

LAISVĖ

Šiame numery:

JUOZAS BRAZAITIS

60

T U R I N Y S

A. Mažiulis: Juozas Brazaitis	1
Stasys Santvaras: Literatūros ir visuomenės žmogus	15
Juozas Brazaitis: Dvasinis lietuvių vėgdas Nepriklausomaj Lietuvoj	31
Faustas Kirša: Mano malda	40
Antanas Musteikis: Quo vadis, studentija?	41
Kazys Bradnas: T vėn	48
Pavergtoje Lietuvoje	53
Laisvajame pasaulyje	58
Uėgskovotojai	59
Jeronimas Kainėskas: K. V. Banaitis 60 Dienės vartoje	62

Redaguojas — Redakcijos kolektyvas: Antanas Mažiulis, dr. Antanas Klimas ir dr. Antanas Musteikis

Redakcijos adresas — Laisvė, 56 Thomas Park, So. Boston, Mass. 02127. Telef. AN 8-7924

Viršelio vinjetė — dail. Telesforas Valius
Prof. J. Brazaiio foto — Vyt. Maėelis

Administratorius — Vytautas Žiaugra
Administracijos adresas: LAISVė,
16 Bellaire Rd., Roslindale, Mass. 02132
Telef. FA 3-8278

LAISVė — TOWARD FREEDOM, Lithuanian quarterly. Address: 56 Thomas Park, Boston, Mass. 02127.

Business manager: V. Žiaugra, 16 Bellaire Road, Roslindale, Mass. 02132.

ADMINISTRACIJOS PRANEŠIMAI

Administracija dkoja visiems tiems, kurie jautriai atsiliepė paraginimui sutvarkyti savo prenumeratės skaitas. Administracija prašo ir tikisi, kad ir visi kiti, gavę paraginimo laiškus, nedelsdami atsilieps prašymui.

LAISVė METINIS PRENUMERATA:

JAV ir Kanadoje \$3.00
Uėsienyje .....

ATSKIRAS NUMERIS:
Vienas doleris

Laisvė skaitytojais, pakeitę savo adresus, tuojau praneėkite savo adresą administracijai.

Norintieji Laisvė žurnalą gauti oro paėtu primoka faktines oro paėto išlaidas.

PROF. JUOZAS BRAZAITIS

*Nepailstant lietuvi bes lygin s kovos žmog , buvus Laikiniosios
Vyriausyb s laikin j pirminink ir Lietuvi Fronto vien k r j*

profesori JUOZ BRAZAIT ,

sulaukus šešiasdešimtis met , sveikina ir linki išverm s

Lietuvi . Frontas

JUOZAS BRAZAITIS

Šešias dešimtis jo dienos lap ver iant

Prab gusios dienos

Juozas Brazaitis, tuomet dar Ambrazevi ius,* t v džiaugs-
mui pirm kart pravirko 1903 m. gruodžio m n. 9 d. Trakiš-
ki k., buvusiame Kvietišchio vls., netoli Marijampol s. Taigi, ir
jis s duvis, kil s iš t Užnemun s apylinki , kurios tautinio at-
gimimo kovai mums dav daugiausia šviesuoli , knygneši . Jo
t vas buvo šviesus kininkas ir apsisprend s lietuvis, kurio b -
de nebeslyp jo baudžiaiv prisl gto žmogaus bruožai. Visi užne-
munie iai, anks iau nei kiti atleisti iš baudžiaivos, tuos baudžia-
vinius b do bruožus dviems gentkart mis anks iau prarado nei
kit apylinki lietuviai, tod l vis s duvi b de pastebimas
ryškesnis savarankiškumas ir “aš — žmogus”. J. Brazaitis prad
jo mokytis dar rus pavergtoje t vyn je, bet baig jau nepri-
klausomos Lietuvos gimnazij 1922 Marijampol je. Lietuvos Uni-
versitete apsisprend lietuvi kalbos ir literat ros studijoms, pa-
sirinkdamas Teologijos-Filosofijos fakultet , kur tuo metu lietu-

vi literat r skait prel. J. Ma iulis-Maironis. Ir Maironis student J. Ambrazevi i sužav jo ne tik lietuvi literat ros paskaitomis, su kuriuo jaunas studentas gin ijosi d l K. Donelai io hegzametro ir kit autori , bet sužav jo ir sava asmenybe, tod l v liau, tame pat fakultete už m s savo mokytojo Maironiu lietuvi literat ros katedr , prof. J. Ambrazevi ius Maironiui daugiausia dom s skyr , apie j daug raš ir savo disertacijos tema Mairon pasirinko. Literat ros studijas J. Brazaitis baig 1927; jas pagilino Bonos univ. 1931-32 m. pas prof. O. Walzel , pasaulinio garso literat ros žinov ir kritik , kur buvo pakvietas dalyvauti ir uždarame prof. O. Walzelio literat ros seminare. Be pedagoginio darbo 1927-43 Kauno “Aušros” (mišrioje, v liau mergai i) gimnazijoje ir 1934-43 lietuvi literat ros paskait bei seminar Vytauto D. universitete J. Brazaitis dar buvo 1939 Valstyb s Teatro dramos repertuaro komisijos narys, 1939-40 tur jo pareig Lituanistikos Instituto lietuvi literat ros skyriuje, buvo Valstybinei literat ros premijai skirti komisijose, nuo 1930 m. literat ros skyriaus patar jas “Sakalo” leidykloje ir visos eil s literat rini konkurs komisij narys, taip pat Švietimo ministerijos paskirtas 1935 Lietuvi Tautosakos Archyvo tarybos nariu, kur iki 1940 m. rudens jis buvo šios tarybos sekretorius.

Mokytojas ir profesorius

Nuo 1927 jis buvo Kauno “Aušros” mergai i gimn. lietuvi kalbos ir literat ros mokytojas. Iš šio kasdieninio darbo išaugo ir jo vadov liai: Literat ros teorija 1930 m. (dar iki šiol nesulaukusi geresnio pakaito), su J. Griniumi ir A. Vai iulai iu Visuotin s literat ros istorija I-II 1931-32 m. ir su A. Skrupske lien ir A. Vai iulai iu Naujieji Skaitymai I-III 1936-38 m.; jie visi susilauk papildom j laid , buvo perspausdinti ir tremties mokyklai. Kiek geras buvo J. Brazaitis d stytojas ir aukl tojas, geriausia liudija ta gili buvusi j jo mokini pagarba jau Vytauto D. universitete, kuri nuolatos gird davome iš kitur atkly-*

---

* Nepriklausomos Lietuvos metui Ambrazevi iaus pavard dažnai rašau s moningai ne tik tod l, kad ši pavard sukaktuvininkas d v jo, bet ir nor damas išvengti neaiškum bei maišaties. Tuo metu literat rinius straipsnius Židinyje (ir dar tremtyje — Žiburiuose) J. Brazai io slapyvarde pasirašin jo visai kitas asmuo, o šiandien nevienas prof. J. Ambrazevi i ir ano meto J. Brazait ima draug n suplakti.

dusieji, pagarba, kuri nekart girdima ir tremtyje. Šiaip man nuo 1938 teko būti dažnu lietuvi literatūros proseminarų ir seminarų liudininku, kur „Aušros“ mergaičių gimnazijos buvusios auklėtinės buvo tuojuo atpažįstamos iš daug platesnio atžvilgio literatūros. Tuomet seminarų dalyviai pas mus ateinančius dalyvius skirstydavome maždaug tokia seka: „Aušros“ mergaitės (J. Ambrasevičius), Kdainiai (J. Paukštelis), Pasvalys (VI. Kulbokas), Rokiškis (J. Tarvydas) ir kt. vis mažiau ryškesni. Bet įtarpe dar savotiška buvo išimtis, tai P. B. t. no mokiniai, išsiskyrę dideliu sakinių pažinimu ir per žodį ateinančių literatūros nagrinėjimą.

Nuo 1934 m. J. Brazaitis Vytauto D. universitete, tuomet buvusiame dvilypiame Teologijos-Filosofijos fakultete, skaitė lietuvių tautosakos ir lietuvių literatūros kursus. Džiaugiuosi buvęs jo klausytojas, nes jis man tikrai atskleidė lietuvių tautosakos gilmenas. Lietuvių tautosakos tuo metu man teko klausyti dvejų Vytauto D. universiteto dėstytojų: Humanitarinio mokslų fakultete — dr. J. Baldžiaus pagrindinai (8 sem. valandas ir pratybas) ir J. Ambrasevičiaus gal kiek daugiau epizodiškai. Kiek J. Baldžiaus lietuvių tautosakos ir etnologijos paskaitos buvo išdrikusios, be sistemos, tiek J. Brazaitis suglaustos, tiesiog „nežodingos“, betgi jos perteikė naujausius Europos tautotyros ir tautosakos mokslo pagrindus, kuriuos buvo neatpažįstamai jungta ir lietuvių tautosaka. Tai buvo puikiai ir kruopščiai paruoštos, visada naujai papildomos ir labai griežtos sistemos paskaitos, kuri, nusivylęs J. Baldžiumi, atėidavo paklaustyti humanitarai lituanistai ir etnikai, įtarpe R. Jablonskytė ir M. Alseikaitė-Gimbutienė, abi nusukusios viliu proistor, bet pas J. Ambrasevičių dalyvavusios ir tautosakos pratybose. Ir turiu prisipažinti, kad tik J. Ambrasevičiaus paskaitos bei platesni su juo pašnekesiai tautosakos klausimais, kaip ir pašnekesiai su Lietuvių Tautosakos Archyvo direktorium dr. J. Baliu, išlaikė mano dėmesį tautotyrai ir nepamečiau tautotyros po nevykusios J. Baldžiaus paskaitos, kaip yra padarę kiti. O kiek prof. J. Brazaitis man buvo tautotyrai davęs, pajutau jau svetur, naujų dėstytojų pasiklausęs. Iš prof. J. Brazaitis paskaitos dar ir po 20 metų prisimenu nuostabią dainą, pvz. Ei, žkit žkit, mano girnatę ir Malu malu viena, ar pasakos apie gudrą siuvėją analizės. Jis pasakose iškeldavo ne tik pasakos turinį, kuris pasaulyje daugiau-

sia keliauja, bet ir jos išbaigim , kuriame labai ryškiai prasi-
veržia tautos b das, — taigi, kas pasak ar sakm padaro sava,
šiuo kartu lietuviška. Jis gražiai palygindavo lietuviu ir latvio
b do skirtumus, papasakodamas lietuviu ir latvio kelion trauki-
niu ir j elges po katastrofos: lietuvis lik s s d ti ir kalb j s
toliau rožin , o latvis iššok s, pakiš s pet po vagonu ir rod s,
kad jis, suprask, keli s. Taigi, lietuvis daugiau es s susikaupimo
ir laukimo žmogus, o latvis — veiklos, stipriau paveiktas Vaka-
r kult ros. Prof. J. Brazaitis keliomis sakm mis ir keliais ki-
tais prasklaidiniais pavyzdžiais sugeb davo paryškinti nevien ,
tikrai lietuviui b ding bruož . Ir su nuostabiu džiaugsmu dar
kart perskai iau jo tautosakos paskait (1939) užrašus, kuriuos
užtikau 1952 seser kazimierie i bibliotekoje; sesuo Palmira juos
ia atsivež .

Lietuvi literat ros paskaitose J. Brazaitis buvo naujas, iš
dalies gal perteiki s ir vokie i didžiojo literat ros teoretiko O.
Walzelio moksl , ta iau ne vergiškai paimt iš Gehalt und Ge-
stalt ir kit jo veikal , bet lietuviškai sulydyt ir susintetint .
J. Brazaitis lietuviu literat rin k rin ži r jo estetiškai, psi-
chologiškai ir kartu pasaul ži riškai. Toks jo literat r pažvel-
gimas tuo metu pas mus buvo tikrai naujas ir kartu patrauk-
lus visumos sinteze, tiesa, daugiau pritaikoma v lesnei lietuvi
literat rai, ne jos pradmenims. Ir visa savo kritine j ga J. Ambra-
zevi ius išsitiesdavo ryškindamas paskaitose Šatrijos Ragan , Laz-
dyn Pel dos ir J. Bili no l žius, “tapydamas” aukštai io rytie-
io Vaižganto Vaduvas ir alegorijas, liesdamas Maironio lyrik ir
Kame išganymas. Tada studentai kartu su prof. J. Brazai iu nu-
sk sdavo nagrin jamus autorius, auditorijoje nebelikdavo joki
pašalini gars , nuo kuri nebuvo laisvos auditorijos kit lietu-
vi literat ros d stytoj , dažnai literat r suvedan i bibliogra-
fij ir biografij . Visos prof. J. Brazai io paskaitos buvo “su-
spaustos”, išbaigtos ir pabaigtos. Užsiraš s gabaliukus pažodžiu,
negal davai ir žodžio išbraukti; suspausti buvo ir laisvi žodiniai
talpai, papildomi skaitom j paskait pastraipose. Aplamai, pa-
skaitos glaustumu prof. J. Brazaitis prilygo prof. St. Šalkauskiui,
nors vis laik studentams atrodydavo, kad prof. J. Brazaitis n
nepasiraš s kalba, ir tik ver iami lapai liudijo j užrašus turint.
Šiaip skaitydavo ramiai, nepergreitai, visada sta ias, dažniau iš
kair s katedros pus s stov damas, skaitydavo visada 2 valandas,

niekada ne v luodamas, ir, rodos, per ketverius paskutinius metus tik kok kart praleid s. Po paskait neskub davo, su studentais t sdavo probleminius pokalbius iki dekanato dur , — kartais net vis valand .

Visa literat ros žinijos prasklaida prof. J. Brazaitis sušvisdavo per pratybas (proseminarus ir seminarus). Nevisada studentas parašydavo tikrai ger referat , kuris v liau pataisytas nukeliaudavo ir spaud ; nevisada po referato kildavo tuojau diskusij . Bet prof. J. Brazaitis iškeldavo kelis klausimus, išryškindavo koki nors referato mint ir... diskusijos siliepsnodavo, ta iau joms jis neleisdavo iškrikti lankas ir vis laik tur davo “vadžias” ir diskusijos b davo sugr žintos pagrindinius referato klausimus. Seminar metu prof. J. Brazaitis buvo tikras vadovas, nors dažnai pats studentas tik jo, kad šios diskusin s mintys esan ios jo paties (studento) išm stytos, bet ne iš šalies paskatintos. Ir pratyb baigm je prof. J. Brazaitis suimdavo referat ir diskusijas keliais sakiniais, kad net mes pajusdavome, jog m s kokios dvidešimties dalyvi vienu ar kitu literat ros klausimu žvilgis yra pagil j s, akiratis prasipl t s. Naudingu tapdavo ir kiekvienas, kad ir menkokas, referatas, nors jis rašiusiam gal ir neb davo skaitytas; tas paslaptis gaub didelis pratyb s siuvinis ir asmeniška pastaba rašiusiajam.

Savaip vadovauj s buvo prof. J. Brazaitis ir per pakalbimus (kolokviumus) ar egzaminus. Jis buvo toks pat reiklus, kaip pratybose, ta iau nebuvo smulkmeniškias. Lietuvi literat ros nesuved datas ir vardus, o reik davo išryškinti vieno ar kito autoriaus literat rin visuma. Tod l, tur jus gimnazijoje senios paži ros literat r mokytojus, prof. J. Brazai io pakalbimaimai nebuvo tam lengvi, kol studentas literat ros esminius klausimus prasdavo, nes J. Brazaitis vis reikalaudavo, nors ir pad damas, k rinio prasklaidos, ieškodavo ryšio tarp autoriaus ir k rinio ir t.t. B dinga viena smulkmena, kada, išlaikius pas prof. J. Brazait kam nors lietuvi literat ros egzaminus, susimesdavo kiti studentai lituanistai savotiškam pos džiui. Tuos pa ius egzamin klausimus perdiskuodavome, ieškodavome vis galim atsakym ir pan. Taigi pasidarydavome keli valand literat rines pratybas, kuriose dalyvaudavo tiek filosofai, tiek humanitarai sutartinai. V liau kuris “laisvojo seminaro” dalyvis sužinodavo ir paties prof. J. Brazai io nuomon vienu ar kitu pa-

lietuojų literat riniu klausimu. Taip 1939 ruden toks "seminaras" užtruko geras dvi savaites, kol visi "netikintieji" sutar me, jog K. Korsako-Radžvilo literat ros kritikos pagrinde vistiek yra V. Bieliniskij, nors pradžioje kaikurie humanitarai neig ir kaltino prof. J. Ambrazevi i netiksliai egzamin metu klausim formulavus; tada v l kai kuri buvo perskaitytas J. Bieliniskij ir prof. J. Ambrazevi ius rastas teisiu. B dinga, kad prof. J. Brazaitis, tada dar Ambrazevi ius, per trump laik susp jo sudaryti ir savo literat rin "mokykl ". 1941 ruden pasteb jome, kad ateina gimnazijas baigusi j , kurie kelia kaip prof. J. Ambrazevi ius literat rinius klausimus, nors kit gimnazij aukl tiniam tai buvo visai svetima. Tie naujieji išaišk jo es prof. J. Ambrazevi iaus seminarus lankiusi j mokiniai. Taigi, s tasis gr das jau dygo.

Vertinant prof. J. Brazai io darb Vytauto D. universitete, tenka pripažinti j vaising buvus, o tai šiandien išryškina ne tik vieno kito m s jaunesn s kartos atstov literat rin kritika, bet ir Lietuvos okupantai, vis tebepludami visokias "literat rines atgyvenas", — taigi, Vakar Europos literat rin samprat , kurios vienas iš didži j skelb j ir buvo prof. J. Ambrazevi ius-Brazaitis. Ir tik labai gaila, kad šis s jos baras jam teko nepiln dešimt met tedirbti (1934-40, 1941-43).

Visuomenininkas, publicistas ir politikas

Paskaitose prof. J. Brazaitis m go sustoti prie Vaižganto Šiuokšt d d s ir perkelti an diding or s vaizd visuomenin plotm , dažnai j baigdamas ir Maironio skundu.

"Iš pradži ilgokai tematyti beveik nekrut keturi didžiuliai ragai... Paskui pasirodo didžiul s galvos... Negailastingai atlaužti aukštyn snukiai... Galvos lyg pa ios sa vaime oru plaukia, pamažu, užsimerkusios, reikšdamos begalin kan i ir priverstin kantryb ... Už jungo..., pagaliau, matyti žmogysta, pasilenkusi žemyn ir dar perkrypusi kair n...".

Taip, didingas or s vaizdas prof. J. Brazai io ryškinimu virsdavo nemažiau didingu m s atgimimo ir kov vaizdu, kur tokie pat Mykoliukai dienas naktis ar , kiti nemažiau ak jo, s jo ir, pagaliau, šiandien derliaus esame susilauk . Bet derlius

es s nevisuotinis: kiekvienai kartai v l reiki išsiauginti, o mums es dar sunkiau, kad perdaug nesuart dirvon turime, kur tur s kristi s muo. . . Visuomeninio darbo "begalin kan i ir priverstin kantryb " bei pasilenkusi , visk pamiršusi žmogyst , kuri kažkada sutrauk vien kart paskutines smuiko stygas, jis padarydavo tiek patraukli , jog, rodos, kiekvien mus permesdavo iš tylios auditorijos m s laukian ius kult ros ir visuomeninio darbo dirvonus, pasiiman ius vis Mykoliuko dali ; jis kalb davo tiek nuoširdžiai, jog prie katedros prof. J. Ambrazevi ius lyg išnykdavo ir virsdavo pats Mykoliuku, suaugusiu dvylio, laukio ir Mykoliuko neišskiriam trijul .. . Taigi, 1939 m. po vienos tokios prof. J. Brazai io vaižgantins paskaitos (A. Jakšto ir Vaižganto jungas?) a. a. Jonas Virbickas, jau tuomet pasi m s visuomenininko dali , pasteb jo, kad tas "dvylio, laukio ir Mykoliuko" jungas ar tik nebus kartais m s Ignas (Skrupskelis), Pranas (Dielininkaitis) ir Juozas (Ambrazevi ius). Ir tada mums jauniems atrod šie žodžiai panaš s ties , nes ši trijul nejuokais lietuviškuosius dirvonus ar . Toji tiesa dar daugiau išryšk jo, kai 1940 iš jungo buvo bolševik okupacijos išpl štas dr. Ignas Skrupskelis (1903-1942 Vorkutoje), ir 1942 mir Šiauliuose dr. Pr. Dielininkaitis (g. 1902), kada prof. J. Brazaitis liko *vienas* ir kai nebetek s jungo draug , pats vienui vienas m arkl traukti ir vag lyginti.

Visa J. Brazai io visuomenin veikla, kuri v liau j mums taip negailestingai iš kult rini dirv išgrob , ryškintina trejopai: publicistin , organizacin (visuomenin siaur ja prasme) ir politin . Kiekvienoje j prof. J. Brazaitis myn ryškas p das, kiekviena j verta atskirai min ti, nors dažnai vienon draug n "suaugusi", kaip ir anas vaižgantinis Mykoliukas su jungu jau i .

Žurnalistas ir publicistas. J. Brazaitis m s spaudoje m rašyti dar 1921, taigi n gimnazijos nebaig s. 1923 m. jis at jo "Lietuvos" dienraš t ir buvo ten vienas redaktori iki 1927; laikas nuo laiko v liau prikišdavo rankas ir prie "Ryto"; 1936-40 vienas "XX Amžiaus" redaktori , v liau pogrindinio "Laisv ", taip pat ir šiame krašte, na, ir nuo 1951 vienas "Darbininko" redaktori , žodžiu apie 20 met nuolatos žurnalistin duon valg s.

Publicist J. Brazait iš ar iau teko steb ti nuo 1938 m., kai

jis ateidavo pan š ti “XX Amžiaus“ naštos. Tuomet šio dienrašio vedamieji, pasirašyti *Servus* slapyvardžiu tikrai skyr si savo žvalgumu ir buvo aktual s. Jie buvo lyg s Igno Petrikonio (Skrupskelio) vedamiesiems. (Ig. Skrupskel noriu laikyti 1936-40 m. žymiausiu m s publicistu, koki mes iki šiol vos kelet tetur jome ir teturime). Vienas ir kitas gal jo didžiausios tamos metu (menu 1938 m. lenk ultimatumo, 1939 m. Klaip dos praradimo, 1939 m. mobilizacijos, sutarties su Sov. Rusija ir 1940 m. okupacijos dienas) rašyti ir spr sti gana žvalgiai gri tinius rytdienos klausimus. Ir šiaip nemažiau byli buvo J. Brazai io plunksna, kai paliesdavo kurio nors bendradarbio straipsn : jis surasdavo tok žod , kuris prasmukdavo pro ano meto cenz ros žirkles ir kartu labai daug pasakydavo. J. Brazaitis pats buvo toks “cenzorius”, kuris apsvyniodavo apie cenzoriaus žirkles ir neiškarpytas likdavo. Nekart atsimenu jo su Ig. Skrupskeliu išlygintus apžvalginius straipsnius “XX Amžiuje” ar “Židinyje”, ypa Lietuvos metines apžvalgas “Židinyje”, kurias kartais pan sdavo pataisyti ir papildyti dar vienas “Židinio” žmogus. Ir, deja, kai iš cenz ros straipsnis sugr ždavo, tai apžvalgose tebuvo lik s Ig. Skrupskelio ir žaliu rašalu papildytas J. Brazai io žodis, nes Visuomeninio Darbo Vadybos cenzorius b davo nurink s visus tre iojo tarpus ir žodžius. B - dinga, kad ir šiaip labai aštr s Servaus ar kiti J. Brazai io straipsniai, pvz. “Graboriai Kaun užpl do”, nenukarpyti ar mažai cenzoriaus paliesti švies išvydo.

Servus “XX Amžiuje” raš b dinga kalba, ir jo stilius buvo nepaslepjamas, kurie j ar iau pažinojo ar steb jo per paskaitas, pratybas. *Servus*, “Židinio” J. A. ir šiaip J. Ambrazevi ius buvo vis tas pats, lengvai atpaž stamas, ta iau 1940-41 m. bolševikinei NKVD staigai *Servus* vistiek buvo palik s nežinomas. Dar 1941 m. geguž s m n. Servaus, Hispano (J. Ereto), J. Dauliaus su J. Sauliumi (St. Ylos) NKVD teiravosi prof. Vcl. Biržiškos, kas tuos slapyvardžius b t vartoj s; dar 1941 biržely laikraš i komplektuose NKVD tebebuvo prirašyta šiems slapyvardžiams nauj klausuk paties A. Snie kaus ranka. Taip pat paašk jo, kad J. Brazai io rašyt Servaus slapyvardžiu vedam - j rankraš i nepasivog nei prieš 1940 biržel Kauno Panev - žio gatv s tariamai etnografinis archyvas, nei nepateko kitu b - du NKVD rankas. Po 1941 liepos paašk jo, kad tiek “etnogra-

fai”, tiek NKVD tetur jo 3-4 mašin le rašytus ir mašin le te-
taisytus rankraš ius, bet nieko juose nebuvo parašyta J. Brazai-
io plunksna ar pieštuku, ir tod l “etnografai” juos priskyr dr.
L. Bistrui, o NKVD — dr. Ig. Skrupskeliui.

Nemažesnis publicistas politikas išsiskleid prof. J. Brazaitis
1942-44 m. pagrindžio “ Laisv ” ir “Lietuvi Biuletenio” veda-
maisiais, nors tuokart reik jo rašyti skirtingiems skaitytojams
ir skirtingai laikraš lio apim iai. Ta iau dabar savo profesori
jo mokiniai žiauriai “cenz ravo”, kad pradingt su savo sakiniu
ir žodžiu J. Ambrazevi ius, kad jis likt svetimiesiems neatpa-
ž stamas. Ir kai praeidavo per m s trij rankas, tai senasis s -
duvis Servus prašnekdavo žemai i ir ryt aukštai i žodžiais:
jis buvo stipriai “nuservintas” ir pavirsdavo m s prasimint
Mazuolin (tuo žodžiu “ Laisv ” trijul savo pokalbiuose sl p
J. Ambrazevi i). Tod l nenuostabu, kad 1948 m. prof. J. Bra-
zaitis, perskait s savo rašytus ano meto vedamuosius, prisipažino:

—Kartais lyg mano, kartais lyg svetim rašyti...

Koks iškilus publicistas prof. J. Brazaitis, šiandieniniams “
Laisv ” skaitytojams, tai netenka daug aiškinti, nes kiekvienas
suvokiame, paskait jo redaguot prieš kelerius metus “ Lais-
v ”, o šiuo metu ir atskirus “Darbininko” puslapius. Tik baig-
damas noriu dar sužym ti por smulkmen , kurios išryškina la-
bai aštri ir greit prof. J. Brazai io publicisto-politiko orienta-
cij . Jos abi yra susij ir su mumis tiesiogiai.

Dar 1941 m. vasar a. a. m s Jonas Virbickas pasakojo,
kaip buvo mintas “ Laisv ” vardas. Jis es su pirmuoju pusla-
piu nu j s pas prof. J. Ambrazevi i . Laikraš iui buvo surink s
LAISV S antrašt . J. Brazaitis prie “Laisv ” prid j s “ ” ir iš-
tais s gal n , sakydamas, kad 1941 m. sukilimas t ra dar žings-
nis *laisv* , bet ne laisvas gyvenimas. Taip ir buv s parinktas
šiam dienraš iui vardas, kurio pirmosios laidos tebuvo vieno pus-
lapio.

Arba dar 1941 m. ruduo. Ugniagesi 6. J. Brazaitis paraš
pirm j pagrindžiui Lietuvi Fronto atsišaukim . At jo prof. dr.
A. Damušis. Jiedu perskait ir nusprend atsišaukim leisti. Bet
koku vardu? Išspausdinsi Lietuvi Aktyvist Fronto vardu, tai
gali griebti vokie iai visus jiems žinomus LAF veik jus. Tuo me-
tu jau L. Prapuolenis buvo suimtas ir išvežtas. Rodos, buvo su-

imtas ir, v liau žuv s, gyd. Br. Stasiukaitis ir kiti. Ir štai prof. J. Brazaitis išsiima plunksn , nubraukia “aktyvist ”, ir lieka Lietuvi Frontas, — taigi, nauja organizacija vokie i geštapui, bet lygiai sava saviesiems, kurie LAF dažnai vadino trumpai Frontas. Šios abi smulkmenos, man atrodo, geriausia išryškina, kiek prof. J. Brazaitis žvalgus dienos s vartose, tiek kartu buvo Servus ar ir kituose jis vedamuosiuose.

Visuomen s veik jas J. Brazaitis gal daugeliui mažiau sia žinomas, nes visur jis mieliau pasirinkdavo darbo našť , bet ne viešum , visur nor jo likti lyg nuošaliau, nors tuo pat metu ten vadovavo. Ir toks jo pasirinktasis veiklos kelias nebuvo kokia nors viešumos baim ar anuo metu baim prarasti valstybin tarnyb , bet tik paties J. Brazai io sitikinimas, kad pa iam darbui reikia daugiau žmoni , negu vadovavimui. Tod l šiandien mažai kam žinoma, kad 1926 m. jis buvo Šatrijos Meno D-jos vienas steig j , kuris su a. a. Ig. Skrupskeliu, Ig. Petrušausku ir kitais nužym jo pirmuosius veiklos bei viešumos (1927 m. literat ros vakar) kelius; Šatrija jis ir v liau dom josi ir gal už nevien kit vyr. šatrijiet daugiau padavo ir prisidavo auka. Taip pat jis 1938-40 m. vadovavo Ateitinink Sendraugi S jungai, n kiek nebijodamas “susitepti” Švietimo Ministerijoje, nes tuo metu sendraugi veiklai tikrai reik jo naujo ir dr saus žmogaus. Taip pat jis 1938-40 m. prisi m ir Lietuvi Kalbos ir Literat ros Mokytoj S-gos pirm. pareigas. Prid kime, kad J. Brazaitis dar talkino žurnalistams, rašytojams ir kt., j reikalais Švietimo Ministerij lankydamas, paprastai tada, kai kiti pajusdavo ma iau begal padaryti, negu J. Brazaitis, nevengi s tais reikalais ir labai kieto žodžio pasakyti. Prid kime, kad maždaug nuo 1937 m. apie j su a. a. dr. Ig. Skrupskeliu, a. a. dr. Pr. Dielininkai iu, dr. A. Damušiu m burtis naujas tarpfakultetinis ir tarpkorporacinis student visuomeninink ratelis, kuriam J. Brazaitis 1939 m. ruden , Ugniagesi 6, nusak tikslus: “b ti kiekvienam raugu ir druska mies ion jan ioje visuomen je”, — b tent, eiti visuomen , prisiimti darbo našť ir apie save telkti branduol , kuris suburt kult ros ir visuomeniniam darbui visas pozityvi sias tautos j gas. Nežinau, ar tas ano meto visuomeninink ratelis sietinas su šiandieniniu Lietuvi Fron tu, ar laikytinas atskiru b reliu. Viena man t ra aišku, kad po 1941 m. sukilimo visus gyvuosius 1939-40 m. pokalbi dalyvius

sutikau frontinink gretose, v liau su jais dalinom s ir pogrindžio naštas.

Politikas J. Brazaitis lietuvi visuomenei teišryšk jo 1941 m., kada jam teko prisiimti Laikinios Vyriausybės darb našt ir jos vadovyb . Bet visiškai netikslu b t J. Brazait t telaikyti vien tik 1941 m. ir tremties dien politiku, nors šian dien man sunku pasakyti, nuo kuri met publicistas J. Ambrazevi ius virto politiku. Man žinoma, kad jis dalyvaudavo Naujosios Romuvos bi iuli vairiuose pasitarimuose, kur dažnai b -davo lie iami Lietuvos vidaus ir užsienio politikos klausimai, kur gim ir vadinamoji Naujosios Romuvos deklaracija (1936). Jau 1936 m. iš kairiosios srov s žmonė sužinojau, kad j tarpe J. Ambrazevi ius nešioja "pilkosios eminencijos" pravard , nors tuomet dar jo asmeniškai nepažinojau. Ir tik pora met v liau j pirm kart išgirdau viename slaptame krikš ioni demokrat susib rime politines išvadas formuluojant. Tada jis man išryšk -jo šalia dr. L. Bistro, kun. M. Krupavi iaus, a. a. dr. Ig. Skrupskelio ir kt. esanti jau ryški politin asmenyb , nes J. Brazaitis mok jo žvelgti giliau ir toliau negu dienos tikrov si l . Labai gerai atsimenu 1939 m. v lyvo rudens slapt krikš ioni demokrat suvažiavim Ateitinink ramov je, kuriame pagrindinai buvo svarstoma Lietuvos politika Vilniaus krašte. Min. K. Bizauskas, tuo metu vyriausybės galiotinis Vilniaus sri iai, išryškino Lietuvos vyriausybės laikysen , kuri nor jo atb gusius iš Lenkijos žydus sulaikyti kiek ilgiau Lietuvoje, nes atb g liai žad jo investuoti kapital . J. Brazaitis tuomet aštriai ir žvalgiai, kai dabar atgal ži rime iš dvidešimties met perspektyvos, pasisak prieš vyriausybės linij . Jo nuomone, b si geriau, jei kuo daugiau pab g li lenk ir žyd paliksi Vilniaus krašt ir Lietuv , nes m s pa i laisv s dienos taip pat labai miglotos. Tod l ir si l išleisti visus norinius išvykti pab g lius ir internuotuosius, padaryti juos Lietuvos draugais. Gerai prisimenu, kaip jis praš paveikti vyriausyb , kad tuojau išleist visus pab g lius žydus, nes es mes nežinome, kada Vokietija gali panor ti Užnemun s ar Lietuvos, kada Lietuv ji panor s paversti tautini mažum kapais. . . Atrodo, kad J. Brazai io paveiktas min. K. Bizauskas kalb jo vyriausyb išleisti visus žyd ješivos aukl -tinius, ir taip rabinas Abraomas Kalminavi ius (m. 1964.11.16) su savo aukl tiniais gal jo išvykti ir pasiekti Naujork .

Nemažiau jis atsargus ir žvalgus buvo Laikinojoje Vyriausybje. Tuomet vienas iš kairiųjų žmonių (jis dabar yra grįžęs iš Sibiro*) J. Brazai išveiklė apibūdino, kad Laikinojoje Vyriausybje J. Ambrasevičius sukosi kaip medžiojama lapė ir sugebėjo ne sipareigoti, ko neišvengė jau visoką "ratai". Pratįsiant jo politinį veiklą reikia suminti, kad 1943-44 m. buvo Vliko politinės komisijos pirmininku, kurį jis turėjo prilaikyti visus karštuolius ir vad. "anglų invazijos Palangoje ir Liepojoje" atstovus. Mano sitikinimu, 1944 m. liepos 11 d. "Lietuvių Biuletenyje" paskelbtas J. Brazai išvedamasis prieš Vliko 1944.VII (?) atsišaukimą buvo pats tikrasis ilgos Lietuvos okupacijos vertinimas ir iš jo atsirandanios išvados liekantiesiems ir pasitraukiantiesiems: "Kas lieka, renkasi krašte skubi mirtis; pasitraukiantieji — tai sunykimo ir nutautimo keli", šitaip skambėjo jo žodžiais ištarta mintis. Todėl jis aiškino, likimas krašte ir kovą miškuose, kaip siūlytą Vliko atsišaukimą (kurio svarstyme tada J. Brazaitis nedalyvavo) tegalėtų tik su moningas savo krašte mirti apsisprendimas, panašus pilnkaris, o kurie man, kad daugiau padarysi Lietuvai svetur, — tegu trauki si...

Kovoju su politikais buvo J. Brazaitis ir 1945.VII Wuerzburge, kada siūlytą Laikinajai Vyriausybei notifikuoti, nors aiškiai žinojo, kad jos nariai galėtų internuoti ar net suimti. Jis tada laikė, kad tuo žygiu būtų atbaigtas 1941 m. sukilimas ir pradėtas ilgos distancijos laisvinimo varganas kelias. Šiandien atrodo, kad J. Brazai išpašytas kelias būtų tikslingesnis buvęs, negu vėlesnis Vykdomosios Tarybos sudarymas, ir t.t.

Nemažiau žvalgus buvo jo nevienas siūlymas Vykdomojoje Taryboje 1946-51 m., kurioje jis buvo informacijos ar užsienio reikalų tarnybos valdytojas. Tiek vienur, tiek kitur J. Brazaitis padėtinio vertino labai realiai, nesileido emigrantines iliuzijas ir iš vis reikalavo *darbo*, bet ne žodžių ir vidaus politikos aritmetikos, kuri laidėjo tada Vliko ir visų mums laisvinimo veiklą. Tačiau žodžio politikams kietas J. Brazai išpašytas nuolatinio darbo reikalavimas buvo nepriimtinas, ir jis buvo žodinininkų apkaltintas ir iš Vliko išstumtas, neleidžiant pasiaiškinti... Ir būdinga, išstūmus iš Vliko J. Brazaitį, buvo užbaigta intensyvi informacinė veikla, nebeparuošta naujų svarbesnių memorandumų, nebepasirodė ir paruoštieji leidiniai...

* A.a. prof. T. Petkevičius.

Prof. J. Brazaitis svetim jam pasauli žmoni su vadino "pilk ja eminencija" arba "pilk ja lape". Ir tikrai jis daugeliui atrodo gana pilkas, nepastebimas kasdienos gyvenime, nors arčiau buvusieji žinome, kokia jis dvasios didybe žiuroja. Jo b delypi aiškus *paprastumas* ir žmoniškas šiltumas kiekvienam. Mes, studentai ne tik j m gome, bet labai dažnai nueidavome pasitarti ir vien asmeniškais vargeliais. Prof. J. Brazaitis tur davo laiko jiems išklaudyti ir *motinišku* jautrumu paguosti, patarti. Šiaip kasdieniniame visame gyvenime buvo *kuklus*, pasaky iau, ir perkuklus. Aiškiai prisimenu Vytauto D. universiteto profesori (a. a. Pr. Dovydai io, Z. Ivinskio) pasakojimus, kada prof. J. Ambrazevi iaus teikt Teologijos-Filosofijos Fak. leisti Vaižgant nor jo Fakulteto taryba paversti disertacija ir priversti J. Ambrazevi i j ginti, t. y. padaryti ir j daktaru. Jis tada labai griežtai atsisak , pabr ždamas, kad šis darbas tes s tik vadas . . . Arba 1939 m. Lietuvi Katalik Mokslo Akademija suvažiavime j išrinko nariu mokslininku. iškilming j pos d nesulauk me jo ateinant. Jis iš m iš "XX Amžiaus" ir savo biografij , dar daugiau — iškirto ir savo pavard iš baigiamojo pos džio aprašo... Panašiai nutiko ir su šiomis jo sukaktuv mis. Jis uždraud min ti "Darbininkui", "Draugui" ir kt. laikrašiams. Uždraud pla iau min ti ir LF bi iuliams. Bet mes, jo buv studentai, šio draudimo nepri m me, ir dabartinis " Laisv " numeris *j a m* skirtas, nes, m s sitikinimu, š Lietuvos laisv s kovotoj turi pažinti ir j sau pavyzdžiu imti tremties jaunimas. Mums vyresniesiems jis dažnai buvo tas nuostabus raugas ir druska.

Baigdamas ketinu paryškinti du jo asmens bruožus, kurie prisiminti šiandien mums tikrai reikia. Tai J. Brazai io *tiesumas ir solidarumas*. Prof. J. Brazai io tiesum geriausia atskleidžia 1950 m. Vliko pos dis, kuriame buvo apkaltintas vienas liberalinis grup s atstovas tariama neištikimybe Lietuvai. J. Brazaitis kaltinim laik tik grupine aritmetika. Jo nuomonei pritar me ir kiti. Tris dienas vyko aiškinimasis tarp "jaunimo" ir "senimo", bet tuometinio senimo ne tikinome, o jie m s ne tikino savo prielaidomis ir grasinimais iš JAV lietuvi veik j nutraukti Vlikui betkoki param , kol tas asmuo neb si s pašalintas ir kol jo vietoje neb si s priimtas nurodytasis. Per tas

tris dienas J. Brazaitis su kitais kovojo ne už savos, bet už liberalin s grup s atstov , ta iau “sen j ” politin s “s žin s” negal jo paveikti, nors t reikal atskiru raštu išd st Vlikui. Ir pirmame pos dyje naujasis anos grup s atstovas buvo nepriimtas, nes “jaunieji” su J. Brazai iu balsavome ir politikoje už s - žin . Nors tuo savo žygiu mes nieko tada nesugr žinome, bet buvome vieningi, kad ir politikoje turi b ti s žin , ne vien išskai iavimai. Panašiai J. Brazaitis yra Lietuvoje gyn s Švietimo Ministerijoje ne vien mokytoj , net ir iš mokyklos atleist j J. Žiugžd .

J. Brazai io *solidarumas* ryškiausia pasireiškėdavo visuomen s reikalams pinigine auka. Mes 1938-40 m. žinojome, kad visiems student reikalams prof. J. Ambrazevi ius visados labai dosniai duodavo.* Ir kai 1939 m. ruden staiga student ateitinink reikalams reik jo pinigų, buvo sendraugiams nustatytos tam tikros duokl s. Pas prof. J. Ambrazevi i nužygiavo Fel J. ir a. a. Vytautas Ma ernis, kuris buvo išgars j s “muitininkas”. Ma ernis sugeb davo, be nustatytosios duokl s dar ir priedel išder ti. Sugr žo, ir juokiasi Vytautas. Sako: “Numa iau prašyti 50 lit , bet prof. J. Ambrazevi ius ir klausia besišypsodamas: “Ar jums užteks?”. Nebedr su V. Ma erniui buv pasakyti, kad ir taip 25 litais daugiau papraš s. Tada prof. J. Ambrazevi ius su ta pa ia šypsena iš m s 300 lit ir padav s. Panašiai jis elgdavosi ir su Soterijos auk rink jais. Panašiai skirdavo ir kitiems lietuvi katalik socialiniams ir visuomeniniams reikalams. Panašiai dalindavosi ir karo metu, taip pat ir tremtyje. Taigi, krikš ionišk j solidarum jis skelb ne žodžiu, bet sava dalimi, savo našu. Ir teatleidžia man profesorius Juozas Brazaitis, kad š jo labai asmeniškai nuo minios saugom bruož iškeliau, nes mano sitikinimu tai ir yra ta s riausioji druska, kurios tremties lietuviškoji visuomen daugiausia pritr ko.

A. Mažiulis

.Š jo bruož kartais praskleidžia ir dabar Lietuvoje skelbiama ano meto vairi medžiaga.

LITERAT ROS IR VISUOMENES

ŽMOGUS

Sukak iai, kuri negali b ti pamiřta

STASYS SANTVARAS

Savo stambiausi darbo vaissi, pavadint Vaižgantas, prof. Juozas Brazaitis pradeda tokiom pastabom:

“Jis per vasaros nakt išs d jo Nemuno sl ny. Jau saul ir aukštai buvo pakilus, o jis vis s d jo ir ži r jo up ir kalnus. Ir gera jam buvo. Atsimin Igno Chodzkos žodžius:

“Graži m s Lietuva. Nepadar jos Dievas prastesn s už kitus kraštus. Gamta ir ia, lygiai kaip kur kitur, gausi grožyb mis, galin iomis pam ginti akis, užimti vaižduot, pakelti siel ir pagirdyti j malonumu. Daugel viet, dar mažai težinom, laukia paiřytojo arba giesmininko plunksnos, kuri apreiřkt pasauliui j buvim, o tautie iams pad t suprasti j grožybes”.

Ir kilo klausimas: o ar sulauk ? sp džiams pasiduodamas, jis dr so sukrauti pirm kart eiles . . .

Tada jis buvo — tik mokykl baigs, tas busimasis Vaižgantas. Bet jaunas noras Lietuvai tarnauti Vaižgantui išliko vis amži ”.

Tai graži rytme io idil . Joje alsuoja lietuviřkos vasaros šilima. Ir nereikia aiřkinti, kad tie reginiai, sukeli ryžt gyventi ir veikti, tai Nemunas prie Kauno. Ta iau parinkti žodžiai nebuvo jokia pastanga J. Brazai io veikalo idiliřkumui iškelti. Tai buvo noras pažadin-

ti mint, kad mes v l stovim prie t pa i, tik gal dar sunkesni, problem ir uždaviniai. Atsigaivinti nutolusiu t vyn s paveikslu, lyg nektaro taure, berods, ne vienam m s išeit sveikat . Nesgi tik ten, prie Nemuno, m s pradžia ir pabaiga.

Kai nub go tiek laiko nuo Vaižganto k rybos studijos pasirodymo (1936 m.), cituoti žodžiai jau tinka ir pa iam prof. Juozui Brazai iui apib dinti. Juozui Brazai iui — literat ros ir visuomen s žmogui. Ak, argi, jis, kaip Vaižgantas, neatidav vis savo j g Lietuvai? Atb go kiti laikai, mums atnešdami pluošt laisv s pragiedruli ir v l mus skandindami pavergimo kan ioj. T kontrasting laikotarpi scenoj J. Brazaitis atliko tiek darb, kiek gali atlikti s moningas, taurus ir veiklus lietuvis patriotas. Va, d l to ir negali b ti pamiřta sukaktis, kuri nutyl jo visa laisvojo pasaulio lietuvi spauda, lyg tebeliudydama m s tarpusav nesugyvenim ir pakrikim . O toji sukaktis — prof. J. Brazai io 60-tasis gimtadienis.

Vis pirma — žmogaus, asmenyb s apvadai. Tokiom pastangom šiuo atveju n ra kon-

kreios, rašytiną, medžiagą. Bandysiu improvizuoti, visai nereikšdamas pretenzijų tobul prof. J. Brazai iš paveikslų.

Paprastai, kai minimi pasižymėjusi žmonės jubiliejai, stengiamasi vienon kr von surinkti jų darbus ir nuopelnus, tartum visuomenei jie būtų absoliučiai nežinomi. Tokie rašiniai būna geri ir net akademiški, tik vargu jie šildo gerbiamojo širdį. Antra vertus, kai reikia patikslinti žinią, tai dabar jau galim rasti savo enciklopedijoj ar jau panašiuose leidiniuose. Apie prof. J. Brazaitį tokį straipsnį rašyti man būtų ypač sunku, nes mudviem pažintis dar ir dabar nėra dulki apnešta. Aš bandysiu jau pažvelgti pro asmeninį atsiminimų langą, vis tebesitikįdamas, kad pro langus trykšta šviesa ir šiluma, kad toji šviesa gal būtų ryškesni ir natūraliesni minimo asmens kontūrai.

Kai grįžau iš Valakų žemės (tai buvo taip seniai, kad net senobiniai kraštų pavadinimai atrodo esantys per jauni!), gyvenotojų skaičius beaugančiame Kaune gana sunkiai radau manomesnį pastogį. Ji atsirado Ugniagesių gatvėje, T. v. Marijonų naujuose namuose, visai netoli nuo Valst. Teatro, kuriame pradėjau dirbti. Patalpa buvo daugiau ilga, negu plati, su vienu dideliu langu, teprailiu krašteliu dangaus ir nedažytą plytų sienos nuobodulį.

Tame pačiame bute, kurio atskiri kambariai buvo nuomojami, gyveno prof. Juozas Brazaitis, rašytojas Ant. Vaičiulaitis ir, rodos, dail. Tel. Kula-

kauskas, visi trys jauni ir originalūs vyrai. Man teko galintis kambarys, tik siena atskirtas nuo J. Brazaių. Naudojomis bendru koridorium ir keliomis durimis išėjimais iš namų. Ugniagesių gatvėje, Šarių bažnyčios šventorių ir Laisvės alėjų. Ilgainiui, kai lietuvis nei diena, nei naktis nebuvo saugus savo namuose, ta gausybė durų padėjo prof. J. Brazaiui ištrukti pradžioje nuo enkavedistų, o vėliau nuo geštapių "vizitų". Jo kambarys buvo iškrastas ir apverstas aukštyn kojom, bet jis pats tiesiog netikimu būdu nuo areštų išsiskoko. Puikiai prisimenu tą kambarį ir jo šilumą, nesgi ten tiek daug malonių ir jaukių valandų buvo praleista.

Žmones jungia nebūtinai tik pasauliui riniai ar ideologiniai sitikinimai. Gana dažnai juos tvirtu ryšiu suriša paprastas biuliškumo jausmas, nenuperkamas nei už aukso plytų. Aš dar neturėjau progos suabejoti, kad tas retas radinys, virtęs ilgai ir patvariai biulyste, man buvo prof. Juozas Brazaitis. Mudviem pažintis prasidėjo nuo oficialių apsilankymų iš kambario kambario, nuo prasilenkimų koridoriuje, nuo kasdieniško ir konvencionalio pasikeitimo žodžiu. Ir jau susipažinimo užuomazgoje mudu abu nuvokėm savo idealus, siekimus ir sitikinimus kryptimi. Nepaisant visų, nepaisant ir kai kurių pokalbių, kuriuose mudviem nuomonės išsiskirdavo, širdysnašingai biulystės pergalė. Ak, ji negimė tą pačią dieną, kai susipažinom! Turėjome nutekti

laiko, kaip sraunauš up s van- denio, tur jo nuoširdumu ir at- virumu nušvisti veidai. Po tru- put art jom vienas kit , o t "truput " kartais paspartindavo ir juokingi nutikimai. Prisime- nu vyk l , kur , kaip kok anek- dot , šia proga noriu papasa- koti.

Gana dažnai pasitaikydavo, kad tuo metu, kai aš tur davau eiti teatr , jaunas prof. J. Brazaitis, sunkiu portfelium ne- šinas, gr ždavo iš universiteto. Buvo tamsi ir nelinksma v ly- bo rudenio diena. Lauke ne lijo, bet darganojo — puršk veidan šlapia kana. Aš, kaip man at- rod , pasi miau sk t , iš jau Ugniagesi gatvel ir pla iu žingsniu prad jau ž gliuoti sa- vo Alma Mater. Iš tolo pama iau prof. J. Brazait , besiantinant mane su pla ia, vos juok be- sulaikan ia šypsena. Žinoma, nesuvokiau, kur gl di jo gero nusiteikimo šaknys. Kai susid - r m akis ak , pasirod , kad aš buvau ta juok kelianti b ty- b , nes, vietoj sk io, nešiausi dang iškelt lazd . Mat, irgi profesoriaus b ta!

Kai t nodavau savo kambary ir k nors dirbdavau, retai pa- sitaikydavo toks vakaras, kad apie 20 val. neišgirs iau švel- naus tuksenimo sien . Tai b - davo ženklas, kad prof. J. Bra- zaitis kav jau išvir ir kvie ia pas save pasišneku iuoti. Tik vakarai ir buvo tas mielas lai- kas, kurio ne manoma pamiršti.

Aš tada m gau gerti daug ir stiprios kavos, t pat pom g tur jo ir prof. J. Brazaitis. Tik jis "smalin " kav beveik pu-

s puodelio pripildavo cukraus (antr tok subjekt dabar pa- ž stu — tai L. E. leid jas J. Kapo ius). Gal tuo cukrum jis ir buvo gyvas, nes beveik re- gulariai eidavo gulti apie 2 val., o keldavo 7-t ; kai nueidavom kartu restoran ar valgykl pavalgyti — aš sukirdavau vi- sus patiekalus, o Brazaitis ne- veikdavo ir žvirblio davinio. Man iki šiol teb ra m sl , kaip žmogus, tiek daug dirbdamas ir taip mažai valgydamas, gali ant koj išsilaikyti. Argi jo energi- jos šaltinis buvo kava ir ta gausa cukraus. Atrodo — ne. Prof. J. Brazaitis, kiek aš j pa- ž stu, didelius išteklius vitališ- kumo ir fizini j g paveld jo iš savo gimin s. Kresnas, vidu- tinio gio, stipriai sud tas, mie- las ir patrauklus savo dvasine šilima, bet tvirtas ir gal net atkaklus savo pasiryžimuose, principuose ir siekiuose.

Kavos vakarai pas Brazait nebuvo tik to šilt krašt vai- siaus gurkšnojimas. Graik žo- d atgaivindami, gal tum m pa- sakyti, kad gana dažnai tie su- sitikimai b davo tikri simpo- siumai. Ak, juk tada buvom daug jaunesni, tai ir vairias problemas kibom nuogom ran- kom ir degan iom širdim. Lite- rat ra, teatras, dail , valstyb s ir visuomen s reikalai — viskas ten buvo v toma ir m toma. Pažangos ir kult rini laim ji- m buvo šaukte šaukiamasi! Tartum b tum m nujaut , kad reikia skub t, kad laisv s va- landos baigiasi, kad ant Lietu- vos v l gr smingi debesys kykla.

Nors iš Italijos parsivežiau

tiesk dvasinio lobio, kiek jo tada pajgiau aprpti, bet jau iau, kad prof. J. Brazai io artumoj aš augu ir stiprju. Poezijos mene visuotin s ir lietuvi literat ros mene jis nard su tokia nuovoka ir erudicija, kuri mane stebino ir jaudino. Jo skatinamas ir pakritikuojamas esu paraš s pluošt eil raš i , tilpusi Giesm se apie saul ir siel . Eil raš iai iš to pluošto: Aš pažinau Tave, Kal d rytas, Generole — ir dabar teb ra mano mylimi darbai, kai tuo tarpu apie Vabal l jau ir klausyt nebenoriu!

Erdviame prof. J. Brazai io kambaryje, elegantiškai ir skoningai apstatytame, lyg vienuolio metraštinko cel j, žiburys užgesdavo su gaidyste. Jis taisydavo Aušros mergai i gimnazijos, kur d st lietuvi kalb ir literat r , s siuvinis(kaikada ir man j pluošt kišdavo, bet tik retais atvejais man pavykdavo jo mokini laipsnius pagerinti!) jis rengdavosi paskaitoms universitete, kurias skait su retu gražbylumu ir patrauklumu, rašydavo literat ros ir teatro kritikas spaudai, ilgas valandas praleisdavo prie stambesni literat ros studij . Mano akivaizdoj gim jo Vaižgantas ir Lietuviai rašytojai — tokie literat ros mokslo veikalai, kuri ir laukdami mes nesulaukiam, nes ten,

Lietuvoje, objektyv s to pob džio darbai šiuo metu ne manomi, o ia, dažniausiai, paslenkam tik piktokom recenzijom pasišvaistyti.

Apie penkis metus su dideliu kruopštumu, metodingumu ir planingumu J. Brazaitis rinko medžiag apie Mairon . Paraš jis Maironio monografij , keli šimt puslapi veikal , ir jos por nuotrup periodikoj paskelb , tik, deja, nelaim s užgriuvo anks iau, negu ji buvo išleista. Monografijos rankraštis liko Lietuvoj, bet ar kada nors jis bus rastas ir atspausdintas? Man teko b ti b rely išrinkt j , kuris mat monografijos rašymo "virtuvin" darb , kuriam teko nevien jos skyri perskaityti. D l daugelio prarast vertybi mes n dien atsidustam, — prarasta vertyb yra ir J. Brazai io monografija apie Mairon .

Prof. J. Brazai io cel j niekad nestigdavo viešni ir svei . Mergait s ateidavo paaimanuoti, pasiguosti ir paverkti d l vairi nes kmi gyvenimo ir meil s istorijose. Tai gal b -davo išsiblaškyimas ir atgaiva darbais apsikrovusiam vyrui. Ta iau gana dažnai j lankydamo ir to samb rio dalyviai, kurie Kaune prad jo leisti "XX Amžiaus" dienrašt . Jau tada buvo galima matyti, kad samb -rio smegenys yra prof. J. Brazaitis. Iš to b rio šauni vyr keli jau yra mir Sibire ar Lietuvoj. Tai buvo ta grup ateitinink , iš kuri ilgainiui, žinoma, ir tragiškiems vykiams veikiant, išaugo Lietuvi Frontas. Fronto lyderis, kaip žinom, teb ra prof. Juozas Brazaitis.

Kai Lietuv užgriuvo okupacijos, prof. J. Brazaitis pasimet su grožine literat ra, nu jo

pogrind, pasin r visuomenin j ir politin j veikloj, Laikinoj vyriausyb j buvo švietimo ministras ir jo ministro pirm. pareigas. Žinoma, jis ir tais darbais myn gilius pdsakus t v žem n, bet man nuširdžiai gaila, kad d l to m s literat ros mokslas ir kritika dviem dešimtme iams neteko itin stiprios asmenyb s. Darbai Vlike vokie i okupacijos metu, dengimasis nuo geštapo agent po vairiom kepur m, informacijos ir užsienio tarnybos valdytojo pareigos Vokietijoj, veikla Lietuvi Fronte, politin s broši ros, kurias jis raš ar redagavo — In the Name of the Lithuanian People (1946), Ein kleines Volk wird ausgeloescht (1948), Living in Freedom (1948), Appeal to the United Nations on Genocide (1951), J. Daumanto Partizan redakcija ir papildymai — visa tai yra darbai, kuriuos taip pat kas nors tur jo veikti. Taciau J. Brazai io studija Vaižgantas (1936), Lietuvi rašytojai (1938), dingusi Maironio monografija (nekalbant apie Literat ros teorij ir kt., jo literat ros vadov lius, pla iai vartotus aukštesniosiose Lietuvos mokyklose), jo suredaguoti, atitinkamu komentaru palyd ti ir su Vyt. K. Jonyno iliustracijom išleisti Donelai io Metai (1940), jo redaguoti Pietario Lap s gyvenimas ir mirtis, Pietario Algimantas, Lazdyn Pel dos Klaida (1939), Maironio Pavasario balsai (1940) ir visa eil jo literat rini straipsni Liet. Enciklopedijoj (pvz., Mai-

ronis, Donelaitis) — man asmeniškai spinduliuoja itin gailia šilima, tautos kult rini lobi šilima, kuri, be abejon s, savo spinduliais sieks daug tolimesnius ateities akirus.

Žmogaus nueitas kelias, visi to kelio pos kiai ir vingiai, tai jis pats, tai jo asmenyb . Tas kelias, kur tik vienu kitu br kšneliu tepaliet mano asmeniniai susitikimai su prof. Juozu Brazai iu, toli gražu n ra pilnas jo asmens apib dinimas. Visa tai t ra tik nuotrupos, nub gusi dien atspindžiai, iš kuri galima pabandyt sud lioti gal nors šiek tiek ryškesn jo pavidal .

Ypa iai b dingas prof. Juozo Brazai io bruožas, tai jo *darbštumas*. N ra jokia pasaka, kad ilg met eil per nakt jis temiegodavo tik 5 ar 6 valandas. Ir tai t s si diena diendon be atsikv pimo, be atvangos, be regimesnio bandymo prasiblaivyti ar išsiblaškyti. Buvo laikai, kada ir aš per par dirbdavau po 16 valand . Taip, intensyviai padirb s penkias ar šešias savaites, — aš b tinai tur davau kur nors galv nutr kti. Jei nieko geresnio neatsirasdavo — valandas pras d davau iki lub prir kytoj Konrado kavin j. J. Brazaitis ir to atitr kimo nuo pareigos ir darbo sauneleisdavo. Savo jung jis trauk , šird paplakdamas kava, poilsiu ir atvanga visai nesir pindamas. Ir to darbštumo vaisiai buvo daugiau, negu regimi: nuo 1932 — 1940 m., vadinas, per aštuonis metus, gim jo Vaižgantas, Lietuviai rašytojai, Maironis, tie jo redaguoti m s li-

terat ros klasik veikalai, jau nekalbant apie mokyklini vadov li ruoš , paskaitas universitete (kurioms paruošti juk irgi reik jo laiko), pamokas Aušros mergai i gimnazijoje, nemenus pluoštus straipsni periodikai. Savo gyvenime reg - jau dinamišk ir darbš i žmoni , regiu j ir dabar (pvz., komp. Jul. Gaidelis), bet t darbinink pirmoj gretoj tebestovi prof. J. Brazaitis. Jeigu ne savo b du, tai darbštumu ir pareig apsikrovimu jis yra tikrai panašus Juoz Tum -Vaižgant .

ia gal t kilti klausimas, kokia gi buvo ta man paž stama prof. J. Brazai io darbo technika. Šiok tok atsakym gal duot klausimo persk limas dvi dalis: a) pasirošimas darbui, b) patsai darbo procesas.

Prof. J. Brazai io pasirošimas b davo iš anksto planuojamas ir didžiai r pestingas. Min jau, kad Maironio monografijai rašyti jis reng si apie penkis metus. O tai reišk ne tik Maironio k rybos studijas, bet ir žini rinkim apie tautos atgimimo poet mokslin s anketos pagalba, intensyv susirašin jim tuo reikalu su nemenku kiekiu Maironio draug ir paž stam , telkimas pasisakym apie jo k ryb , t pasisakym kritišk peržvelgim , eil asmenini pokalbi su Maironio artimais bi iuliais ir bendradarbiais, ieškojim tak ir paraleli kaimyn literat rose. Po to eidavo surinktos medžiagos klasifikavimas, veikalo plano apmat statyba, visa eil pastab

ir nuorod sau pa iam, o tik tada energijos kinkymas konkret darb . Ir iš to vieno pavyzdžio gal nesunku susidaryti vaizd , kad žmogui reikia tur - ti apst intelektualini gali , kad tokioj medžiagos giroj nepaklystum.

Darbo procesas: vienu žvilgsniu pažvelgus prof. J. Brazai io rankraš , gal tum atkakliai tvirtinti, kad jis raš greitai, švariai ir sklandžiai. Ta iau taip atrodydavo tik originaliniai jo darbo puslapiai. J. Brazaitis, gal jau tokia jo prigimtis, sau pa iam yra daug r stesnis kritikas, negu tam, kurio darbus jis nagrin ja. Kuriam laikui praslinkus, parašytus puslapius jis pradeda braukyti ir taisyti, kraudamas žod ant žodžio, sakin ant sakinio, ištisas pastrapas nubraukdamas, darydamas tarpas, apstatydamas baltus popierio pakraš ius ištisolom sakinini kolonom ir piramid m. Neži rint šitoki išbraukym , papildym ir pakeitim , ir tokie J. Brazai io rankraš iai tur jo regim tvark ir net savotišk estetin vaizd . Paskiau jie b - davo perrašomi mašin le, dar kart kit perskaitomi, bet jau ne taip sopulingai.

Matydamas tok kruopštum , aš ne kart savy atsidusdavau: ak, pone Dieve, nesaldi yra ir literat ros kritiko bei nagrin - tojo duona! Tai juk taip pat k ryba. Ji turi b ti ypa iai skausminga žmogui su tokia tyra s žine ir tokiu giliu atsakingumo jausmu, koks buvo ir te b ra prof. Juozas Brazaitis!

Ar iau gyvendamas, pasteb - jau ir dar vien kit J. Brazai-

io asmenyb s bruož . Jo darbštumas liudija ir jo valingum . Neatskirama t prad dalis yra jo atmintis, berods, daugiau gimta, kaip išlavinta Viešpaties dovana, kurioje, beveik, be paklaidos sud ta ypa iai daug žinojimo ir pažinimo. Jei neklystu, atmintis yra didel talkinink žmogaus orientacijai ir erudicijai. Prof. J. Brazaitis, kiek aš j paž stu, yra dinamiškos orientacijos vyras, k rybingas žmogus, literat ros ir visuomen s gyvenimo eruditas.

Kartais gal nereikia vengti ir patoso. Pasinaudodamas ta popurialia retorikos priemone, dr stu tarti, kad ypa iai vaiskis gl J. Brazai io švarko atlape yra jo ciceroniška gražbylyst . Kod l gl ? Tod l, kad jo gražbylyst yra ne tik girdima, bet ir regima. Man teko dalyvauti neviename pob vy ar susirinkime, kur J. Brazai iui tekdavo kalb ti “ex-promptu”. Ir visada jo kalbos, vaižgantiškai tariant, b davo deiman iukai. D l to gražbylumoj myl jo Aušros mergait s, kiek žinau, d l to gražbylumoj d savo ir ne viena universiteto student . Daugeliu atvej tas aukso kr vis J. Brazai iui daug pad jo ne tik kasdienin darb dirbti, bet ir kovos lauke nuo prieš gintis .

Gali “atklanes” nubristi bespasakodamas apie atskirus žmogaus asmenyb s bruožus, o jo sielos, jus dvasinio veido, visticiek dar nebus matyti. Prof. J. Brazai io b das, kaip daugelio žmoni , yra sud tinga mašina. Pirmasis sp dis — nutviskusi šyp-

sena ramiam ir jaukiam veide! Tas šypsenas J. Brazaitis, kaip geras psichologas, dalina draugams ir nedraugams. Sprendim labai sunku daryti — gal jo b do žym yra prigimties dovana, o gal kultivuota priemon su žmon mis gyventi ir dirbti. Man asmeniškai ji atspindi ram , nat ral ir nuošird žmog . Ta iau savo vidaus gelm j J. Brazaitis yra m stanti, kontempliuojanti ir ken ianti siela. Tyra ir dora siela, bet nestokojanti užsikirtimo, kartais priskirianti sau bausmes ir atgailas, kuri realiam gyvenime netur t b ti. Tuo poži riu J. Brazaitis yra mistikas. Žmogus, kur gerbi ir myli, kurio skausmingai ilgiesi. Ak, jis yra metraštinkinikas, kurio cel j žiburys užg sta su gaidyste! Žmogus paženklintas sopolingu vienišumu. J. Brazaitis — toks dažnas sve ias auditorijoje ir tautie i samb riuose, o esm j tokia vieniša siela! Ištikro, originalu jis niekada neband b ti, jo dailus ir skoningas drabužis, kaip ir išsprusinta jo laikysena, kažkuo ypatingu iš kit tarpo nesiskyr . B dingas savo kresnumu ir dvasingu veidu, rami ir išlaikyta charakterio linija. Man rodo si, J. Brazaitis yra darbo ir pareigos vyras. Vien ar kit uždavin veik s, jis vl užsidaro savo cel j ir skendi sopolingam vienišume.

Nelengva buvo atsigr žti prof. Juozo Brazai io literat ros mokslo ir kritikos darbus. Apie asmen gali pašnek ti ir

š t iš atsiminim dubenio pasisemdamas. Konkret s darbai reikalauja sigilinimo juos, reikalauja konkre i studij . Bet k studijuosi, kai turi tik plik deln ? J. Brazai io to pob džio darb Amerikoje neturiu ir net, aplinkui pasidair s, nežinojau, kur b t galima nors dal j gauti. Sukaktuvininko ir mano geri bi iuliai pasisten-g — ir aš vienu kitu spausdintu rašiniu buvau apr pintas. Talkininkams už tai nuoširdi mano pad ka.

Negav s daug laiko šiems sp džiams rašyti (o tai yra kasdienin m s opa!). Vis d lto tur jau ištis savait dvasinio džiaugsmo, galima sakyti, tikr puot . Skai iau vis atliekam laik , protarpiais gr žau Ugniagesi gatv , t J. Brazai io kambar , kuriame gim dabar mano skaitomi raštai. Tai nebuvo ta idil , kuri išgyveno Vaižgantas prie Kauno, per nak-t ži r damas tolin tekan ius Nemuno vandenis, bet gr žimas tas pavasario dienas, kada lie-tuvis savam krašte buvo laisvas kurti ir laisvas savo pastan-gomis tik ti.

Skaitymo rezultatai — atgavinti asmeniniai sp džiai, nuvalytas dulki klodas nuo to, kas vien kart jau buvo reg ta ir išgyventa. T sp dži pluošteliau ia ir bandysiu pasireikšti.

1931 m. "Židinio" nr. 1, dešimty spausdint puslapi (27-36 psl.), J. Brazaitis nagrin ja Šatrijos Raganos "Irkos tragedij ". Nagrin ja t novel formaliniu poži riu, ryškindamas

autor s k rybinio darbo technikinius sugeb jimus. Toki studij m s dailusis žodis dar n ra tur j s. J. Brazai io straipsnis gal buvo taikytas ano meto Lietuvos mokyklai, bet iš jo spindi nagrin tojo nuovoka ir literat ros kritiko žvalgumas. Apybraiž paskait s, regi Irkos tragedijos kiekvien gij , regi l ž po l žio, kuris su vaikišku sopulio pajautimu atsi-spindi jos sieloj. Taip pat regi ir tai, kad Šatrijos Ragana, pakrypusi psichologin novel , anuomet buvo moderni rašytoja, jei tas žodis "moderni" ap-lamai turi koki nors reikšm .

"Karys ir karas literat roje" (Židiny s nr. 11, 377-384 psl., 1935 m.) — kitas J. Brazai io studijinio pob džio darbas, kuriame jis gilinasi lietuvi tautosak — liaudies dainas, ir ieško jose karo atgarsi , herojizmo. Tautosakos archyve perži r j s kelis t kstan ius dain , maža ten to žanro posm terado. Senov s lietuvi kari dainos pradingsta, nes aristokrati-ja sulenk jo, o liaudis j neiš-laik , neperdav iš kartos kar-t . J. Brazaitis teigia, kad, prie varta svetimas kariuomenes varomas lietuvis negal jo herojini dain dainuoti. Tai daugiau šeimos dainos, li dno atsi-skyrimo su šeima ir mergele dainos. Kareivis išjoja svetim šal , o gr žta žirgas, nešdamas kareivio kruvin mundier ir kepur l . Heroizmas suskamba tik vienoj kitoj senesn j dainoj, kuri maža t ra išlik .

Jis, tas herojizmas, v l ima skamb ti nepr. Lietuvos kari

dainose. Ta iau Lietuva yra maža ir taiki valstybė. Aistrose skaita tik didžiosios tautos ir valstybes, daug turinios, norinios dar daugiau svetimi žemi prisigriebti. Laisvos Lietuvos kareivis jau iat pavojus, tad liedesio gaida skamba ir jo dainose, nors jam nestinga jau herojinio ryžto (taip didvyriškai pasireiškusio partizan kovose! St. S.). Be to, jis jau yra išsivadavęs iš priklausomybės šeimai, jo idealai — tautynis, jos laisvės ir tos laisvės gynimas.

Savo rašinyje apie karą ir karą literaturoje J. Brazaitis pasako miniai, kurios ir šiandien tebeturi tautą paigili prasmę: "Vydas giliai pažvelg tikras karo priežastis — paties žmogaus sugedimas. Tai mūsų dien netikros kultūros padaras. Jis parod ir išeiti — ugdyti tautą iame žmoguje žmoniškum: sugebėjim apvaldyti savyje materialinį prigimties egoizm ir palenkti jį dvasiniam pradui. Jo žodžiai gauna ypatingos reikšmės mūsų metais, kada senoji Aton, ginkluota ietimi, vedusi vyrus kovą, kvpusi valstybes vyrams išmintingas kalbas, auginusi taikos metais alyvos medžius, šiandien vis labiau išstumiamą raudonojo Marso, kuris temoka tik ietimi svaidyti" ...

"Raštai daugiausia parodo tautinį sėmonis laipsnį"—sako J. Brazaitis pradamas kalbėti apie Simaną Daukantą lietuvi tautinį sėmonis evoliucijoje (Židinys nr. 2, 129-139 psl., 1936 m.). Tai studijinio pobūdžio jo darbas, dalinamas tokius skyrius: žanga, Tauti-

nis sėmonis linkui, Valstietiški metmenys, Europiški ataudai, Lietuviškas raštas, Pabaiiga. Daukanto tautinį sėmonis ideologijos realizavimas tautoje.

Paviršium pažvelgus, gal tautarti, jog Daukanto idėjis ir teigim nagrinėjimas, tai istoriko dirva. Betgi S. Daukanto raštai yra domis ir literatūros žmogui. J. Brazaitis pažvelg

Daukant kaip rašytojas ir rašyto žodžio kritikas. Šis jo darbas ypačiai ryškus savo erudicija, o taip pat vaizdžiai ir pagrįstu išlimu faktais, kurie net mūsų šviesuomenės tarpe neragiliau pažįstami. Kai mūsų rašyto ir tautos istorija n dien yra begdiškai falsifikuojama, kai mes patys pradėdam vis mažiau žinoti apie savo tautą — J. Brazaitis Simanas Daukantas lietuvi tautinį sėmonis evoliucijoje galėtų prašokti bet kur mūsų periodinį leidinį.

Židinio 2 nr. (157-164 psl.) 1937 m. atspausdintas J. Brazaitis straipsnis Sofijos Pšibiliauskienės biografijai. Deja, tai rašinio tik antra dalis. Man labai gaila, kad negavau paskaičiuoti pirmos to straipsnio dalies. Kadaisė skaičiau jį vis, bet atminty ir jo nuotrup nebėliko.

Antrojo studijos daly sutelkta nemenkas pluoštas medžiagos Lazdynėlės biografijai. ia ištraukos jos laišk P. Višinskiui, rašyt tuo metu, kai ji buvo palinkusi liberalizmui. ia keletas pastraipų kun. M. Krupavičiaus vaizding atsiminim, ia jos laišk citatos kun. J. Tumui - Vaižgantui. Kiekvie-

n jos pa ios ar kito pasisaky-
m apie j palydi J. Brazai io
objektyv s paaiškinimai.

Lazdyn Pel da buvo bajor ,
Žemaitijoje tur jusi dvarel , o
koks juodas vargas skamba iš
dažno jos laiško! T juod var-
g paliudija kun. M. Krupavi-
ius. Vis jo nuogum regim
ir Vaižgantui rašytuose laiškuo-
se. Pati nes kmi prisl gta Laz-
dyn Pel da atžeria iš savo
kukli honorar ir duoda kiek-
vienam, kuris tik j kreipia-
si, tardama: "Kiek galiu už-
dirbti, dalinuosi su našlai iais;
vargstame sunkiai. Rinko kar-
riuomenei dovanas; aš, iš Švy-
turio gavus, dal daviau vai-
kams (mirusios mar ios vai-
kams. St. S.), dal atidaviau
komisijai".

B dama dvarinink , ji reng-
davosi kaip paprasta kaimo mo-
ter l . Lazdyn Pel dos išgy-
venimai nepriklausomyb atga-
vusioj Lietuvoj, kur jauni val-
dininkai dar neskyr juodo nuo
balto, šiandien skamba kaip iš-
trauka iš r staus realistinio ro-
mano. Ir minimos medžiagos
paskelbimu prof. J. Brazaitis
didžiai praturtino Lazdyn Pe-
l dos pažinim .

Kai sukako 30 met nuo J.
Bili no mirties (1937.12.7) —
J. Brazaitis Židiny (Nr. 12, 545-
553 psl., 1937 m.) paskelb
Rašytojo išsivadavim , Bili no
laiškuose. Tai buvo naujas ir
domus žvilgsnis, nes nei anuo-
met, nei šiandien dar netr ks-
ta j g , kurios Bili no paveiks-

l stengiasi sprauti siaur
ir apibr žt r m .

Rašinio pradžioj J. Brazaitis
pažeria pluošt domi min i
apie meninink ir jo ryš su
visuomene, apie menininko pa-
šaukim ir jo konfliktus su sa-
vo individualumu ir artima vi-
suomene, apie meno reikšm
tautai ir atskiram žmogui. Bra-
zaitis taikliai taria, kad "Veid-
mainys poezijoj pasisl pti ne-
gali". Menininkas tur s b ti iš-
tikimas pats sau, tur s b ti nuo-
širdus, nors d l to tekt ken-
t ti ir vesti kov su savim.

Toliau J. Brazaitis piešia
karšto liberalo, socialdemokra-
to ir visuomen s veik jo Bili -
no paveiksl . Paveikslas objek-
tyvus, neiškreiptas ir dvelki s
žmogiška šilima. R pestingai
parinktom citatom iš Bili no
laišk , savo samprotavimais ir
komentarais autorius t paveiks-
l dar labiau sustiprina ir pa-
gyvina (jei teisingai prisime-
nu, to naujo žvilgsnio Bili -
n nepuol ir ano meto lietu-
viai liberalai). Minties poži -
riu stipriai kondensuotame dar-
be matai Bili no varg ir kan-
i , sijauti jo dvasin nerim
bei sav s jieškojim , aiš-
kiai regi vykstant jo dvasioj
l žim , kai iš visuomenininko
ir partie io jis pamažu išsiva-
duoja ir tampa tik rašytoju. At-
seit, jis randa gyvenimo tiks-
l ir prasm .

J. Bili nas turi nemažai gra-
ži sumanym , ir pradeda rašy-
ti. Jis sukuria Vag , Brisiaus

gal, Lazd, Žvaigžd, Ubag, ir, pagaliau, Li dn pasak; anot J. Brazai io, "vis tai gražios nuolaužos Bili no dvasios, šitos naujosios, didžiai humaniškos, kenian ios, užjauian ios, suprantan ios ir su gyvenimo b - tinumu tauriai susitaikan ios."

J. Bili nas, kaip žinom, mir džiova. J. Brazaitis duoda taur paveiksl žmogaus dvasios, trokštan ios gyventi ir kurti, bet aiškiai nuvokian ios, kad gyvenimo dienos baigiasi. Bili nas atvirsta tik jim, nuolat skaito Evangelijas. Kad neb t tartas ir apšauktas tendencingu, ir t teigim J. Brazaitis paremia citata. Jo rašinys yra tikrai vertinga medžiaga Bili no asmenybei pažinti.

Veriamas skub ti, prab gom pažvelgiau tik vien kit prof. J. Brazai io literat ros moksl o darb . T jo darb žymiai daugiau. Ir kyla man mintis: ar negalima b t Brazai io literat rinius straipsnius surinkti ir išleisti juos atskiru leidiniu. Emigraciniame gyvenime ne vienu atveju toks leidinys gal t b ti gausus šaltinis pasisemti žinioms apie savo tautos grožin literat r . Gyvendamas ta paia id ja, susitinku ir su J. Brazai io Vaižgantu. B tinai reik t išleisti ir to veikalo antr j laid . Jaunesn se kartose Vaižgantas, ta ypa iai ryški ir originali asmenyb m - s rašto istorijoje, jau yra tik legenda. Jeigu jis jaunimo s - mon j dar teb ra gyvas, tai tik

iš t v ar mokytoj pasakojim nuotrup apie nuolat skubant baltagalv senel, apie gyv j lietuvi tautos s žin . Plaiau pasklidusi jo darb studija, aš neabejoju, dar gal t Vaižgant iš legendos prikelti ir sve iam krašte.

Ir tokia studija yra prof. Juozo Brazai io Vaižgantas. J išleido Vytauto D. Universiteto Teologijos - Filosofijos fakultetas 1936 m. Veikalo tekstai užima 185 smulkoko šrifto puslapius. Vaižganto bibliografijai skirta penki puslapiai — ji pradama 1895 m. ir baigiama 1933 m. Studijos turinys: Užuo - mazgos; Sceniniai vaizdai, Alegorijos, Vaizdeli m ginimai; Palaidieji žiedai: Kelioni vaizdai, Karo vaizdai, Aukštai i vaizdai; Suklest jimas: Pragiedruliai: Godingos kraštas, Pragiedruliai: Vaduv kraštas; D - d s ir d dien s; Pragiedruliai: Šeimos v žiai; Smulkioji be - letristika; Visuma: K rybos pasaul vaizdžio pradmenys, Talentas ir literat rin s formos, Vaižganto stilius, Vaižgantas tautos k ryboje. Savo darb J. Brazaitis aptaria kukliai: Vaižgantas — apmatai k rybos studijai.

sp džiai smarkiai prasit st , jeigu bandy iau t didel ir solid J. Brazai io veikal kiek išsamiau nagrin ti. O, kiek šiame Vaižgante sutelkta min i apie Lietuv , apie lietuvi tautos kovas d l laisv s ir kult - ros, apie jos prisik lim ! Ap -

matuose k rybos studijai Bra-
zaitis švyti visa turtinga savo
dvasia. Literat ros mokslininko
erudicija atsiskleidžia, kai jis,
nagrin damas Vaižganto k ry-
b , atsiremia graik , rom n ,
vokie i , angl , pranc z , ita-
l , ispan ir rus literat ras.
Tokiam fone visom spalvom
suspindi Vaižganto asmens ir
k rybos savaimingumas, jo va-
lia, jo filosofija, jo talentas gy-
venti ir kurti Lietuvai. ia ir
v l man prisimena Ugniagesi
gatvel ir ta metraštininko ce-
l , kurioje žiburys, apgaubtas
žalsvu gaubtuvu, užg sdavo tik
paryt m. Kai tiek dvasini j-
g buvo sutelkta ir darbo d-
ta, tai veikalas ir laiko atneš-
tose audrose nepradingo.

Praskleiskim uždang , anot
Maironio, ir nors truput iš ar-
iau pažvelkim t J. Brazai-
io veikal . Pats autorius 7 psl.
apib dina savo darbo pob d :

“Kiekvienos k rybos nagri-
n jime gali b ti daugiau ži ri-
ma k rybos istorij (im-
pulsus, paskatinusius kurti, k-
rybos pavyzdžius bei takas, k-
rybos proceso psichologij);
gali b ti daugiau d mesio kreip-
piama pat sukurt j produk-
t , t medžiag (tematik ir
problematik), kuri veikal -
prasmina, ir pagaliau t žo-
džio men , kuriuo pasireiškia
tas k r jo viduje susiformav s
pasaulis. Šitame rašinyje, nors
atsižvelgiama Vaižganto k-
rybos istorij , ta iau d mesys
labiau sukoncentruojamas pa-

i objektyvi j k ryb , ob-
jektyv k rybos produkt ,
Vaižganto beletristik , ne
Vaižgant beletrist ”.

J. Brazaitis apib dina ir t
aren , kurioje jo nagrin jamas
rašytojas veikia: “ visuome-
n s gyvenim Vaižgantas iš jo,
kada reišk si tempta kova tarp
trij j g : senosios lenkiškos
aristokratiškos kult ros, naujo-
sios lietuviškos demokratiškos
kult ros, rus politinio režimo.
Visas Vaižganto gyvenimas ir
buvo kova d l lietuviškos de-
mokratiškos kult ros”.

Tur damas aišk tiksl , gilin-
damasis laik ir s lygas, ku-
riose Vaižgantas k r , J. Bra-
zaitis vis giliau pasineria nag-
rin jamo autoriaus k rybos gel-
mes. Baigdamas Užuomazgas,
32 psl. jis rašo: “Vidaus nujau-
timas j lenk vaizdelius, bet
tas polinkis suved Vaižgant
tam tikr konflikt su visuo-
mene, kuriai atstovavo spauda.
To meto laikraš i psichikoj
dar tebevyravo šiokios ar to-
kios utilitarin s literat ros su-
pratimas, visai epochai labai
charakteringas. Vaižgantas, ši-
toje epochoje pats toki literat
r kurdamas, anks iau už kit-
tus išgyveno evoliucij iš utili-
tarin s didaktin s literat ros
estetin . Tame kelyje beieško-
damas savos formos, per jo
dramos žanr , kuris pasirod
svetimas jo pasaul vaizdžiui,
per jo alegorij ir sustojo prie
vaizdelio, jau ne didaktinio, tik
grynai estetinio. Tokia literat -

ra dar nebuvo sava epochai. Bet ji ateis po keleri met , revoliucij praleidus. Tada ir Vaižganto naujasis žanras, atsiminimas, vaizdelis, bus kitaip sutiktas”.

J. Brazaitis toliau su atsid - jimu nagrin ja Vaižganto kelio - ni vaizdus, Karo vaizdus ir Aukštai i vaizdus. “Kelioni aprašymuose paprastai sumiš vair s žanrai: grynasis repor - tažas, publicistika, filosofija, dailioji k ryba”. Ir 50 psl. au - toriaus išvada: “jeigu Vaižgan - to aprašymams daugely viet tr ksta beletristin s vert s, tai d l to, kad Vaižgantas pirmiau - sia reiškia savo tiesioginius jausmus, o ne tais jausmais ap - gaut objektyv gamtos ar žmoni vaizd ”.

Iš Karo vaizd J. Brazaitis aiškiai išskiria Rimus ir Nerim - us, t klasišk Vaižganto k - rin , tardamas: “Ir id jos tau - rumu bei gilumu, ir jos atvaiz - davimu lietuviškais pavidalais, ir meniška formine strukt ra šitas veikalas yra vienas iš gra - žiausi , kur iš viso turime savo literat roj”.

Aukštai i vaizdeliuose Vaiž - gantas keli s aikšt n veik jo charakter ir žvelgi s ryš tarp žmogaus ir gamtos, kosmo. “Tai jau ne tik Vaižgantas ste - b tojas, bet ir Vaižgantas filo - sofas. Sit Vaižganto vaizdeli romantin s ideologijos ir psi - chologijos šviesoje daros aiš - kesn m s tautos atgimimo veik j dvasia”. Ta iau, — sa -

ko Brazaitis, — “neatsargu vi - sos lietuvi tautos charakter ži r ti tik rezignuojan iuose, elegiškuose bruožuose. D l to ir Vaižganto lietuvi tautos susa - kyti bruožai yra tik daliniai, vienos epochos sukurti. Juo la - biau, kad pats Vaižgantas, ly - giai kaip ir Baranauskas, visur akcentuoja Lietuvos vairum ”.

Suklest jime J. Brazaitis na - grin ja didžiuosius Vaižganto veikalus — Pragiedrulius (Gon - dingos krašt ir Vaduv krašt), D des ir d dienes, Šeimos v žius (tre ia Pragiedruli kny - ga) ir Smulki j beletristik . Pabr ž s, kad savo Pragiedru - liais Vaižgantas nor j s parody - ti lietuvi tautin s s mon s ki - limo pragiedrulius, autorius gi - linasi veikal id j ir form , gilinasi veik j charakterius, objektyviai keldamas teigiamus ir neigiamus k rinio bruožus. ia nestinga sigilinimo laiko dvasi , aplinkybes ir s lygas. T medžiag pažindamas, J. Brazaitis nesunkiai pasineria Vaižganto sukurt pasaul . “Ir miške kartais pamatai visa vir - š ne aukštesn puš už kitas. Ta pušis yra aukštesn , bet vis d lto ji, pušis, tik labiau paste - bima. Tie pragiedruliai žmon s turi savyje savo kampo žmoni bruožus, tik labiau sukonden - suotus”, — rašo J. Brazaitis.

Suklest jim perskait s, pa - junti, kok did dvasios pol - k Vaižgantas mums paliko. Daugumas problem , kurias jis mat ir k l , ir šiandien aktu -

alumo neprarado. T pastebi ir J. Brazaitis, kai bando aptarti ir išryškinti Vaižganto Gondingos krašto veik j Virbal Gust: “Jeigu jis b t buv s t pa i žemai i tarpe, jis b t buv s stipresnis, bet kada jis išeina iš bendruomen s, jis pasijunta silpnas. Suklumpa. Tai primityvaus žmogaus psichologija. Ir tai buvo daugelio lietuvi tragedija. Tik atitr k iš Lietuvos — jie pasiduoda svetimoms takoms; tik syk suklup , jie esti atstumiami ir sumindomi. Ta žmogaus tragedija tebegyva lietuvi tarpe”.

Toliau J. Brazaitis kalba: “Vaižganto žmon s dažnai tik manosi dirb savo valia, savo nusistatymu, o iš tikr j skatinami gimto instinkto augti, tobul ti, skatinami pa ios gamtos, kurioje gyvena. Gamta ir apsprendžia žmogaus charakter , gamta lemia žmogui myl ti, kovoti, veikti.

Tik damas viso kosmo paskyrimu augti, klest ti, tobul ti, Vaižgantas savo pasaul vaizd padaro tok giedr , optimistišk . Net rezultatas kov d l kult ros jam vaidenasi giedras”.

Pats Vaižgantas Pragiedrulius vadino epop jos vardu. J. Brazaitis tuo klausimu taip pasisako: “Vaižganto Pragiedruliai neeiluoti. Bet jeigu eiliuotumas reiškia tam tikr poemos muzikalin charakter , tai negal tume pasakyti, kad to muzikalumo n ra Pragiedruluose. Jo

esama labai daug. Tik jis reiškiiasi ne rimais, ne p domis, bet pa io sakinio ritmu ir melodija. O t sakinio melodij Vaižgantas labai atsiži ri, lyg jis skirt savo veikal ne skaiytyti, bet retoriškai sakyti. Tad jeigu jau skirti Pragiedrulius prie koki esam žanr , labiausiai pritikt jiems neeiluotos poemos vardas”.

Vaižganto D d s ir d dien s, anot Brazai io, vaizduoja dviej socialini epoch susidrim : pabaig baudžiavos epochos ir pradži pobaudžiavin s. Iš tos J. Brazai io studijos puslapi parinkau tik por citat , kurios, tikiuosi, mums pad s priart ti prie Vaižganto veik j ir jo veikalo id jos: “Sukurdamas Rapolo, Mykoliuko, Severijos tipus, — sako Brazaitis, — Vaižgantas dav pažinti vairius aukštai i psichologijos ir etnografijos bruožus. Iš antros pus s Vaižgantas išsiverž iš to vieno lietuviškojo pasaulio ir jung j bendr kosmo tvark ”. Ir toliau: “Tik žmogus tas gaivalines iš gamtos trykštan ias j gas, kaip pavasario upel , gali pakreipti taip, kad pats tobul t , arba taip, kad pats save fiziškai stelbt , bet tobul t dvasiškai ir stiprint , sakysime, savo r š . Iš ia ir eina bet kokis pasiaukojimas vardan aukštesni ideal , vardan gimin s, vardan tautos. T paskyrim atlik s žmogus jau iasi laimingas ir gali ramiai iš regimojo pasaulio

myl ti, nors kit nepasteb tas, neatlygintas”.

Kalb damas apie Vaižganto Pragiedruli tre i j knygy Šeimos v žius, J. Brazaitis iške- lia toki j mint : “Autorius atkreipia savo d mes beveik iš- imtinai lietuvi šviesuomen ,

lietuvi šviesuomenei gre- sian ius v žius. Karazijos min- timis sekant, t pavoj buvo vairiop : *karjeros* v žys, ku- ris neleido tauton gr žti; *mate- rializmo* v žys, kuriam pasida- v s inteligentas, pasak Vaižgan- to, jau net vaik skai i laiku sumeta neva sulig savo ištes- jimu; toliau — *skepticizmo* v - žys, kuris inteligentus daro svetimus religinei tautos nuo- taikai; *internacionalizmo* v žys, kuris inteligentus padaro beveid- žius ir veidmainius, nes jie to- li n ra persi m noru vis žmo- nij palaiminti. Ta iau vis bai- siausias yra *šeimos* v žys, ku- ris net pa i šakn pakerta, kad nei žiedas, nei vaisius negali b ti tautiškas”.

Berods, komentarai ia n ra reikalingi. Vaižganto šeimos v - žiai yra tokis veikalas, kurio ir šiandien dar negalim d ti archyv . Apgail tina tik, kad šis jo k rinys meniniu poži riu neprilygsta D d ms ir d dien ms, neprilygsta ir kitiems jo dar- bams. Apstu jame publicisti- kos, daug kult ros žini — ver- ting , domi , bet nebeletristiš- k . Pasak Brazai io, šitame vei- kale Vaižgantas nor jo pamokyti, pabarti.

Jeigu 148 puslapiuose J. Bra- zaitis gilinosi Vaižganto k ry- b , j nagrin jo, išlukšteno jos pasaul vaizd , id jingum , da- v veik j apib dinimus, tai Vi- sumoj daugiau reiškiasi pats kritikas ir literat ros mokslininkas. Kartoju: reikia J. Bra- zai io Vaižgant išleisti antra laida, o tik tada platesni lie- tuvi visuomen s sluoksniai (ypa jaunimas) gal s iš ar iau pažinti ne tik Vaižgant , bet ir pat Juoz Brazait .

Visumoj man ypa iai reikš- mingas atrodo J. Brazai io pa- sisakymas apie Vaižganto stili : “Vaižganto stilius yra veiksm- žodinis, dinaminis, akustinis, plastinis, konkretus, subjekty- vus, platus, apibendrinamasis. Šitos žym s išskiria j iš kit rašytoj ”.

Ypa iai originali J. Brazai io mintis iškyla, kai jis kalba apie Vaižgant tautos k rybo- je: “Vaižgantas tikino es s ro- mantikas, prof. Mykolaitis tuo abejojo. B t išvengta tos dis- kusijos, jei Vaižgantas b t at- stovas *lietuviško baroko*, ku- riame randa viet abudu tie antinomiški dalykai. Baroko terminas Vaižgantui pritikti geriau už kitus, jeigu jau no- rime pažym ti tarptautiniu ter- minu”. Nes “Vaižgantas daik- tus ži ri be perspektyvos, iš ar- ti. Artimus dalykus gausiai or- namentuoja; ornamentuoja plas- tin mis, akustin mis žym mis. Jas taip sustiprina hiperbol- mis, gradacijomis, kontrastais

ir kitomis fig romis, kad sudaro dinamizmo, vairumo, gausumo efekt ". Iš tikro, tai juk ir yra b dingi baroko stiliaus bruožai.

Nedera man net aiškinti — savaime suprantama, kad aš daviau tik griaučius J. Brazaiio Vaižganto. T apžvalg l baigdamas, noriu tik štai k pridurti: sukaktuvininko veikalas pasižymi analiz s gilumu, žvalgumu, lyginamuju moksliniu metodu, objektyvumu ir darbo savaimingumu bei brandumu. J. Brazaitis savo veikalė ne gauda ore lakstanti frazi , bet žvelgia konkre i medžiag ir, ja pasiremdamas, daro aptarimus ir sprendimus. Tuo poži riu J. Brazaiio Vaižgantas, nors n ra visai vienišas liet. literat ros moksle, bet yra itin iškilius veikalas.

Apie Juoz Brazait visuomen s veik j ir politik tur t rašyti visuomenininkai ir politikai. Mano paži ra šiuo klausimu tegali b ti labai trumpa: J. Brazaitis pasimet su grožine literat ra, pasin r visuomenin j ir politin j veikloj tada, kai Lietuva jau buvo okupuota — pirma rus , paskui vokie i , o po to v l rus . Abiej j okupacij metu J. Brazaitis aktyviai reišk si visuomen s ir politikos gyvenime. Žinoma, ir tokiu tragišku metu teb ra gy-

va visuomen , šiuo atveju — tauta, teb ra gyva ir politika. Ta iau, mano išmanymu, tokio meto veik jams jau žymiai daugiau tinka kovotojo, rezistento vardas, bet ne politiko. J. Brazaitis, kiek aš j paž stu, buvo atkaklus ir dr sus kovotojas.

Vidurnaktis skub damas atb ga, kai aš vis dar kalbuosi su nutolusi dien bi iuliu prof. Juozu Brazaiiu. K besakydamas, k begalvodamas, vis matau jo veido jauk , o drauge ir li desio kupin šypsn . Nepriklausomyb s dvidešimtmė io proga (Židiny s Nr. 5-6, 1938 m.) J. Brazaitis prabilo apie Dvasin lietuvio veid nepriklausomoj Lietuvoj. Ten jis lietuvio dvasioj mat šiuos bruožus: rytietišk j , vakarietišk j , lietuvin ir miniažmogin . Pats Juozas Brazaitis, aug s, mokslus j s nepr. Lietuvoj, studijas gilin s Vak. Europoj, yra tipingas lietuvis vakarietis kilniausia t žodži prasme. Jis yra gilios dvasin s kult ros vyras, grožin s literat ros metraštininkas. Mano sveikinimas jam tegu b na dar syk pakartotas liudijimas: ten, Ugniagesi gatvel j, jo cel j, žiburys po žalsvu gaubtuvu užgesdavo su gaidgyste. Esu tikras, tie k rybinio entuziazmo laikai ir jam teb ra patys mieliausi ir brangiausi.

DVASINIS LIETUVIO VEIDAS NEPRIKLAUSOMOJ LIETUVOJ *

JUOZAS BRAZAITIS

Nepriklausoma Lietuva, nepriklausomas joje lietuvis — yra nuolatinis mūsų idealas.

Tačiau nepriklausomybė visuomet yra tik reliatyvi. Kiekviena valstybė priklauso nuo kitų. Tiek materiališkai, tiek dvasiškai. Kiekvienas lietuvis savo valstybę jau irgi yra priklausomas nuo esamosios epochos ideologinės, socialinės bei politinės padarčių, nuo visos tautos išgyventojo likimo. Ne manoma rodyti, bet vis dėlto patikima tezę, kad 99% žmogus veikia kitą tautos, ir tik paskutinis procentas yra jo nuosavasis „Aš“. Taigi šitas nuosavasis procentas duoda ton visai žmogaus individualybei. Kaip raugas minkymui. Ir svarbu tik, kad savoji individualybė pajūt prisiiimtą šį visą taką, perdirbtą jį kaip medžiagą, bekurdama ir bepildinama savo dvasinį veidą.

Susekti dabartinio lietuvių tipą, sucharakterizuoti jį nepriklausomos Lietuvos žmogų yra labai sunku. Dar per arti jo esama. Dar per daug mūsų akis pagauna atskiras smulkmenas. Jos nustelbia ir kliudo suvokti esminius bruožus. Dar per daug jame patys esame pasinėję, dėl to subjektyviai lengva pasisakyti. Tik tada, kai galime jau kiti pažvelgti dabartinį lietuvį iš perspektyvos, tada vaizdas bus ryškesnis, pilnesnis ir objektyvesnis. Taigi dabartis reikalauja pamąstinti diagnoziškai pažvelgti lietuvį, kitaip sakant, save pačius, kad galėtume dar bent kiek dvasinio veido formacijai bei kuracijai pasukti racialesnę linkmę.

1. Luom formavimasis

Nepriklausomajam Lietuvio visuomenė jau kompaktiškesnė kaip anksčiau. Jos neskaido jau taip griežtai socialiniai skirtumai. Nebėra bajorų ir baudžiauninkų. Vadinas, nėra antagonizmo tarp tų dviejų socialinių luomų. Jie gali eiti ne tarpusavyje kovai, bet kartu. Tiesa, jau stovime akivaizdoje nau-

---

* Šis straipsnis J. Ambrazevičiaus vardu buvo spausdintas 1938 m. Židinėje ir geriausia atskleidžia laisvo lietuvių dvasinį kelią. Jis neprarado reikšmės ir dabar. Ir ypač svarbus šiandieniniam jaunimui, kuris laisvosios Lietuvos nepripažino ir jos ir visai nematė.

jos galimos socialin s kovos. Gali prasid ti, tradiciniu terminu tariant, socialinis antagonizmas tarp proletar ir kapitalist . Mes neturime, objektyviai imant, kapitalist . M s milijonieriai arba dar negim arba skolose paskend . Ta iau ne kapitalo kiekyb nulemia kapitalizm ir kov su juo, o kapitalizmo dvasia. Kapitalizmo dvasia yra tie nusiteikimai, kurie turtingesniuosius skatina išnaudoti neturting j , nepagerbti jame žmogaus ir neduoti jam pragyvenimo s lyg , b tin žmogui. Proletar — taip, jau turime. Turime daug neturt li , nepaj gian i duonos k snio užsidirbti. Bet svarbiausia — jau atsiranda proletaro dvasia — b tent, pasijutimas, kad turtingesnis išnaudoja, kad jis yra skriaud jas, kad jo turtas turi priklausyti visiems; tai pavydas ir pagieža, su kuria neturtingasis kreiva akim paži ri turting j . ia bus užuomazga naujai socialinei kovai, jeigu tinkamu laiku neb t pašalinta jai proga. Ta iau ligi šiol šita kapitalistin , o ypa iai proletarin dvasia dar n ra labai stipri, ir socialin kova dar n ra suskaldžiusi m s visuomen s. Joje aiškiai pirmaujamas balsas tenka kininkams ir iš j kilusiai šviesuomenei.

Kontaktas tarp kininko ir šviesuomen s, užsimezg s slaptošios kovos laikais, pasiek s aukš iausi laipsn nepriklausomyb s kov laikais, irgi n ra nutr k s. Vis d lto jis yra apsilyp s. Neabejotinai apsilypes. Apsilyp s, kaip paskiauo m ginsim iškelti, d l šviesuomen s kalt s. Apsilyp s ir d l pa i valstie i nat ralaus psichikos pasikeitimo. Senesni laik valstietis inteligent žiur jo su dideliu respektu, pasitik jimu, pagarba ir meile. Nelemtas šviesuomen s autoriteto piktnaudojimas t pagarb liaudies akyse stipriai sukr t . šviesuomen ir jos darb liaudis ima ži r ti ne kart jau su panieka, su kart liu. Išaugo liaudyje kriticizmas. Mato šviesuomen ie valdinink lius, kuriems algel svarbu. Paties valstie io kininko savis mon , jo individualizmas jau sustipr jo. Jis prad jo jaustis ne dulk ir ne plytel valstyb je, bet j ga, reali j ga.

O kada ji pasijus išnaudojama, tada nepalankus žvilgsnis tur s tendencijos pavirsti prieštaraujan iu veiksmu. “Mes tiems Kauno ponai iams nuausim šilkines pan iakas”. grasinamai ištr ksta posakiai. Tiesa, kininkas vis liks kininkas. Jis nepalankus. Jis pasisk s, pakeiks, bet vis tiktai tarp sav s; kad ir šiaušdamasis, jis eis jam dedamas pareigas, kol bus neorganizuotas. Bet tik organizuotas jis gal t pasinešti destruktiviniam darbui kovos keliui. Paradoksas, kad organizuotas kininkas gali b ti pavojingas, bet tai faktas. Antra vertus, tik organizuotasis kininkas gali išsilaikyti koordinuotam su šviesuomene darbe. Taigi organizacijos reikšm priklausys nuo to, kokia bus pati organizacija. Destruktyviam darbui lengva b t past m ti kinink , nes jis paskiausiai laikais yra labiau sumaterial j s, nušizi r damas šviesuomen s, ypa iai valdinink , gyvenim , o

šiandien jam nepaslaptis gyvenimas ne tik jo vals iaus ir apskrities inteligent, bet ir aukščiau j valstyb s pareig n . Tiesa, tarp t pareig n gal t rasti ir nuostabaus pasiaukojimo ir idealizmo bruož , bet tokia jau vis žmoni prigimtis — pasteb ti kas juoda ir pagal tuos dalinius juodumus susiformuoti visuotin opinij apie šviesuomen . Sulaikyti nuo material jimo ir pagiežingumo sunkiau ir religijai. Tie patys inteligentai kaime religij yra žymiai suracionalistin ir net sureliatyvistin jos reikalavimus. Jeigu anks iau religijos normos, vadinamieji sakymai, buvo be apeliacijos vykdytini, tai dabar ne vienas iš t sakym yra racionalistiškai pasveriamas: vykdyti, ar ne. Tai yra nat rinio žmogaus kelias kult rin žmog . Dabartin šviesuomen t keli jau yra nu jusi. Šviesuomen j religijos reikalavim t v namuose b dami tos religijos leik si, lygiai naiviai j paniekino iš t v pasitrauk . Dabar jau s moningai šviesuomen gr žta prie religijos; s moningai sitikina religijos reikalavim nat ralumu ir racionalumu ir imasi juos vykdyti. Kaime šitas procesas dar bus. Tik organizacinis gyvenimas palaiko kininko ir religin gyvenim ir jojo socialin s mon ir jo idealizm .

Šitokis kelias kininko dvasiai gal charakteringiausias yra suvalkie i tarpe. Jie toliausiai yra paženg kult ros istorijos raidoje. Mažiausiai juo yra paženg s aukštaitis. Jis dar n ra sutrauk s nat rinio žmogaus dvasios dorybi . Bet ir jam gr s tas pats kelias — v l, jeigu s lygos bus tokios, kokias jis randa šviesuomen s gyvenime. Ir ia tenka ži r ti, kad tas kelias but palankiausias ir jam ir visai valstybei.

Šviesuomen s, kuri jau lemia valstyb s gyvenime, šituo trumpu nepriklausomos Lietuvos laikotarpiu pažym tinos trys kartos: seniausia, vidutin ir jausiausia. Visos jos yra kilusios iš to paties kamieno — iš kaimo. Tas kamienas skirias nebent jauniausios kartos, nes tik paskesniais laikais taip stipriai pasikeit kininko psichologija. Jeigu šit trij kart dvasinis veidas n ra vienodas, daugiau kaltos tos aplinkyb s, kurios d jo bruož po bruožo m s šviesuomen s dvasiniam vaizdui. B tent, seniausioji karta, kurios veteranai eina vienas paskui kit kapus, savo etnin pagrind kultyvavo Rytuose; vidutin karta, kurios daugumas dabar yra stoj i kuriam j darb , kultyvavosi Vakaruose, jauniausioji karta, tik dabar prad jusi reikštis viešajame gyvenime, jau išaugo ir subrendo ia pat Lietuvoje.

2. Rytietiškoji šviesuomen

Ryt gyvenimas su savo biurokratine karjerizmo atmosfera daugel m s šviesuomen s prarijo. Iš šimt lietuvi student lietuvybei išliko ištikimi dešimtys. Už tat likusieji buvo aistringi

idealistai, kurie busim ja Lietuva tik jo, jos ilg josi, realiai jai dirbo. Ta iau ir jie, kaisdami Ryt atmosferoje, buvo gav svetim j brouž . Socialiniu atžvilgiu j daugumas tapo socialistin s luomin s valstyb s šalininkais; mažesn dalis palinko darbinink luom , didesn — valstie ius. Religiniu atžvilgiu — mažesn dalis buvo ateistai, didesn — indiferentai, liberalai, su aiškiomis antipatijomis Bažny iai. Dalis pasineš ir aišk nihilizm — visa k neigti, šaipytis. Ta iau tai buvo žmon s su nusistatymais; su jais suaugo, sukiet jo. J negal jo pakeisti naujas gyvenimas su teisingais ar klaidingais pos kiais. D l to gyvenimo banga juos užpila. Ta iau ligi šiol j taka teb ra stipri praktiniame visuomen s gyvenime, nes jie tebedominuoja akademine, ekonomin se, apskritai, aukštosiose sferose. Iš ia suprantamas noras kitai ideologijai, religinei, katalikiškajai, tur ti akademiniam gyvenime tam tikr cel , laisv nuo anos grup s ideologijos. Lygiai suprantamos ir pastangos su šita cele kovoti.

Tik susik rus nepriklausomai valstybei, sugr žo ir kita dalis šitos senesniosios kartos, subrendusios rus dvasioje. Sugr žo ir tie, kurie su lietuvybe ryšius buvo kitados tyliai sutrauk d l gardaus valgio šaukšto, anot Kudirkos. D l naujo šaukšto j dalis ir sugr žo Lietuv ir m d tis tikraisiais lietuviais. Iš j išaugo eil savanaudži , veidmaini , idealistin mis skraist mis prisidengusi savo grobuoniškus norus. Juos teisingai ir talentingai Grušas dešifravo "Karjeristuose". Iš j pirmiausia ir atsirado tas grybas, kuris apnuodijo m s šviesuomen s veid : veis jame karjerizmo broužus, demagogijos, kult rin s stagnacijos, sav s tukinimo; jie suard liaudies akyse inteligento aureol ir nutrauk su ja dvasin kontakt . Prieš juos ar prieš j produkt pak l pasipiktinimo bals ir patys taurieji atgimstan ios Lietuvos kovotojai: Maironis, Jakštas. Bet j balsas jau buvo balsas piemens, kuris perneš per pavojingas klampynes avel ir pamat , kad jos neišvengiamai vilk dantys tykoja. Prieš šit sumenk jim pak l bals jau nepriklausomos valstyb s dešimtme iui pra jus ir tyliai visuomen s gyvenim steb j s Faustas Kirša "Pelenuose". Bet irgi veltui . . .

3. Vakarietiškoji šviesuomen

An šviesuomen s kart vis daugiau atsveria kitos dvi, ypaiai vidutin , brandusi jau Vakar Europoje. Vakar Europ m s šviesuomen , kilusi iš valstie i , pirmiausia patrauk iš kunig seminarij . D l to pirmieji vakarietiškos dvasios pionieriai buvo kunigai. Ta iau su prieškariniais laikais atsiranda tenai ir pasaulinink inteligent . Karta, tiek kunig , tiek pasaulinink , kurie brendo maždaug Didžiojo karo metu Vakaruose, ir duoda vien iš pagrindini ton dabartiniam inteligentiniam veidui. Vakar dinamizmas, organizuotumas, sistemingumas, racionalumas

negal jo palikti svetimi ten studijavusiems lietuviams. Ta dvasia kultyvavo flegmatišk , neveikl , savim nepasitikint , smulki užsimojim etnin lietuivio charakter , kur laik dar kv pavus rusiškojo nihilizmo atmosferoje ir apskritai rytietišrame palinkime refleksij , ne akcij . Gal dėl to ir šita karta dav Lietuvai daugiau organizuotumo, užsimojimo, pasitik jimo savimi ir aktyvumo. Ji gi, permetus savo akcij liaud , suk r ypa iai organizuot jaunimo, darbinink visuomen . Iš jos lig šiol išeina daugiausia visuomenin s ir kult rin s iniciatyvos. Tas populiarusis laikrodžio sukimas labai charakterizuoja šitos kartos dinamizm , kur stengias subanalinti ankstesn s kartos, ypa iai rytietiškos dvasios stagnacija.

Šitos kartos id jiniame nusistatyme atgijo ir tai, kas rytietiškoje kartoje buvo paneigta. Aristotelin je tomistin je filosofijoje daugumas m s vakarie i student br sdami susiformavo ideologij , kuri iš esm s gerai harmonizavo su iš t v paveld - ta dvasia: religingumu, demokratiškumu, lietuvišku tautiškumu, galim luom solidarumu. Visa tai šviesuomen iš instinktyvios srities valstie i tarpe suk l savyje iki s moningumo laipsnio. Nenuostabu, jeigu šita religin s šviesuomen s srov rado daugiausia atgarsio liaudyje, ypa iai priaugan ioje kartoje. Lietuvišk mokykl baigusieji iš jaunesniosios kartos irgi pritapo prie jos id j ar bent tapo jai giminiški.

Putinas Mykolaitis "Altori šeš lyje" gražiai atskleidžia, kaip iš t pa i Vakar p stelia Lietuv ir dar kitoki id j dvasia. Kunigo daktaro Laibio l pomis romane prabyla sumoderninta nat ralistin filosofija, parsinešta irgi iš Vakar . Spr sdamas individo ir kolektyvo santykius, arba, konkre iai kalbant, kunigo santykius su savo Bažny ia, jis mato, kad Bažny ia iš savo tarn reikalaujanti visiško pasiaukojimo, visiško atsidavimo, net sav s sunaikinimo dėl Bažny ios imperializmo. Ir tokis Bažny ios imperializmas n ra smerkiamas. Nesmerkiamas b t n valstybinis imperializmas, kuris asmenyb taip pat sunaikina dėl valstyb s gerov s. Ir matom paskutiniais laikais sigal jusi praktikoje valstybini imperializm , ar fašistin ar nacionalsocialistin ir komunistin imperializm , kuriame respekto asmenybei, žmogui visai nebeliko. Valstyb sprendžia ne pagal teisinius moralinius principus, bet pagal savo naud . sigal jo praktikoje amerikie io Jameso pragmatizmas: dalykas yra teisingas tada, kada jis mums duoda naudos.

Šitokios parneštin s id jos negal jo nerasti pritaikymo ir Lietuvos valstybiniame ir visuomeniniame gyvenime; negal jo jos neatsiliepti ir jauniausiajai kartai.

4. *Lietuvin šviesuomen*

Jauniausioji karta, dabar be einanti viešą gyvenimą, jau yra augusi ir brendusi nepriklausomoje Lietuvoje, lietuviškos mokyklos auginta. Pasikeitus kininko psichologijai, ir jaunosios kartos etninis pagrindas truputį kitoks. Pasikeitusi jau ir aplinkuma, kuri formuoja busimąjį inteligentą. Tačiau šioje aplinkumoje jis neišvengia svetimų takų. Jis pažįsta jau ne tiesiogiai santykiaudamas su Rytiais ar Vakarais, bet per savo mokytojus, per an abiejų ankstesnįjį kartų žmones.

Kandidatas naująjį inteligentą tebekopia daugiausia iš kaimo. Likdamas toje pačioje lietuviškoje aplinkumoje, jis neturi kada nusikratyti kaimiškomis tradicijomis. Naujos tradicijos — inteligentiniui jis neturi kur susidaryti, nes jis iš viso dar neturim. Iš kaimo jis atsineša mokyklą ir paskui gyvenimą kai kuriuos bruožus; pirmiausia stipriąją energiją, kuri kalnus kiloja. Tik ji labai neapdirbta. Nėra gimnazijoje nei universitete kas ją sukultūrina ir pakeičia grakštesnėmis tradicijomis. Dėl to kaimiškas vulgarumas, vadinamasis berniškas, dažnai yra išlikęs ir mėsos kalboje, ir dainoje, ir šokyje, o tapus šokių ar tokiu viršininku, ir mėsos santykiuose su klientais.

Tiesa, studentiškos tradicijos šlifuoja busimąjį inteligentą. Bet daugelis mėsos akademinės tradicijos yra paskolytos iš antrosios kartos, kuri jas parneš iš vokiškojo tipo universitetą. Daugelis vokiškųjų tradicijų, insignijų, špagos, ceremonialas bažnyčioje ir net eilės dainuoklės ar dainavimo būdai, prigijo studentuose. Tos tradicijos, kurios vokiečiuose istoriškai yra pateisinamos (pvz., viduramžiškos špagos!), mums pasidarė primestos, mėsos dvasios dar nesuvirškintos. Šitos tradicijos tik rodo, kuri pusė kultūriškai gravituoja mėsą jauniausioji karta, nors ir Lietuvoje brendusi.

Savo tradicijas nespėjusi sukurti, betgi ji turi savos originalios dvasios. Ji, akademinė jaunuomenė, skiriamas nuo užsienių. Bent iš pradžių mėsai yra idėjingesnė; savo organizacijas susikurusi daugiau ideologines, ne vokiškai kolegines, bruderšaftines. Tik mėsos studentų ryšys su kaimu truputį silpsta.

5. *Miniažmogio formavimasis ir uždaviniai ateities jai*

Gyvendamas jau savoje valstybėje, jaunosios kartos žmogus beturi mažiau revoliucinės nuotaikos. Atitrauktas nuo visuomeninio veikimo, iš viso, daugumą imant, tačiau begalvoja visuomeniniais klausimais. Pamažiau pasuka jis arba mokslą arba buržuazinį gyvenimą. Nors mokslui slygos sunkios, nors vargiai būra pasaulyje biblioteka, skaitykla, nepakenkiamas akademiniam darbui, kaip mėsai, tačiau atsineštiniis sveikas pagrindas

duoda užtenkamai uolumo ir sugeb jimo studijuoti ir pasiekti patenkinam rezultat . Ta iau pažym tina, kad moksle pereinama vienašališk specializavim si. Specializavim si tik d l profesijos, d l duonos k snio. Kas n ra tiesiogiai susij su bu sim ja profesija — nebesidomima. Akademin s paskaitos susilaukia iš student tarpo ko mažiausia klausytoj , jeigu tos paskaitos j profesijai n ra privalomos. Yra pavojaus, kad gali išaugti specialistai, be platesni horizont moksl ir gyvenimo visum . Tokie žmon s nuo bendrojo valstyb s gyvenimo pamažu atsišlieja.

Neži r dama moksl , kaip moksl , o tik kaip pragyvenimo šaltin , dalis akademin s jaunuomen s tapo amžiniais studentais, kai tik gavo šiokias tokias tarnyb les. Kiti, tarnyboomis apsir pin , pasuka grynai buršiško pasilinksminimo keliu. Imti iš gyvenimo visa yra patap jiems beveik gero tono ženklų. To mokosi jie iš vyresni j , sakytum, savo vad ; t pateisina ir hedonistin filosofija.

Ta iau apie juos n ra ko bekalb ti. Jie iš gyvenimo iškris, kaip pelai. Gyvenimui ima paprastai vadovauti tie nedaugelis, kurie paj gia išlikti nepriklausomos dvasios. Šitokios nepriklausomos dvasios akademiniam gyvenime daugiausia jausti ideologin se organizacijose. Nors ir mušdamiesi profesij , j nariai neatitr ksta iš vienos pus s nuo ideologijos, padedan ios vis žinij suvesti sintez , sistem , nepraranda kuriamojo veiklumo, kuris kyla besimušant gyvenimo pavirši . Žinoma, jiems dažnai gresia abudu pavojai: atitr kti tik grynuosius, siauruosius “duoninius” mokslus arba atitr kti ir nuried ti pilkiausi j hedonizm be jokios asmenyb s ženklo. Tai dažnas kelias atskiroms asmenyb ms. Ta iau pati idealistin linkm pas mus n ra subankrutavus ir nesilpn ja. Iš šalies j ži rima su simpatija.

Id jiškai akademin jaunuomen jau vis labiau orientuojasi pagal Vakar gyvenim . Ryt taka vis labiau silpsta, nors senosios kartos ne vienas Ryt aukl tinis teb ra akademiniam forume labai svar s. Tik j taka id jiškai jau silpnesn gal d l j pasyvumo; gal d l to, kad Vakar dvasia paskutiniaiais laikais iš viso pas mus prieinamesn ir agresyvesn už Ryt . Idealistin s linkm s akademinis jaunimas ir eina išvien su tos antrosios vidutin s kartos reprezentantais. Jie palink ir reikalauja aktyvumo; jie reikalauja griežtumo ir tempo; jie reikalauja didesni užsimojim . Tai jau geras ženklas, kad sulaužyta bent kiek baudžiauninkiška dvasia, sulaužytas s slio l tasis tempas ir nepaslankumas. Ta iau kol kas tai tik žodinis išsivadavimas. Teb ra pavojus apie tai tik kalb ti, o ne daryti; pavojus perdirbin ti tik pa ias formas, pers din ti iš vieno organizacijos pavidalo kit , o ne iš esm s dirbti; pavojus iš kit reikalauti, ne iš sav s duoti. Pasakytum, tai kunkuliavimo periodas, sav s jieškojimo.

Akademinis jaunimas užgriebtas plat liau, nes jis labiausiai išryškina savyje tuos dvasinius bruožus, kurie gl di busimajam inteligente. Jau savaiming gyvenim iš jusiame inteligente akademiniai bruožai tik apibl sta, kiek apibl sta iš viso subrend s žmogus.

Naujasis inteligentas, iš j s iš student , labai daug priklaus nuo politini ir socialini aplinkybi . Antspaud jam deda pirmiausia imperialistinis ir totalistinis valstyb s supratimas. Iš Vakar Europos mielai sutinkamas principas — viskas valstybei, viskas per valstyb , viskas iš valstyb s. Valstyb yra suprema lex. Privatin iniciatyva turi b ti valstybei palenkta. Religin s ir visuomenin s staigos nesmerkiamos, jos toleruojamos, jos net palaikomos — tiek, kiek jos pritaria ir palaiko valstyb s politin režim . Praktikoje galioja anas min tasis pragmatizmas: teisinga tai, kas yra naudinga valstybei. O apie tai sprendžia atskiros asmenyb s, nebe mas , nebe visuomen . Jos uždavinys eiti savo kasdienes pareigas ir paklusti centralizuotai, stipriai centralizuotai, ir valstyb s rankas suimtai gyvenimo vadovybei. Ir prie šit s lyg inteligentas ar pusinteligentis prisitaiko. Jis pranta atsakyti savo individualyb s, bent jos niekur nereikšti, užsidaryti savo profesijoj; joje išmoksta b ti automatas. Savo interes horizontus suredukuoja save ir savo šeim . Maištingo veiksmo jam nekyla, nes jis stipriai ekonomiškai yra suimtas valstyb s saujoj. Net tie, kurie studentaudami buvo lakesn s, maištingesn s dvasios, tie apimsta, nes žino, kad valstyb jam alg moka, o gali ir nemok ti. Savarankiškesnis gal t b ti ne valdininkas, bet laisvos profesijos žmogus, kaip teisingai yra iškl s Grušas “Karjeristuose”. Tik laisvosios profesijos lietuvi neišpl totos. Pagaliau net ir jos yra stipriai jau sucentralizuotos valstyb s rankose. Ir laisvosios profesijos žmogus vardan materialin s savo egzistencijos sipareigoja manyti taip, kaip mano valstyb , ir daryti, k ji daro.

Net ir savaime, be jokios valstybin s represijos, visuomenin dvasia silpsta. Randama sau pasiteisinimo nebesidom ti viešaisiais reikalais ir nesiimti už juos atsakingumo. Bbelieka nusi teikimas, kad už juos turi atsakyti kaikas kitas, tik ne aš. Jeigu kas daroma negerai ar nedaroma, atrodo, kalta yra valstyb , kalti ne kiti asmenys, o patsai kaltintojas jau iasi atleistas nuo pareigos imti ir daryti pa iam, kad b t geriau. Dostojevskis buvo teisingas “Didžiajame Inkvizitoriuje” vaizduodamas, kad ateina tam tikri laikotarpiai, kada žmon s atsisako nuo savo laisv s. Kam ii, ta laisv ; paimkit j iš m s ! Tik duokit mums duonos ir žaisl ! Juk maloniau pasinerti mažo ratelio kompanijos, šeimos ar net profesijos džiaugsmuose, nekaip kvaršinti sau galv viešaisiais dalykais, kurie paprastai reikalauja pasiaukojimo. Ir tie kiti ateina ir paima t laisv , stengdamiesi duoti

reikalaujamos duonos ir žaisl , ypa iai žaisl . Juk n vienoje valstyb je n ra taip stipriai akcentuojamos viešosios iškilm s, paradai, švent s, kaip Vokietijoj, Soviet Rusijoj ar Italijoj. Tie žaislai turi sugundyti ži r toj , nustebinti, pagauti ir vesti paskui. Tai tas pats psichinis pergyvenimas, kurio vedami vaikai seka paskui kareivi orkestr .

Formuojasi, vadinas, minios žmogus. Jis susidaro paprastai mieste. Jo vaidmuo ir pasireiškia tik mieste, arba, geriau sakant, minioje. Atskiras jos narys rol s nevaicina. Tik visa mas sudaro fon , kuriame pasireiškia vadovaujantieji. Minia, kaip choras, kaip statistai spektaklyje, kad solistai išryšk t ir efekt daryt . Minia sudarys mas gatv s, stadion , teatr iškilm ms steb ti; jomis dži gauti, juoktis, žav tis. Tik susitelkti, gilintis ir sielotis ji nem gsta. D l to ji pripildys stadionus nepabaigiam š kavim saviškiams laim jus; neapykantos svetimiesiems laim tojams; neapykantos iki žiaurumo ir zoologinio keršto. Ji pripildys tuos teatrus ir kinas, kuriuose bus daug pigi efekt , žadinan i smalsum , sentimentalum , pikantiškum , juok . Tai pats pigusis primityvusis menas. Aukštesnis menas jai nesuprantamas, jo nem gsta ir nelanko.

Tai naujas luomas, mies ioniškasis luomas. Jis susidaro jau ir pas mus. Jame rasime iš dalies valdinink , net aukšt j ; rasim tarnautoj , laisvosios profesijos žmoni , pusintelligen i ir kitoki . Juos visus jungia menkas intelektualinis, estetinis lygmuo, visus jungia pasyvus dalyvavimas viešuosiuos reikaluos, hedonistiniai interesai gyvenime. Putinas Mykolaitis vaizdžiai “Altori šeš ly” atskleid tai Glaudžiaus ir kitais tipais.

Miniažmogis pas mus kol kas susidaro daugiausia iš kaimo augusi miest atkilusi žmoni . J išsineštines nat rinio žmogaus dorybes absorbuoja miestas ir deda ant j nauj mies ionio tink . Ta iau buvusiame kaimie iui, virstan iam dabar miestieiu, daros gaila netolimos praeities. Šit jo dvasios melodram yra pajaut m s rašytojai ir poetai. J išreišk pasiilgimo šauksmu — atgal prie žem s, prie kaimo, prie nat rinio gyvenimo.

Atgal betgi kaim nebesugr žinsi. Antra, mums reikalingas ir miestas. Kad tik jis b t lietuviškas. Miestas juk duoda ton krašto civilizacijai ir kult rai. D l to tekt dilem išspr sti: mies ioninti blog ja prasme ir tam tikslui maitinti ir toliau gyventojus pigi ja gatv s spauda, banaliais spektakliais, azartiniais žaislais; ar sistemingai kelti miniažmogio intelektin , moralin , estetin lygmen , kad jis pavirst asmenybe, kurioje dvasinis pradas dominuot .

Kai mums r pi nepriklausomoje valstyb je tur ti nepriklausomos dvasios lietuv , tai pasirinkti n ra sunku. Tik labai sunku vykdyti, nes mes, jau daug k laim j , dar neužtenkamai išmokom ger mint ryžtingai paversti darbu.

MANO MALDA

*Mes gedime t v , s n ir partizan
T vyn s parblokštos žmonėi krauj klanuos...
Bendros kan ios žiedai vainikais laisv puoš, —
O Dieve, nuod mes atleiski j ir mano ...*

*Mes kritom l žime, mes kylame dang
Ir m s šauksmas paliet daus skliautus.
Mes drebinam šventoves ir uol krantus, —
Tesutrupie nelaisv s pragaro žabangai!*

*Ant amžėi pilii krankliai lavonais sot s
Užkeiktus burtus klykia žydintiems laukams,
O himnai sklinda pakart j palaikams, —
O Dieve, gelb ki t vyn s mano plotus.*

*Taip blank s l p žodžiai, bet žmogaus esyb
Spind jimais praskrodžia gelmes ir šaknis.
Tu, Dieve, tas, kurs padegs visas ugnis,
Kurs vandenynui duoda veido tapatyb !*

*Tavie p, tavie p iškeltos rankos nekalt j
Prie kryži ryman i , prie sugriaut nam ...
Tu, Dieve, r stume praamžėi skaistumu
Malon s žvilgsn kaip baland leisk ant j j !*

FAUSTAS KIRŠA, vyresniosios kartos ir gilios minties poetas mir 1964 sausio 6 d. Bostone. Jis buvo gim s 1891 vasario 13 d. Senadvaryje, Antaliept s vls., taigi ryt aukštaitis-s lis. Mok si Vilniuje, studijavo Vokietijoje, buvo 1 pas. karo metu mokytojas, savanoris, kult ros žurnal redaktorius ir leid jas. Eil raš ius spausdino nuo 1912 m. Ateityje, Viltyje ir kt.; išleido 6 poezijos rinkinius ir I - II Pelenus-satyras.

QUO VADIS, STUDENTIJA?

ANTANAS MUSTEIKIS

Kadangi n ra neutrali mokslo institucij , kurios r pint si vien moksline pažanga, yra neišvengia- ma, stojant kolegij , pasirinkti atitinkam viet pla ioje libera- lizmo - konservativizmo skal je.

K pasirinkti?

Augant pramonei ir speciali- zacijai su automatiškumu, kei- iasi darbo j gos poreikiai. Lengva pasteb ti, kaip maž ja ne gudusi , nespecializuot dar- binink pareikalavimas, o did - ja profesini ir pusiau profe- sini užsi mim sritys. Net ir tos pa ios profesijos didina iš- simokslinimo apimt ir tam ski- riam laik . Pvz., mokytoj se- minarijos ar gailesting j sese- r kursai yra pakei iami pe- dagoginius institutus ar kolegi- jas bei universitetus. Yra visai nat ralu tad matyti didesn kie- k jaunimo lankant aukštojo mokslo institucijas.

Didžioji vad. tremtini ban- ga išsisklaid JAV, kur jauno- ji karta turi didžiausi aukštojo mokslo institucij pasirinkim —per du t kstan ius kolegij bei universitet . Tokiame moks- lavie i miške lengva pasiklysi- ti. Vadinami kolegij vadovai (informaciniai leidiniai) patei- kia daug reikaling žini apie

kolegij dyd , pob d (vyrams, moterims ar abiemis lytims), institucijos amži , mokslo prie- mones, student proporcij profe- soriams ir kt. Kartais tie va- dovai bandydavo išrikiuoti po- r šimt geriausi kolegij pa- gal eil , prad dami Harvardu, Yale, Princetonu ir Kolumbija, tik niekas negal jo sutikti, kad j naudojami kriterijai b t patikimi. Pagrindžiai ta iau jie ir dabar yra r šiuojami pagal priklausym profesin ms regio- n kolegij organizacijoms, ku- rios pripaž sta ar atmeta savo narius po periodini patikrini- m , susijusi su kolegij moks- lo lygiu ir t.t. Vadovuose taip pat rasime sausas žinias, ar kol- legijos yra valstybin s ar pri- va ios, o apie pastar sias bus nurodyta, ar jos susijusios su religine globa (sektin s) ar “grynai” pasaulietin s. Ta iau juose nerasime nuorod pa- saul ži rines linkmes, vyraujan- ias aukštojo mokslo instituci- jose, tartum jos gal t b ti vi- sai neutralios, ne taigojan ios

student . S moningam studentui ideologin s bei pasaul ži - rin s linkm s gali nemažiau r p ti kaip nepastovi kriterij mokslo lygis. Tod l ir pateiksime šiek tiek duomen apie galutines vertybes amerikie i kolegijose, kurie naudingi žinoti m s studentams ir j t - vams, kurie kartu pad s suprasti ir kod l dažnai m s akademikai jau kitoki, ne koki mes išj tik jom s.

Šiuo tikslu JAV tyrin jim bendrov , pasivadinus i Educational Reviewer, Inc., atliko plai i studij , pasirinkusi dvylika kolegij bei universitet , atstovaujan i aukštajam mokslui (National Review, October 8, 1963). Štai keletas bendrybi ir detali apie t kolegij student paži ras politik ir religij -

kair ar dešin ?

N ra abejon s, kad praded studijuoti jaunuoliai ateina kolegijas su daugiau ar mažiau liberalin mis ar konservatyvomis idjomis, paži romis. Jie negal jo išvengti tak iš savo tv ar kit bendruomen s nari aplinkos. Matuojant kolegi-

jas liberalizmo - konservatizmo mastu, tenka pasekti kaip pakito studijuojan i paži ros bei laikysenos priva ios iniciatyvos ir valstybin s politikos pri mimo bei atmetimo atžvilgiais. Ar jie nor t tur ti daugiau socializuot institucij , kaip veteran ligonin s, Tennessee Valley, socialin s apdraudos, medicininis apr pinimas ir kt., ar valstybiniai mokes iai tur t dar didesne našta kristi daugiau uždirban ius, ar valstyb tur t daugiau l š skirti mokykloms stiprinti ir t.t. Charakteringiausi atsakymai buvo gauti š klausim : kaip pasikeit j s politin s paži ros nuo to laiko, kai prad jote lankyti kolegij ?

Tie atsakymai buvo penkiai - riopai suskirstyti:

- I. liberalios paži ros tapo konservatyvesn mis ;
- II. konservatyvios paži ros tapo liberalesn mis;
- III. liberalios paži ros tapo dar labiau liberaliomis;
- IV. konservatyvios paži ros tapo dar konservatyvesn mis;
- V. visai nepakito.

Student atsakym sklaida procentais:

	I	II	III	IV	V
Sarah Lawrence , privati, nesektine, moter , maža, progresyvi, aukšto lygio	4	31	13	9	40
Villiams , privati, nesektin , vyr , maža, aukšto lygio	19	50	8	6	15
Yale u-tas, privatus, nesektinis, 4000 student , aukštos reputacijos	21	29	10	10	25
Marquette u-tas, privatus, katalik globoj, j zuit vedamas, didelis, mišrus	23	22	5	6	41

Bostono u-tas, privatus, nesektinis, didelis, mišrus	15	27	17	6	30
Indianos u-tas, valdžios globoj, didelis, mišrus	20	22	8	18	28
South Carolinos u-tas, valdžios remiamas, nesektinis, didelis, segregacinis, mišrus	19	28	7	14	26
Howardo u-tas, privatus, valdžios šelpiamas, nesektinis, didelis, negr dominuojamas, mišrus	10	21	23	1	41
Reed , privati, nesektinė, maža, mišri, progresyv , aukšto lygio	11	22	40	–	22
Davidson , privati, presbiterijon globoj, vyr , aukšto lygio	18	36	6	8	32
Brandeis u-tas, privatus, žyd kurtas ir j dominuojamas, nesektinis, mažas, mišrus, progresyvus	16	13	33	1	32
Stanfordo u-tas, privatus, nesektinis, vidutinio dydžio, mišrus, aukšto lygio	11	36	11	9	29

Aplamai student liberalizmo - konservatizmo paži r sklaida galima suvesti dešimt apibendrinim .

1. Kolegij fakulteto nariai linksta paveikti studentus liberalizmo kryptimi.

2. Valdžios remiamos ir katalikiškos kolegijos mažiau kreipia savo studentus liberalia kryptimi kaip kitos privas kolegijos.

3. Žydai studentai, paein iš liberalios aplinkos, dar labiau suliberal ja.

4. Katalikai studentai linksta r pintis daugiau religija nei politika. Protestantai, žydai ir netikintieji (agnostikai ir ateistai) linksta labiau politik nei religij .

5. Baltosios ras s studentai protestantai linksta daugiau konservatizm nei negrai protestantai, katalikai žydai ar netikintieji.

6. Pietin se valstijose studentai linksta respublikon partij , rytin se mažose valstij kolegijose ir negr tarpe — demokrat partij .

7. Pastebimos žymios socialistin s minties apraiškos Amerikos kolegij studentuose. Stipriausias socializmas užtinkamas netikin iuose, po to — žyduose ir dar toliau — negroose.

8. Daugumas Amerikos kolegij student linksta didinti viešosios srities — valdžios, savivaldybi ir kt. — gali , privas srities s skaita.

9. Žymus student daugumas, taip pat apim s visas religines bei etnines grupes, yra palankus vad. darbo teis s statymams, pagal kuriuos darbininkas gali b ti darbdavio samdomas, nors prieš tai jis ir nepriklausyt profesinei s jungai (“unijai”).

10. N ra aiškios korelacijos (paralelinio ryšio) tarp studento šeimos turto ir jo polinkio konservatyvias paži ras.

Kariauti ar pasiduoti?

Klausimas: Jei JAV atsidurt tokioje situacijoje, kur visi kiti keliai būtų uždari, išskyrus kar su Soviet S junga ar pasidavim , k j s pasirinktute?

Atsakymai seka procentais:

Sarah Lawrence	45	45
Williams	58	39
Yale u-tas	78	16
Marquette u-tas	95	3
Bostono u-tas	77	17
Indianos u-tas	89	7
South Carolinos u-tas	94	4
Howardo u-tas	72	21
Reed	25	60
Davidson	82	14
Brandeis u-tas	32	48
Stanfordo u-tas	63	27

Aplamai beveik keturi iš penki tyrin t kolegij student mano kariauti nei bes lyginiai pasiduoti. Tik maža, privati, nesektine Reedo kolegija ir žydiškasis nesektinis Brandeis u-tas link pasiduoti. domu, kad katalikiškasis Marquette ir valdžios remiamas South Carolinos u-tai rodo 95% ir 94% vis student , pasirenkan i kar vietoj pasidavimo.

Keletas kit apibendrinim :

1. Studentai, kil iš neturtingesn s aplinkos, link nusistatyti labiau antikomunistiškai nei turtingesnieji.

2. Yra korelacija tarp studento religingumo ir antikomunistini paži r laipsnio.

3. Žydai studentai yra mažiau antikomunistiškai nei krikščionys studentai. Netikintieji dar mažiau linksta antikomunizm .

4. Amerikos negrai studentai yra palank s stipriai antikomunistinei politikai.

Kiek rodo vidin s ir tarptautin s politikos paži ros JAV studentuose, yra ryški duomen , liudijjan i konservatyvaus jud jimo kilim kolegijose. Maž daug tre dalis student save laiko konservatyviais ir yra iml s konservatyvios politikos gair ms.

Yra Dievas ar n ra?

Tyrin jim duomenys religijos atžvilgiu suvedami dešimt apibendrinim :

1. Amerikos laisv j men (liberal arts) kolegijos, išskiriant tik katalikišk sias, linksta praskiesti savo student religinius sitikimus.

2. Studentai, išauginti katalikais, kolegijose labiau išlaiko savo tik jim nei j kolegos, išauginti protestantais ar žydais.

3. Studentai protestantai dažniausia išlaiko savo tik jim , jei mokosi katalikiškose kolegijose.

4. Studentai protestantai dažniausia atkrinta nuo bažny ios, jei mokosi privaiose pasaulietin se kolegijose.

5. Studentai protestantai turi mažiausia galimyb s išlaikyti pagrindinius savo tik jimo

dalykus, jei mokosi protestant globojamos kolegijose su sustiprintu religijos kursu, nors, tiesa, jie neatkrinta nuo bažnyios.

6. Studentai, išauginti katalikais, turi maža galimybi išlaikyti savo tik jį mažose privatin se kolegijose, kur daugumas student yra protestantai ir žydai.

7. Studentai, išauginti žydais, yra link atkristi nuo savo tik jimo, neži rint, koki kolegij jie lanko.

8. Žymus Amerikos negr student skai ius kolegijose pereina katalikyb .

9. Katalik bažny ia laimi nemaža konvertit , ypatingai kolegijose, kur daugumas student yra protestantai.

10. Nors ryškus laisv j men student daugumas tiki sielos nedarum , tik mažoji dalis teigia buvim Dievo, galinio paveikti j gyvenim .

Protestant ir žyd student ryškus atkritimas nuo tik jimo yra dvejop veiksnį išdava: prieškollegijinio religinio aukl jimo stoka ir intelektin s kryptys kolegijose. Tik katalik mokykloj (Marquette) žymus student daugumas — 67%— laiko savo religin aukl jim labai takingu, kai kitur, pvz. Yale ir Davidstone, tik 16%, 35% t tak pripaž sta. Daugiau nei pus nereligin student buvo sukil prieš religij anks iau, dažniausia vidurin je mokyklo-

je, o per 40% student atkrito nuo tik jimo kolegijose, dažniausiai pirmaisiais mokslo metais (Freshmen).

Protestantiško aukl jimo studentai nekatalikiškose kolegijose prarado šiuos savo tik jimo nari procentus: Williams — 28%, Yale — beveik 20%, Bostono u-te — 25%, Stanforde — 33%, Brandeis — 50%, Reede — 72%, South Carolinoy — 12%. Tik Davidson, šalia išskirtino Marquette, rodo maž atkritim nuo tik jimo— 2%.

Žyd aukl jimo studentai mažiausiai prarand tik jim So. Carolinoy — 2% ir Bostono u-te — 6%, daugiausiai Sarah Lawrence — 55%, Williams — 49%, Brandeis — 37%, o Marquette — net 100%. (Šis aukš iusias procentas vargiai yra reprezentingas, kadangi ten yra visai nedaug žyd student).

Ryškiausi tik jim sielos nedarumu rodo Marquette — 95%, o didžiaus netik jim — Brandeis — 81%

Visi šie duomenys aiškiai rodo, kad n ra neutrali mokslo institucij , kurios r pint si vien mokslinė pažanga. Liberalizmo ir konservatizmo tokos neišvengiamos, tad mokslo sieki s jaunimas bei j t vai, pasirinkdami kolegijas, negal s atsikratyti dar vieno galvos kio. Quo vadis, jaunoji karta?

KULT RINE K RYBA IR JOS PAVOJAI SVETUR *

Andrius Baltinis

Jei m s kult roje dabar yra prad , kurie be abejojimo paimti iš svetim taut , bet dabar jau pilnai asimiliuoti, per j m s k n ir krauj , tai tai j šiandien negalima paprastai išmesti pro lang , nes tada kartu su jais išmestume ir dal sav s, o tai, k paliktume išmestose vietose, b t tik protež — dirbtinas svetimas k nas. *M gindami b ti tai, kas mes, galb t, kadaise buvome, mes neb tume tie, kas esame, ir prarastume savo tikrum ir lietuviškum* . Jei nueitume šiuo keliu, lietuvyb silpnintume, o ne stiprintume. Sutr žimas praeit tod l b t klaidingas ir jis yra ne manomas. Bet lygiai b t klaidinga pamiršti ši praeit . Vienintelis kelias yra: *sutelkti save su visa savo praeitimi dabartyje ir išreikšti ši dabart savo kult rine k ryba*. Bet m s dabartis n ra išskiriama nuo kit taut ir viso pasaulio dabarties. Turime tad imti save, asimiliuoti viso pasaulio problemas, bet jas turime išgyventi ir kurti labiau taip, kad tik lietuviui jos b t

savos ir sijungt lietuvišk j kult r . Tuo tad ir išnykt dabartin antitez tarp tautin s ir visuotin s kult ros.

Ži rint šiuo atžvilgiu tautin s kult ros k ryb , jos pl tot je galima išskirti tris laipsnius, kurie gali sekti vieni po kit istoriškai, bet gali b ti ir visi kartu. *Pirmasis laipsnis b t savy užsiskleidusios tautos kult ra*: ia tautai gyvena tik tai savyje ir naiviai stebi save ir savo gyvenim , kuris dar svetimas ir tolimas kiekvienai sud tingesnei problematikai. Š laipsn pas mus sudaro m s tautos liaudies k ryba: liaudies dainos, patarl s, priežodžiai ir didžioji dauguma m s poet ir rašytoj , kurie vaizduoja taut ir jos santyk su gyvenimu siauresn je plotm je. Šis tarpsnis visada yra originalus ir labai svarbus. Kiekvienam, kuris nori kurti savo tautin kult r , turi b tinai per j peieiti, nes šiam tarpsnyje turi subrti tas asmenyb s branduolys, kuris v liau gal s asimiliuoti pla iojo pasaulio kult ros turtus. *Galima dr siai tvirtinti,*

* T sinys iš Laisv 33 nr.

kad šis kult ros laipsnis nepaken iamas ir b tinas kaip žmogaus asmenyb s formuotojas, nes tik šiame kult ros tarpsnyje žmoguje, k dikyste pradedant, nustatomos jo paži ros, subr sta jo pagrindiniai santykiai su visomis gyvenimo ir kult ros vertyb mis, ir susiformuoja jo ypatingos tautin s asmenyb s branduolys. Nepra j s šio tautos gyvenimo kult ros tarpsnio, žmogus lieka suskil s, svyruojantis tarp nesuskaitomos daugyb s ir vairi galim kult ros ir gyvenimo samprat bei santyki . Tod l aišku, kad kiekvienas didelis kult ros k rinys visada bus tautinis, nes j gali sukurti tik žmogus ar žmones su griežtai nustatyta dvasios s - ranga, kurios šaknys siekia pa i gyvenimo pagrind , ir šio ki dvasios s rang arba psich žmogus gali sigyti tik eidamas savo tautos elementarines kult ros mokyklas.

Antrasis kult ros laipsnis bus tas, kur gal tum m pavadinti *provincialiniu*. ia tauta pradeda priimti ir svetimos kult ros prad , bet nepaj gia j dar k - rybiškai perdirbti ir tod l pakartoja tai, k sako kiti. *ia tr ksta tikro k rybiškumo momento, tr ksta originalumo, nes n ra dar pastovaus kult rin s k rybos branduolio, kuris paj gt visus svetimus pradus sutirpdyti savyje ir pats neištirt juose.* Šio tarpsnio mes kaip tauta dar nesame perženg , o tremtyje esan ioji tautos dalis

negali jo peržengti, tod l m s kult rin k ryba svetur yra dideliame pavojuje visai išnykti.

Tre iasis laipsnis b t pilnai *originalios tautin s kult ros laipsnis*, kur jau priimtos visuotin s kult ros problemos, kurios originaliai perdirbamos ir kuriamos ir vystomos toliau. Šio laipsnio kryptimi mes esame padar kelet žingsni , bet pilnai j pasiekti yra dar m - s ateities uždavinys. Tai yra idealas, kurio siekia visos tautos ir siekia tod l, kad šio kult ros idealo *pasiiekimas* užtikrina tautos egzistencij ir *prasmina* jos kult rin k ryb . Jei š laipsn pasiektume, išnykt visi kult rin s k rybos pavojai svetur.

3. Tautos pakaitalas ir k rybos s lygos svetur

Kadangi esame išblaškyti pasaulio toliuose, mums iškyla pagrindinis klausimas, kaip yra pas mus su tautin s kult ros k - ryba, jos originalumo problema tremties s lygose? Praktiškai ši problema susitelkia apie klausim : kiek mes galime paj gti išvengti svetimos kult ros takos, taip kad mes liktume tai, kas mes esame, ir kartu b tume original s savo kult rin s k rybos darbai, m stydami patys savo, o ne svetimas mintis, kurdami savo, o ne svetim kult r .

Dabar m s pad tis ia išei vijoje visokiais atžvilgiais šio-

je srityje yra daug sunkesn , ne gu t vyn je. Ten kaip tai kiekvienam savaime aišku, mes gyvename tarp dviej svetim kult r , tarp vokie i ir rus , ir jos b damos daugelio atžvilgi priešingos, savo takoje mus tarsi neutralizavosi, ir mes likome tam tikrame laipsnyje savo gelm se nepaliesti, taip sakant, kaip tre iasis besidžiaugis d l dviej varžov nes kmi . S ryšy su tuo anuo metu iškilo karšti gin ai tarp kitko, kuri iš abiej kaimyn kult r yra vertingesn : m s simpatijos buvo vokie i pus je, nes rusai savo pavergimu mums buvo kyr j . Tuo pat metu vyko karštos diskusijos apie m s kult ros misij : save mes žvelg me kaip aukš iau stovin ius už abi kult ras, nes mat me abiej j tr kumus, išnaudojome jas viena prieš kit ir nepasidav me nei vienai iš j . Mes jome net toliau: žvelgdami vokie i ir rus kult ras kaip tez ir antitez , mes pagal H gelio metod steb jome savyje j gas palenkti jas abi sau ir sukurti aukštesn ši kult r sintez . Vadovu šioje srityje buvo St. Šalkauskis, kuris pažino abi kult ras.

Dabar esame daug blogesn je pad tyje: išeivijos lietuvi dauguma yra milžiniškoje vienos kult ros, takoje. Atrodo, kad ši anglo-saks kult ra yra labai paj gi veikti mus ir daro mums labai didel tak , nes lietuvi b das, rodos, jau iš

T VYN

*Sus dome prie Nemuno smilt
Ir valgome varganas atnašas:
Duon ir žuv .*

*Gali netik ti,
Kad vieškeliu pra j s elgeta
Buvo Senelis Dievas.*

*Bet m s varganos atnašos
(Žuvys ir duona)
Jau stebuklingai padaugintos.
Ir kelion je pamuštos kojof
Nelauktai gyja.*

Iš premijuotos
SIDABRINI KAMAN knygos

---

prigimties turi kai kuriuos artimus panašumus angl b d : abi tautos yra šiaurinė, abiej , rodos, elges labiau apsprendžia praktiškasis protas ir instinktas, negu didel s aistros. Abi turi palinkimo praktiškum ir materializm . Anglai ir j kult ra, rodos, yra viena iš labiausiai vyrišk ir tod l artimesn m s kult ros poliui, kuri yra daugiau moteriška. Mes esame moteriškesni, švelnesni ir jausmingesni, bet pagrindinio b do panašumo tai nepaneigia, ir iš to išeina, kad mummyse yra didel pagunda lengvai priimti ši kult r ir prarasti save.

Jeį apžvelgiame ši angl kult r savyje (ia galima š klausim tik paliesti), tai kaip visos kult ros, ji turi ir nuopeln ir neigiam pusi . Svarbiausioji jos neigiamoji pus yra toji, kad ji yra insuliarin (saloje sukurta) kult ra, tod l labai vienašališka, nes sukurta labai ypatingose s lygose, ir visa joje netinka nei m s b dui nei m s istorinei situacijai. Kaip jau sakyta, ji yra stipriai materialistiška, daugiau negu pas mus, nes pas mus dar yra daug idealizmo, kas silpnina m s materializm . Pas anglus materializmas apsprendžia vis galvosen , net kalb , o ypa vertybi skal . Bet mums kaip tautai tai reikšt išnykim , jei mes priimtum m tik medžiagines vertybes, mes turime sugeb ti išsaugoti savyje ir kit vertybi meil , ne vien tik aukso veršio garbinim .

Mus supa kult ra, kurioje be galo daug snobizmo, joje vertinama tik tai, kas didelio, plataus, turtingo ir populiaraus. Joje maža simpatij mažesni ms, neturtingoms tautoms, anglai priprat joms dominuoti, ir jei jos neturi didelio laivyno, didel s prekybos ir kariuomen s, anglams jos nieko nereiškia. Net angl menininkai ir rašytojai, kaip tvirtina j meno istorikas Clive Bell, gyja pripažinimo tik tada, kai iš savo k rybos gauna didel piln ir pasaulin garb . Šie dalykai daro didel s takos ypa m -

s jaunimui ir ver ia juos atsisakyti nuo savo tautos, kvėpiant jiems menkavertiškumo s mon , jei jie laikosi jos, ir ia jau kartais pasitaiko net ir juokingai skandaling reiškiniai . Tarp kitko, anglai išnaudodami patogias s lygas yra sukrov milžiniškus turtus, yra ten labai daug turting žmoni , kurie turi daug laisvo laiko. Lai kui praleisti ia pražydo sportas, ap m s pla ias tautos mases. ia didelis panašumas su senov s vyriškiausia tauta — rom niais. Kai išlavinti rom nai savo metu Romoje m gino -vesti kult rines pramogas, kuri os buvo labai vertinamos Graikijoje, tai šios pramogos buvo negailestingai nušvilptos ir minia reikalavo kovos su kumšiais ir gladiatori kauty ni .

Ir angl galvosena tokia, kuri os negalima be kritikos priimti: ji visumoje remiasi nerodyta prielaida, kad visk galima išreikšti s vokomis, kurios išvestos iš juslin s patirties, nuo to, kas galima paliesti ir matyti. Tai yra gerai žinomi angl filosofijoje sensualizmo reikalavimai: t. y. reikalavimai, o ne faktai ir nesugriaujami rodymai. Angl galvosenos b do kritikai jau seniai yra nurod (tai dar ir rus filosofas VI. Solovjovas), kad pati angl kalba išreiškia ir daro b tin materialin žvilg visk : pvz. žodis "neb tis", kuris filosofijoje turi lemiamos reikš-

m s, žodžiu “no-thing” (ne daiktas), ir tuo pasako, kad tai, kas egzistuoja, visada yra daiktas, duodama rakt visos angl moderniosios filosofijos vienpusiškum , jos labai žem lyg ir negalimyb suvokti ir suprasti tai, ko negalima tiesiog rankomis paliesti. Prie to dar prisideda, kad laikomasi pažiros, kad visk galima diskutuoti pagal griežtas logiškas schemas galutini išvad ar aptarim . Angl - amerikie i mokyklose vartojamas viešas diskutavimas vis galim ir negalim klausim lavinantis dviej priešing tezi gyvenime. Tai n ra angl išradimas, bet pereina iš graik sofist laik ir tinka daugiau virtuozistikumui parodyti, negu tiesai atskleisti. Jis, galb t, tinka ugdyti advokatams ar politikams, kad jie gal t žonglieriuoti žodžiais, bet ne rimtiems moksliniams klausimams spr sti, kad atskleist ties , nes viešoje diskusijoje siekiama sp džio, kas daro takos klausytojams ir yra lengvai suprantama. Tiesos jiekojimas yra daug rimtesnis dalykas ir vengia toki cirk .

Be to, šioks b das problems spr sti visada yra ved s ir dabar veda prie vis sitikimim sugriovimo, prie nieko ne pareigojan i žaidim , kuriam galima sutikti su viena ar antra puse, kas patogiau. Tai buvo galima pasteb ti jau Platono laikais pas sofistus ir tai galima pasteb ti dabar moder-

nioje angl ir amerikie i inteligentijoje, kur dar žymi rol vaidina sensualizmas. Šiai inteligentijai b dinga, kaip j vaizduoja Oldas Haksly (Aldous Huxley), ar kaip mes tai kas dien matome politik kalbose ir raštuose, kad ji yra didel je daugumoje skeptiška, kad ji netiki niekuo, o mažiausia tradicin s gyvenimo tvarkos vertybe: anglai vertina tradicijas, bet kai paaišk ja, kad kai kurios j atgyvenusios savo met , atmetamos visos, reikalaujama viso atmetimo, tai yra šios inteligentijos galutinis radikalizmas, tur s palinkimo nu eiti visišk nihilizm . Ši nihilizmo atmosfera yra labai ned kinga kult rinei k rybai, ypa m s lietuviškai kult rai kurti.

M s jaunimas, kiek jis ugdomas šia kryptimi, ar mažiau ia jau ia jos tak , neturi pagrind kult rinei k rybai kurti, ko nors vertingo pasiekti. ia yra b tina išmukti žvelgti pasaul koku nors kitu, priešingu atžvilgiu, kaip tai buvo galima senesnįajai kartai, kuri augo priešing kult r susikirtime, ir tuo b du gal jo lengviau išlaikyti save ir kurti savo kult r . *B t tod l gerai, kiek galima, tam tikru b du, nors ir dirbtinai, atnaujinti panaši pad t ir tai galima pasiekti, nepasiduodant bej giskai kokiai nors vienai vienpusiškai kult ros takai, bet nuolat ir s moningai j papildyti ir ki-*

tomis kult ros takomis. Pirmoje eilje ia be abejojimo b - tina imti save ir k nyti savyje lietuvišk j kult r ir lietuvišk j žvilg gyvenim , bet smulkiau prie klausimo sustoti ia negalima. Bet be angl kult ros reikalinga susipažinti su kokia nors kita aukšta kult ra, kuri pad t atsverti vienpusišk angl kult ros tak . Manome, kad šiam tikslui labai tik t vokie i kult ros geras pažinimas, nes pranc z kult ra yra angl kult rai gana artima, bent jau m s iškeltais atvejais, nors ir d l to, kad angl inteligentija daugumoje yra pasisavinusi ši pranc z kult r .

Vokie iai, nors ras s atžvilgiu anglams artimi, turi daug savybi , kurios labai priešingos anglams. Vokie iai, galima sakyti, yra daug artimesni gamtai, negu anglai. Jie yra emocionaliai turtingesni, daug sunkiau apvaldomi, pilni vairi pas mon s j g ir instinkt ir paj gia suvokti ir vertinti ir iracionali j pasaulio ir tikrov s pus . Vokie iai išgyvena gyvenimo situacijas ryškiau ir giliau, negu anglai. Jie gyvai domisi ir kitais žmon mis ir apskritai visais gyvosios gamtos reiškiniiais. Kartais yra tek matyti vokie i susižav jim gamtos vaizdais, jokioje kitoje tautoje tai negalima pasteb ti taip ryškiai: jie išgyvena tai tiesiog kaip fizin malonum , džiaugiasi ži r dami kok nors

graž gamtos vaizd visai taip, tarsi valgyt kok nors labai skan tort . Ir nagrin jant žmogaus dvasi , ar tai b t filosofijoje, psichologijoje ar literat roje, matyti, kad jie gamtos daugiau mato, negu tik pavirši . Problemos tod l vokie i filosofijoje suvokiamos daug giliau ir pla iau, negu angl filosofijoje. Tai visa mums reikalinga, kad nenusk stume anglo-saks vienpusiškame paviršutiniškume.

Iš kitos pus s, kurie iš m s b t labai stiprioje ir vienpusiškoje vokie i takoje, nieko negali b ti naudingesnio, kaip pasisavinti angl palinkim dal . Juk n ra abejon s, kad ir vokie iai, j kult ra, turi savo neigiam bruož , ir jie labiau išryšk ja, jei juos žvelgiame anglišku žvilgiu. Vokie iai tada pasirodo kaip be galo subjektyv s. Jie nežvelgia pasaul atvirom akim, bet deda jame labai daug sav s pa i , dažnai net iki vaiduokli matymo ir kartu su tuo jie gali b ti labai partyviniai, neteisingi ir agresyv s. Apskritai, jie niekur negali išsilaisvinti nuo savo asmenyb s, sav s, s - mon juose labai stipri, ir jie laukia, kad kiti tai pasteb t ir juos vertint . Neigiamoji ia j pus yra pasip timas, didelis sav s vertinimas, ir tai, k jie patys vadina wichtigtueri, perd tai svari žodži , gest ir panaši dalyk vartojimas. Kad tai paaišk t , užtenka tik pa-

lyginti vokie i ir angl profesorius. Tipingas vokie i profesorius kalba ir elgiasi kaip aukštasis kunigas, kaip popiežius, kiekvien savo žodį jis duoda jums kaip aukso gabal . Angl taip pat ir pranc z profesorius yra pats nepretenzingasis paprastumas. Bet šiam vokie i profesorius sav s vertinimui iš antros pus s atitinka žmonei didelis vertinimas profesori , mokytoj , rašytoj ir apskritai kult rinink , net ir student , tuo tarpu Anglijoje, o ypa Amerikoje visi šie asmenys yra nežym s žmon s, jei jie n ra turtingi. Gal tum m, galb t, sakyti, kad šis vokie i kult rinink pa i sav s vertinimas tikrumoje atvaizduoja t pagarb , kuri kiti jiems jauia, nes juk pasakyta, kad kiekvienas yra arba pasidaro toks, kokiu kiti j laiko. Kiekvienu atveju, respektas, pagarba yra viena pagrindini vokie i dorybi , kuri yra juos vedusi aukštus idealus ir klystkeliu s. Vokie iai vertina kituose dideliu s sugeb jimus, aukšt moks-

l , aukšt kilm , didel galyb . Mažiau jie turi užuojautos kitiems, jie gali b ti, kaip mes gerai žinome, baugiai griežti ir negailestingi ir net gali didžiuotis tuo. Užuojautos labiau didja einant nuo Vokietijos m s pus , Rytus. Apie tai liudija ir vokie i karo belaisvi pasakojimai apie lietuvius. Vokie iai m gsta b ti ponais ir tai parodo kartais labai netaktiškai.

Žvelgiant angl kult r vokie i kult ros žvilgiu, o vokie i -angl kult ros žvilgiu ir abi m s kult ros žvilgiu, mes galime daug lengviau išvengti aklo pasidavimo vienai iš j , bet paj gti, galb t, dominuoti joms ir suvesti jas sintez , ir taip likti patys, kas mes esame, ir kurti savo kult r . Kiekvienu atveju, aklas nepasidavimas supan iosios kult ros takai ir yra vienas pa i svarbiausi , nors tik žangini reikalavim lietuvi kult rinei k rybai tremties s lygose, neži rint, kokioje kult ros srityje tai b t .

“Baimindamasis svetimos kult ros antpl džio, Donelaitis tur jo tam daug realaus pagrindo. Tai rodo net jo paties “Metai”, neišveng to antpl džio takos. Kad ir graži yra jo kalba, pamarginta senovin mis lytimis, duodan iomis veikalui archainio kolorito, bet j jau sibrov nemaža svetimybė .”

J. BRAZAITIS, B R KULT ROS POETAS
(Kr. Donelaitis Metai 1942; š straipsn , jau iš atspausdint 1940 Kr. Donelai io Met , okupant cenz ra iš m)

PAVERGTOJE LIETUVOJE

Paskutiniu metu okupuotoje Lietuvoje atsiskleidžia nauj sovietinimo ir rusifikacijos reiškiniai, kuriuose tenka mums pažinti ir savo rezistencin dom skirti. Tokiais pagrindiniais reiškiniais laikytini: ryškesnis bandymas sudaryti nauj jungtin vienet iš vis trijų Pabaltijo respublik ir Gudijos, tuo padidinant slav skai ir susilpninant ši trijų neslavišk j krašt slapt j papiresinim rusifikacijai, sustiprintos rusifikacijos priemons ir rus k. bei literat ros brukimas, sugalvotas sovietinio ruso partizano mitas ir lietuviuo laisvs kovotojo suniekinimas, ž liai sustiprinta kova prieš religij , prieš katalikyb , kuri savo vakarietiška lytimi ir dvasia aiškiai laikoma sovietizacijos ir rusifikacijos priešu. Palikdami kitam kartui teritorinius "glaudinimus", sustosim prie paskutini j .

Sustiprinta rusifikacija

Paliekant t nuolatin priminim ir spaudim mokykloje bei gyvenime išmokti rus k., pažinti sovietin rus literat r , klausytis rus muzikos, dain , priverstin didesn Maskvos radijo retransliacij ir t.t., nauja rusifikacijos banga atsiskleidžia naujais suvaržymais spausdinti **lituanistinius** veikalus. Pirmiausia krinta paskutinysis Lietuvi k. žodyno tomas, užbaigt s K raid . Jau nuo III jo tomo (I 1941, II 1944, pertvarkytas 1947) buvo padaryta pakeitim , b tent visur žodžio aiškinimui pirma spausdinami tik iš Lenino rašt vertim sakiniai, paskui jau lietuvi tautosakos ir atskir rink j užrašyti žodžiai (pradedant K. B gos rankraštiniu palikimu, nepriklausomos Lietuvos metais užrašytaisiais ir t.t.), o tada tik iš sen j rašt ; pirmuose tomuose buvo senieji rašt sakiniai, o tada visoks v lesnis rinki-

nys. Nuo III t. prad tas pertvarkymas vis buvo gilintas "sovietine patirtimi", tod l dabar iš Lenino rašt ir sovietin s literat ros vertim žymiai **pagaus jo** aiškinam j žodyne sakini . Taip pat pasteb tina, kad leidžiamoji Kalbotyra šiais metais skyr ištusis straipsnius rus tarm ms ir šnektoms Lietuvoje, palikdami nuošalyje lietuvi k. tarmi aparšus. Lyginant dailiosios literat ros leidinius, tuojau krinta pagaus j s iš rus literat ros **vertim** skai ius ir maž j sav j autori ar V. Europos autori vertimai. Lyginant atskir met knyg bibliografij , pastebimai nyksta lietuvi k. straipsniai geologijos, ekonomijos, chemijos, fizikos ir matematikos moksl , nyksta lietuviškai rašytos vad. mokslo kandidato laipsniui tez s, disertacijos, o t dizertacij ir tezi autoreferatai tik **rusiškai**, bet n **vieno** n ra išspausdinta atskirai jau autoreferato lietuvi k. prie Lietuvoje rašytos rusiškai disertacijos ar vad. mokslo kandidato laipsniui gauti tez s! Taip pat sustiprintos rusifikacijos apraiška ir iki šiol vis Maskvos neduotas leidimas prad ti spausdinti Lietuvoje 10 t. lietuvi k. enciklopedij , kurios I-sis tomas tur jo pasirodyti jau prieš kelis metus, bet šio tomo rankraš iai užkliuvo Maskvoje. Ten pat užkliuvo ir išspausdinti šiam tomui istorin s Lietuvos žem lapiai. Dabartiniu metu Maskva sutiko lietuviams leisti trijų tom maž j enciklopedij , nustatydama kiek vietos skirti komunist partijai ir okupant partizanams. Maskvos išcenz ruota lietuviškoji enciklopedija, atrodo, nebus leidžiama spausdinti n Lietuvoje, bet tik Maskvoje, kur išspausdintas dabar ir jos kvieslys.

Ruso partizano mitas

Paskutiniu metu pavergtoje Lietuvoje sovietinio partizano mitas gau-

na nauj brouž . Jei prieš kelis metus buvo iškeliamas dar lietuvių sovietinio partizano ar kurio kito kovotojo vardas, rašomos apybraižos, atsiminimai ir kt., bet buvo stengiamasi suniekinėti lietuvių laisvą kovą dalyvis (1919), lietuvių sukilėlis (1941) ir lietuvių partizanas (1944-55), tai pereitais metais pasukta ir į "didžiojo brolio" garbinti. Tiek Tiesoje, tiek švyturyje ir kt. jau dominuoja sovietinis desantininkas, ir būtinai tik rusas, taip pat ir kitoks rusas didvyris, kuris tariamai kovojęs Lietuvoje už "žmori" ar "taut" laisvą. Visas šis rusiškas mitas kuriamas ne tik spaudoje, bet ir per vad. kraštotyros draugij, kuri pareigota rinkti ir fabrikuoti tokius šies medžiag, visur kyriai pabrėžiant tariamą visoki nacionalist, iš krašto pasitraukusių ar lietuvių laisvą kovotojų žiaurumus ir baisybes. Bekuriant visokių mitų apie svetimuosius ar saviškius didvyrius, manyti, susimaišoma netolimos praeities dienose. Ir 1963 Pergalės 5 nr. atsirado tokia reikšminga pastaba:

"Pergalės nr. 3 buvo išspausdinta Jono Usaio apybraiža "Susitikimas su romano herojais", kur viename iš epizodų buvo pasakota apie broli Grudži žuvimą. Dėl autoriaus klaidos broliai Grudžiai buvo parodyti kaip tarybiniai patriotai, tuo tarpu jie, gestapo agentai, buvo sunaikinti tarybiniai partizanai. Nepatikrinęs faktų autorius, pasielgęs neatsakingai ir iškreiptai pavaizdavo tikrovą".

Po šios "Pergalės" pastabos, staiga visoje okupuotoje Lietuvos spaudoje visuotinai pradėtas skleisti rusų partizano mitas, naujai šoktasi suniekinėti lietuvių laisvą kovotoją prieš priespaudą ir sovietinę okupaciją. To paties siekiant 1983-64 sudaryta visa eilė lietuviams naujų bylų už tariamus 1941-56 m. nusikaltimus ir t.t. Prie šių bylų tenka jungti ir svetur išgarsintą Kretingos bylą, kurioje nuteistas 15 m. kun. L.

Jankus, taip pat 15 m. bausmė A. Meidus, J. Embrasas, J. Mockus, A. Brikus, ir L. Kiupys, o 10 m. — K. Vyšniauskas. Šios bylos reikėjo okupantui naujai suniekinėti laisvą kovotoją lietuviui, reikėjo suniekinėti pasitraukusiems nuo sovietinio teroro, reikėjo joms pridengti ir sovietiniams kio nepasisekimams, nors toms bylomis netiki Lietuvoje, nepavyko tikinti nei JAV gyventojų, nei svetur gyvenančių lietuvių, nors sovietiniams siekimams talkino ir Viena .

Religijos suniekinimas

Senas komunistų partijos ir sovietų vad. noras pakeisti žmogų, t. y. žmogaus gimtą polinką tik į aukštesnįs prigimties Būtybę-Dievu pakeisti beslyginį tikėjimą komunistų partija ir sovietiniais vadais, iki šiol nesisekė, nors buvo griebtasi įvairiais būdais ir priemonėmis žmogaus tikėjimą sunaikinti: uždarinėti ir tebeuždarinti jami vairi religijų maldos namai, persekioti ir tebepersekijami dvasiškieji ir tikintieji, uždaranant juos įvairias darbo stovyklas ar išstremiant iš savo krašto Sibirį (plg. Vokiečių nacių priemonės prieš vadinamuosius sektantus, katalikų kunigus ir kt. tremtus ir sunaikintus koncentracijos stovyklose), išvystyta pati žiausia prieš tikėjimą propaganda, kuri turi išklausti nuo moksleivio iki senuko, bet be teisės kalbėti už tikėjimą ir t.t. Pavergtoje Lietuvoje paskutinių metų krikščionyb, o ypač katalikyb, ir bet kuris kitas tikėjimas Dievu puolamas nauju žvilgsniu: uždėdami papildomai ir nebeapkeliama mokesčiai bažnyčioms ir kitiems maldos namams, kuri nesumokėjus laiku bažnyčia uždaroma, nes tikintieji bendruomenei ji esanti "nebereikalinga", vadinamojo kulto komisaro nauji suvaržymai liečiant religijos mokymų bažnyčiose ir privačiuose namuose, t. y. suvaržymas perteikti tik -

jimo tiesas savo vaikams, dažno sekmadienio, jau nekalbant apie kitas šventes, vertimas darbo diena, skiemonišk s R. Macvyt s nežinia kur išvežimas ir pn. Taip pat pirm kart Lietuvoje 1963 m. visas ateistinis propagandos darbas, visi miesteliuose, miestuose ir atskirose gyvenviet se veiki ateistiniai b reliai, mokyklose sudaryti ateistiniai seminariai ir t.t. **centralizuoti** vadinam j "Žinijos" dr-j (Lietuvos TSR Politini ir mokslini žini skleidimo draugija), kuri nors veikia prie Lietuvos moksl akademijos, bet tikrov je yra tokios pat "Žinijos" dr-jos, veikian ios Maskvoje prie soviet moksl akademijos tik respublikinis skyrius, taigi visa ateistinis propaganda sudaroma Maskvoje ir lietuviams "Žinijos" nariams, prievarta j surinktiems, telieka pakartoti. Ir sekant pavergtos Lietuvos spaud , matyti, kad visa ta ateistinis propaganda, kaip ir visa kita iš Maskvos sakytoji, pakartojama nuostabių tikslumu ir net sovietinis propagandos žargoniniu žodynu vis laikraš i .

Pati religija paskutiniu metu siekiama sunaikinti kelias b dais. Pirmiausia dabar nauju ž lumu puolami visi **dvasiškiei**, kad jie visoki "sukai", negyvena iš naudingo darbo, bet tik išnaudoju tikin uosius savo religiniais patarnavimais ir pn. Bet daugiausia tai puolami **katalik** kunigai, kad es ar buv neištikimi sovietinei santvarkai. Ir šiam puolimui paremti bei palaikyti sovietin propaganda atrenka kas m nes po 2-3 kunigus, kurie "nusikalt " 1941-44 ar 1944-55 m., b tent "bendradarbiav " su Lietuv okupavusiais vokie iais, palaik ryšius su 1941 Lietuvos sukil liais arba su Lietuvoje v liau veikusiais rezistentais ir t.t. šie "tariamieji" katalik kunig nusikaltimai dažniausia suvedami vien pagrindin kaltinim , b tent **1941-44 m. at jo administracijos pakviestas kunigas kal jim ir pa-**

klaus mirtimi pasmerkt j, ar šis nenor t atlikti išpažinties. Taigi, atlikdamas tik savo pareigas kunigas, pagal sovietinius teis s nuostatus, jau nusikalto bendradarbiavimu su sovietiniu priešu, nes kunigas ateidamas žinoj s, kad kalinys pasmerktas mirti, bet jo neišgelb j s ir t.t. Turint toki sovietinio nusikaltimo formul , galima kaltint kiekvien katalik kunig kada tik norima, kada sovietinei santvarkai prireik nusi kaltusio kunigo ar kurio kito asmens ... Tod l okupuotosios Lietuvos spaudoje, ypa vietin je, kuri neskirta n visam kraštui, "nusikaltusi " kunig ir prieš juos puolim bei vietos teism žymiai daugiau, nei j patenka didži j Lietuvos spaud , kuri leidžiama išsi sti ir svetur. Iš toki vietini puolim buvo Šiauli šv. Jurgio parapijos buv. klebono A. Lap s, Sasnavos kun. Justino Lelešiaus, kun. A. Ažubalio, kun. Juozo Juškevi iaus, kuris 1949-50 m. buvo Vilkijoje, bet juo m "piktintis" 1963 ukmergiškiai, Raguvos klebono Petro Adomonio, kuris nemet s "antiliaudin s" veiklos n dabar, ir kt. b rys kunig , vienu ar kitu metu staiga užpuolam , tardom bei teisiam , o paskui jau naudojam ir ateistinei propagandai (N. B. Dabar Lietuvoje visi prieš kunigus nukreipti ir menki straipsneliai sužymimi Spaudos Metraš io žurnal ir laikraš i bibliografijos ateizmo, mokslo ir religijos bei religijos skyriuje arba dar atskirai istorijos skyriuje su antrin mis rodykl mis). Atskiros ir labai didel s reikšm s teikta kun. A. Sušinsko "antiliaudinei" veiklai, tod l atskiras straipsnis paruoštas visiems pavergtojo krašto agitatoriams. Taip pat išskirtinai pultas Šalkavos kun. Edv. Simaška, kuris palaik s ryšius su Lietuvos laisv s kovotojais. Tod l jis pultas ne tik atskirais Tiesos ir kit laikraš i straipsniais, bet ir suorganizuotais mitingais Ukmerg je, Šiauliuose, Gruzdziuose ir kt., pagaliau suruoštas Šiauliuose jam

Kun. A. Šeškevičius

net ateistinis ketvirtadienis ir t.t. Labai piktai Švyturyje ir kt. pultas prel. Ignatavičius, kuris buv. kariuomenės kapelionas ir tuo metu rėpėnėsis gudakatalikais bei jų grėžimukatalikyba. Didžiausiais šio prel. nusikaltimais laikomi, kad iš arkivysk. metrop. J. Skvirecko nuveždavė sakramentalijas ir jas dalindavėsgudams ("Tai buvo aliejai, rožančiai, medalikliai, paveikslukai". .. Švyturys 1963 21). žinoma, šis prel. Ignatavičius "nusikaltimas" tikrai didelis sovietateizmui, nes vėliau sovietai nebegalėjo sakramentalijų surinkti ... Ne už ką kita, bet už kryželius buvo suimti ir nuteisti kun. Antanas Šeškevičius, kun. Jonas Danila ir buv. stačiatik Jefrosinia Kolesnikova 1963. (Kun. A. Šeškevičius, kelis metus aprėpėnėsis tikinuosius Sibire sakramentalijomis, baustas keliskartus vairia tremtimi, o 1963

vėliau 7 metais Sibiro tremties. Red.). Toliau gausiai puolamas vysk. V. Brizgys, priskiriant netikimiausiam kaltinimui, atrodo, bus ruošiamas teismas ir a. a. Kauno arkivysk. metropolitui J. Skvireckui, nes imta spausdinti jo likę dienoraštis, savaipsudurstant eilutes ir jo vardu prirašant naują sakinį. Tačiau paskutiniūmetu žėliausia puolamas, naudojant vis sovietinio ateizmo propagandir vietos padalas, kun. L. Jankus, nes šio veikla Balfe Maskvai pasidarėnebepakenčiama, kėliudija ir sovietiskai redaguoti tekstai "Teisiam jėsuole viena tušėia. Jė užimti tur jė ..". Taigi, pikčiausia Maskvai, kad veiklus visuomenininkas, kuriam pavyko daugeliu kalbė išspausdinti Sibiro lietuvaimaldaknygė ir tuo pakenkti sovietvisur garsiai šaukiamai "religijos laisvei", šiandien negalėbtė nuteis-

... ir "nusikaltimo" rodymai

tas, kaip kiekvienas kitas veiklesnis pavergtosios Lietuvos kunigas. Tod l tiek pavergtame krašte, tiek užsieniui skirtai informacijai kun. L. Jankus kaltinamas kanonais sakyt išpažin i klausymu ir ne tikimiausiai sugalvotais kaltinimais, juos išnau-do-jant Lietuvoje ir ateizmo propa-gandai.

Religijos suniekinimui pavergtoje Lietuvoje kinkyta visa spauda. Ypa trump ateistini straipsneli gausu vietin je spaudoje, kur atskiri komunistai, kolchoz viršininkai ir vadinamieji kraštotyriminkai pasipasa-koja savo ateistin keli , ir priežas-tis, pabr ždami komunist partijos švietimo reikšm , vietos ateistini b reli pastangas ir t.t. Gausiai dabar ruošiami ir ateistini knyg , kurios platinamos gana priverstinu b du kaip ir kita propagandin li-terat ra. Ir b dinga, kad pavergtoje Lietuvoje ateistin knyga beveik iš-imtinai verstin . Ši knyg vertimui kinkyti ir toki žmon s, kuriuos anks iau pažinojome literat ros isto-rikais, kalbininkais, gamtininkais ir t.t. Taip pat leidžiama maž ateis-tini broši r li Mokinio bibliotekos serijoje, kurios skirtos tik vietos rei-kalams ir užsienin neleidžiamos iš-si sti; jas tegali susekti vien iš bib-liografijos. Kiek reikšm s skiriama atei tinei propagandinei spaudai, gal geriausia liudija veltui dalinami, anks iau min tosios "Žinijos" d-jos leidiniai, dažnai paruošiami dar tik rankraš io teis mis arba "atmintin -mis" (pvz. J. Degio, V. Kantausko ir kt.), maždaug po 20 psl.

Savaip religijos reikšm siekiama sunaikinti per naujus papro ius, ku-riais kei iami seni lietuvi ar krikš-ioniškieji papro iai. Daugiausia per ateistines paskaitas, spaud ir pokal-bius puolamos vardin s, kurios Tei-kian ios keisti gimtadieniu, metrika-cijos staigose sivesta vardynos, per kurias, k dik atnešusius vardinininkus ir t vus, sutinka "didelis gand-ras" ir veda metrikacijos staig ,

taigi kovojant prieš vaiko krikšty-nas sivedamas "vaikus nešan io gandro" mitas. Nauj papro i su-daroma sutuoktuv i metrikacijai, pradedant ieškoti tam tikro sovieti-nio "naujumo" ir vis aštriau pasisakant prieš senus krikš ioniškus pap-ro ius ir bodintis savo "metrikaci-jos staig biurokratišku darbo sti-liumi", tod l pvz. Kretingoje per su-tuoktuves jau pasodintas net rajono deputatas, groja kapela, deklamaci-jos, visoki saviveiklininkai, pionieriai ir t.t.; b dinga, kad sutuoktuv s at-liekamos tik šeštadieniais, pavakar -mis. Ta iau neži rint vis nauju-m , A. Baltr nui Pergal je išspr s-ta tokia susovietinta tuoktuv in tik-rov : "Ateina jaunavedžiai, užpildo reikiamus civilin s b kl s akt blan-kus, moka nustatyt sum pinig ir po kurio laiko gauna vedyb liu-dijim . Nelyginant kvit iš paruoš staigos ..." (1963 Pergal 102). žo-džiu, nureliginus papro ius liko to-kia tuštuma, kurios nebeužpildo nie-kas.

Kolchoz vardai

1963 m. Lietuvoje išnyko daugelis sen viens dži ir kaim vard , nes gyventojai buvo iškeldinti kolchozi-nes vietoves. Patys kolchozai, kas matyti iš spaudos, d vi dažnai kaip tik rusiškus vardus. Pasirodo, Lietu-voje dabar esama Lenino vardu 17 ir dar b rys Lenino keliu pavadinta. Toliau — I. erniachovskio vardu 14 kolchoz , M. Kalinino — 12, A. Žda-novo — 12, S. Kirovo — 10, V. a-pajevio — 5, F. Dežinskio — 4 ir t.t. Esama kolchoz jau M. Budiono, kos-monauto J. Gagarino, A. Motrosavo, A. Suvorovo, M. Gorkio, A. Puškino ir kitais nelietuviškais vardais. do-mu, kad rusiški vardai duoti pasku-tiniais metais, pakei iant lietuviškuo-sius.

LAISVAJAME PASAULYJE

Lietuvi veikimas laisvajame pasaulyje nužymtas laisvinimo pastangomis ir užsispyrimu prieš nutautėjimo bei nutautinimo bangas. Laisvinimo bare pragiedruli nedaug, bet ir pesimizmo nejausti, nors kartais pasirodo naujų nuovargio ženklų, šviesiais pragiedruliais laikytini: JAV Valstybės sekret. D. Rusko raštas Lietuvos pasiuntiniui J. Rajekui Vasario 16 d. šventei, JAV senatori žodžiai II 17, ir šviesiu reiškiniu, palaikantiu nuolatos Lietuvos laisvės reikalą gyv., — naujai gautos kongresman rezolucijos, kuri jau susirinko 50. Tačiau liūdnai, kai rezoluciją žygd stengiasi nuvertinti ir kai kurioms lietuviška spauda, pirmiausia Naujienos. Paskutiniu metu tarp Naujien dainų, tik kita gaida jungiasi ir Dirvos B. K. Naujokas, norėdamas tikinti, kad rezolucijai reikšmės daug menkesnė nei entuziastai mano. Bet reikia pripažinti, kad tos nešamos senatori rezolucijos yra reikšmingos, nes jas vis laik Lietuvos laisvinimo reikalus primena, jo neleidžia marinti laisvajame pasaulyje. Todėl toki rezolucijai mums reikia vis daugiau ir daugiau ieškoti, ypač šiais rinkiminiais metais.

Taip pat šviesiu pragiedruli reikiama laikyti ir pasiryžli ruošiam Lietuvių Dien Tarptautiniame Naujorko parodoje, ten pastatytą lietuviškąjį kryžį. Netiesioginiu šviesuli lietuviškajam reikalui tampa dail. V. K. Jonyno ir dail. V. ir A. Kašub darbai ten pat Vatikano paviljone, nes jie tarptautinio meno varžybose byloja laisvo lietuvių kultūrą.

Šviesuliais laikytini ir du nauji mokslo pasaulyje laimėjimai. Tai prof. dr. Z. Ivinskio prasiveržimas Bonnos univ., kur jam paversti Bal-

ty kraštų ir Lenkijos istorijos kursai. Taigi, pirmą kartą Vokietijos univ. šiuos mums svarbius istorijos kursus skaitys lietuvis, lietuvių žvilgsniu išnarpliodamas susipynusius istorinius klausimus svetimiesiems. Taip pat prasiveržė Kalifornijos univ. dr. M. Alseikaitis-Gimbutienė, kur skaito baltų kalbų ir kultūros kursus, šis jos našas gali būti mums ateities kovoms labai lemtingas. Visai nesena ir Praeger leidykla pradėjo platinti jos parašytą knygą — The Balts, kurioje autor istoriškai ir kalbiškai baltus atsiėjo nuo slavų.

Šviesiu reiškiniu laikytinas ir Lituanistikos instituto gegužės 1-2 d. d. suvažiavimas, — vieną kartą išjudėta ir galbūt nebebus sustota vietoje. Lituanistikos institutui dabar vadovauja dr. J. Balys.

Toronto The Telegram 1963 III 18 paskelbė atsiminimus iš J. Bergerio išgyvenimų Sibire, kuris ten išbuvo 22 mėn. ir pabėgė. Jo pasakojimu apie 1000 estų, latvių ir lietuvių karininkų buvo sušaudyta Norilske, kur 1941-43 grūsė ir jama pati dalia. Atvežtieji buvo aukštesnieji laipsniai karininkai, kuriuos sušaudydavo arti stovyklos ir vėliau jėlavonai buvo sudeginami.

Dr. Juozas Kazickas, buvęs Laisvės redakcijos narys, Lietuvių Fondui paaukojo 10,000 dol. Tai didžiausia auka, kuri iki šiol gavo Lietuvių Fondas. Dr. J. Kazickas buvo veiklus Lietuvos rezistencijos dalyvis, 1942 baigė Vilniaus univ. ekonomijos mokslus, 1951 Yale univ. gavo dr. laipsnį. Šiuo metu yra kelių prekybos bendrovių dalininkas ir direktorius, jau kelis kartus prisidėjęs didžiuoju skatiku lietuviškiems reikalams, bet paprastai draudęs tai skelbti.

UŽG S KOVOTOJAI

Tadas Petkevičius mirė kovo 10 d. Kaune. Jis buvo gimęs 1893 m. kovo 27 d. Šiauliuose. 1910 baigė Šiaulių berniukų gimn., teisė studijavo Maskvoje, bet dėl karo ir rusų revoliucijos jį tegaljo baigti 1927 Kaune. Nuo 1918 rudens buvo ministras kabineto reikalų vedėjas, vėliau Londone Lietuvos pasiuntinybės patarėjas, užsienių reikalų ministras, juriskonsultas, Valstybės Tarybos narys; nuo 1928 Lietuvos universiteto teisės fakulteto asistentas, 1928 doc., nuo 1941 Vilniaus universiteto tarptautinių teisės profesorius. Jis laimėjo tarptautiniame Haagos teisme kelis bylas (Kaišiadorių - Lentvario geležinkelio bylos su Lenkija, Saldutiškių geležinkelio su Estija, dėl Klaipėdos statuto ir kt.). 1941 m. velionis buvo nepaprastasis teisinis Laikinosios vyriausybės patarėjas, padėjėjas, įsisteigė labai daug skubių ir painių teisinių klausimų, vėliau visomet talkinys pogrindžio Vlikui.

1944 m. liko Lietuvoje ir buvo susijęs su kovojančia tauta. Bolševikiniai okupantai suimtas ir 8 mėnesius išlaikytas Vorkutos darbo stovykloje, paskutiniaisiais metais visai ligonis buvo leistas sugrįžti.

Dr. Antanas Trimakas mirė vasario 27 d. Naujorke. Velionis buvo gimęs 1902 VI 19 Taupriuose, Biržų apskr. Ekonomijos, teisės ir politikos mokslus studijavo Kaune, Grenoblyje ir Lilio universitete, Haagos tarptautinių teisės akademinėje, Ženevos tarptautinių mokslų mokykloje; 1930 Lilio universiteto gavo dr. laipsnį už Le mouvement coopératif en Lituanie. Velionis visomet dirbo Lietuvos diplomatinėje tarnyboje; 1930 Švedijoje I sekretorius, 1935 Centro Europos skyriaus vedėjas Užsienių reikalų ministerijoje, 1938 patarėjas Varšuvoje, 1939 Lietuvos generalkon-

sulas Lenkijoje. 1945 m. iš Prancūzijos karo valdžios buvo išgavęs pripažinimą Lietuvos generalkonsulatu Wuertemberge ir kurmet buvo Tuebingene generalkonsulas, bet Sovietų Rusijai spaudžiant Prancūzijos vyriausybę, šios teisės buvo suspenduotos. Nuo 1944 Vlisko politinės komisijos narys, 1946-7 Vilko vykdamosios tarybos reikalų vedėjas ir Balto galiotinis. 1947 atvyko į JAV, kur profesoriavo Erie (Newark, N. J.). Nuo 1951 Lietuvos laisvės komitete, jo sekretorius, nuo 1954 Pavergto Europos tautų seime Lietuvos delegatas ir delegacijos vicepirm., o paskutiniaisiais metais jos pirm., nuo 1957 — Vlisko pirm. Taip pat The Baltic Review ir Revista Baltica redaktorius;

Dr. Julius Kaupas mirė staiga kovo 1 d. ikagoje. Jis buvo gimęs 1920 kovo 6 Kaune, žymaus visuomenės veikėjo Juliano Kaupo šeimoje. Baigė sužytą gimn. ir atlikęs karo tarnybą stud. Vytauto D. universiteto mediciną ir jį baigė 1944. Pasitraukęs iš Lietuvos, 1946 gavo medicinos dr. laipsnį Tuebingeno universitete, stud. dar filosofiją, o 1947-49 m. Freiburge men. literatūrą ir filosofiją. JAV specializavosi psichiatrijos srityje, 1952-53 d. st. neurologij. Velionis buvo rašytojas, nuoširdus kultūrininkas, daug rašė pino literatūros ir meno reikalais, juos labai žvalgiai keldavo spaudoje ir buvo vienas iš didžiųjų literatūros kritikų, mokėjęs pažvelgti lietuvių tautosaką ir literatūrą gana naujai ir tikinčiai. Dr. Julijus Kaupas minime su gilia gila, minime tuoširdžius rezistencijos dienų dalyvius Kaune ir tremtyje, kurio nebematysime Lietuvių Fronto Builų stovyklose, nebegirdsime jo paskaitų. Jo raštams išleisti sudarytas komitetas.

Kristaus Gimimo šventės užgeso vienas mūsų didžiųjų kompozitorių, tai Kazimieras Vytautas Banaitis. Jis gimė 1896 m. Vaitiekupių k., Sintautų vls., šakių apskr. lietuviškai apsisprendusio Saliarono Banaičio šeimoje. Pirmąsias teoretines muzikos žinias jis gavo 1911-14 Ippo muz. mokykloje Kaune. 1919 jis stojo savanoriu Lietuvos kariuomenės ir rėmė Lietuvoje ir kt. muzikos ir teatro klausimais. 1922-25 Leipcigo univ. stud. filosofiją ir meno istoriją, o Leipcigo konservatorijoje kompoziciją, muzikos pedagogiką ir kt. muzikinius dalykus. Prof. Karg-Ellert sugebėjo suprasti Banaičio individualumą ir padėjo susirasti jam lietuviškąją muzikos charakterį. Nuo 1928 Banaitis Kauno muzikos mokykloje, vėliau konservatorijoje dvasiniais teoretiniais dalykais, o 1937 m. paskirtas Kauno konservatorijos dirigentu. 1944 jis pasitraukė iš Lietuvos, vadovavo Muehdorfo lietuvių chorui, 1949 atvyko į JAV ir Brooklyne kurmet vadovavo Operet s chorui ir Aid vyr. oktetui, kol jo sveikata tai leido.

K. V. Banaičio kūrinių gausi, daugiausia vokalinė ir kamerinė; orkestrinė veikalų jis vengė. Didžiausias jo reikšmingas buvo vestės ir išvystyti lietuviškąją muzikos elementą melodijų ir harmonijų, sudaryti lietuviškos muzikos charakterį, kuriam anksčiau yra padarę aikovskis, Smetana, Dvořakas, Griegas ir vėlesnieji Kodaly, Manuel de Falla ir kt. Daugiausia jam tas pavyko chorinėje kūrinyje, kur Banaitis neplečia liaudies melodijos, bet tiesiog skrupulingai vengia jos perdirbinimą, kartodamas tik perkeldamas kitą tonaciją, bet iš esmės ji lieka nepaliesyta. Svarbiausia jo muzikos lietuviškąją žymeną dainose yra išlaikyta melodijos ir harmonijos visuma, tas

glaudus ryšys tarp abiejų kūrinių aspektų.

Kameriniuose kūriniuose Banaitis žymiai laisvesnis ir visuotinesnis, bet ir ten gausu lietuviškos dvasios bei individualumo. Jis dažnai savo instrumentalinėse kūrinyse harmonijoje vartoja kvartą, kvintą ir didžiųjų sekundžių intervalus. Tos visos harmoninės priemonės K. V. Banaičiui išplaukia iš gelmių, be dirbtinų pastangų, ir būdingos visai jo kūrybai. Labai būdingas jo kūrinyse bruožas yra vyraujanti lėta nuotaika ir fragmentinė forma. Tas fragmentiškumas jaučiamas net ir jo sonatose, bet neturima bendros ir savyje užbaigtos visumos. Nevenig, ypač ankstyvoje savo kūryboje, Banaitis ir naujoviškumo. Jis stengėsi jungti naują garsų su lietuviškuoju liaudies muzikos elementu. Apilamai, Leipcigo laikotarpiu tenka laikyti K. V. Banaičio kūrybingiausiu, jį jis pasireiškė naujomis idėjomis ir kūryba yra geros kompozicinės technikos, išvystytas savarankiškumas. Tuo metu ir kiek vėliau parašė Sutemos vizijas ir giesmės (solo ir fortepijonui), Sonatą Rapsodiją (violončelei ir fortepijonui), Lietuvos idilijas (arfai, smuikui ir klarnetui) simfoninį paveikslą — Vakarui artėjant (neinstrumentuotas). Vėliau, Kauno laikotarpiu, K. V. Banaitis susitelkė prie choro ir solo dainų. Svarbiausias šios kūrybos yra solo dainos: Aš per naktį, Vandens lelija, Obelį žiedai, Atsiminimas, Savo skambanį daina. Didesnieji chordiniai veikalai yra Kun. Birutės giesmė, Sveika bėgti vėliau ir Agnūs Dei. Lietuvoje ir tremtyje K. V. Banaitis harmonizavo kelis šimtus dainų, kurios išleistos mažesniais rinkiniais ir 100 liaudies dainų 1951. Pasakutinis jo muzikinis veikalas — Jėratas ir Kastyčio opera, muzikos žinovų nuomone, reikalinga pataisinti; dalis jos visokiame netobulumo, glaudesni librete.

NEBEGR ŽTANTIEJI

Dr. Albertas Tarulis mir balandžio 3 d. Jis buvo g. 1906 II 6 Daugailiuose. Mok si Petrapilyje, Rokiškyje ir Kaune. 1935 baig Vytauto D. univ. ekonomijos mokslus, kuriuos 193G-38 dar pagilino Vienos ir Berlyno univ., 1947 Frankfurto a. M. univ. gavo dr. laipsn . Nepriklausomoje Lietuvoje dirbo vairiose ekonomini - se bendrov se, Prekybos, pramon s ir amat r muose. Okupacijos metais Marginiuose, Statybos valdybos dir. ir kt. Jis buvo vienas t , kuris 1942-44 pad jo suorganizuoti pogrindžio ryšius krašte, kuriais nekart pasinaudodavo ir Laisv , ypa didesnius kiekius pogrindžio spaudos tolimesn ms vietoms nuvežant. Taip pat per ekonomines b-ves jis telkdavo l - šas tuo metu veikusiam Vilkui. JAV 1947-52 Pittsburge Carnege technologijos instituto prof., nuo 1952 dirbo Kongreso bibliotekoje. Buvo vienas t , kuris Lietuvos laisv s reikalus gyn plunksna ir jo knygos: Soviet Policy Toward the Baltic States 1918-40, 1959; American - Baltic Relations 1918-22 ir kt. susilauk pakankamai svetim j dom s.

Kleofas Jurgelionis, vienas iš stambiausi JAV senosios kartos poet , mir 1963 XII24 d. Riverside, Kalifornijoje. Jis buvo gim s 1886 11 Kupiškyje, mok si Petrapilyje, kur buvo pagrindiniu Petrapilio liet. aktoriumi, vietos vaidinim ruoš ju, dirbo Lietuvi Laikraštjje.

Prof. Viktoras Biržiška mir sausio 27 d. ikagoje, paskutinysis iš trijų brolių ir prof. Buvo gim s 1886 m. vasario 23 d. Vieškniuose, gyd. A. Biržiškos, žemai i bajoro, šeimoje. Mok si Šiauliuose, studijas baig Petrapilio technologijos institute, nuo 1922 d st Lietuvos univ., v liau Vytauto D. univ. ir Vilniaus univ. matematik , buvo Lietuvos kariuomen s karininkas, artilerijos tiekimo skyr. viršininkas. Jaunas sijung slapt lietuvi veikl , dalyvavo socialisti-

niuose rateliuose, o jo darbas 1920-22 Vilniaus lietuvi tarpe buvo pats reikšmingiausias visuomeniniame bare.

Stasys Leskaitis, žinomas Ivošikio slapyvardžiu, mir vasario 10 d. Naujorke. Velionis buvo gim s 1902 m. gruodžio 24 Krasnogr dos k., Beržinink vls., Sein aps. Baig Vytauto D. univ. teis , v liau m - s spaudos korespondentas užsienyje, red. Vair , K ryb ir kt.

Stepas Sodeika mir kovo 15 d. ikagoje, Dainavos ansamblio dirigentas, Kauno valstybin s operos baritonas, Vilniaus konservatorijos d s tytojas. Buvo gim s 1903 XII 11 Jurbarke.

Kun. Juozapas Valantiejus, ilgametis Waterburio klebonas, mir balandžio 7 d. Jis buvo gim s 1883 m., o klebonaudamas pasižym jo ne tik gausiomis aukomis lietuviškiesiems reikalams, bet gyvu žodžiu visur pasisakydavo už lietuviyb parapijose, draugijose ir kt.; jis buvo vienas iš nedaugelio lietuvi senosios kartos kunig , kurie suprato ir Lietuvi Fronto Bi iuli veikl , j nuoširdžiai paremdavo.

Prof. inž. dr. Steponas Kolupaila mir balandžio 9 d. Jis buvo gim s 1892 m. lapkri io 14 d. Tuminiške, Latgaloje, bet jo prot viai ten buvo nukil iš Birž - Panev žio apl. 1915 baig Maskvos geodezijos institut , 1921 atvyko Lietuv , kur d st Dotnuvos žem s kio technikumė, nuo 1922 Lietuvos univ., o nuo 1940 Vytauto D. univ. statybos skyriaus dekanas; nuo 1948 Notre Dame (So. Bend, Ind.) univ. prof. Velionis Lietuvoje buvo vienas geriausi m - s hidrologijos žinov , surad s maksimaliniams debitams skai iuoti formul ir žiemos debitams skai iuoti metod , kuris JAV vadinamas Lithuanian method, dalyvavo daugelyje tarptautini hidrologijos konferencij , redagavo Tarptautin hidrologijos bibliografij ir yra paraš s gausi mokslo darb .

DIEN S VARTOJE

LITERAT ROS IR MENO PREMIJOS

Kaziui Brad nui kovo 22 d. teikta Draugo premija už eil raš i rinkin Sidabrin s kamanos; 1000 dol. šiai premijai paskyr J. Evans- Eavanaughas.

Mariui Katiliškiui balandžio 5 d. Los Angeles teikta Lietuvi rašytoj d-jos premija už beletristikos knyg Šventadienis už miesto.

Juozui Kralikauskui kovo 22 d. - teikta Draugo romano premija už Mindaugo nužudymas, tai lyg Titnago ugnies t sinys; 1000 dol. Draugo romano premijai skyr dr. A. Razma.

Algimantui Mackui sausio 25 d. - teikta Vinco Kr v s literat rin premija už poezijos rinkin Neornamentuotos kalbos generacija ir jos augintiniai.

Dailininkas Romas Viesulas laim - jo antr kart už grafikos darbus Guggenheimo premij ir 4,500 dol.

Dr. M. Anysui paskirta dr. Vyd - no literat rin 1000 dol. premija sausio 21 d. už veikal (rankraštyje) Senpr si gimini kovos su vokie i riteri ordinu nuo 1230 ligi 1283 m. (Neaišku tik kod l antrašt je atsi-rado "senpr siai" vietoje tikro j vardo Pr sai).

Prof. dr. Zenonui Ivinskiui kiek anks iau paskirta Aid mokslo premija už Lietuvos istorijos rankrašt .

Šios premijos yra geriausias atsakymas Lietuvos okupantui, kuris nuolatos skelbia m s k rybin mir-t ir negali .

DAIL S PARODOS

iurlionio galerijoje balandžio 4 d. atidaryta Lietuvos sukilimams pamin ti paroda (1794, 1831, 1863, 1941 ir v lesn ms partizanin ms kovoms). Joje dalyvavo 18 dailinink su 25 k riniais. Paskirta jury komisijos II

premija dail. A. Mar iulioniui už Prieš aušr (skulpt ra) ir III premija —dail. L. Vilimui už Partizano mirtis (tapyba). Toje pat iurlionio galerijoje suruoštos individualin s parodos: **Algirdo Kurausko** (sausio m n) ir **Sandros Ipkuvien s** (vasario m n), pasižym jusios naujais k - rybiniais proveržiais.

II lietuvi religinio meno paroda buvo suruošta kovo 7-15 d. d. ika-goje, šv. Kryžiaus par. mokykloje. J suruoš Amerikos liet. R. katalik federacija, technikiniu vykdytoju pakvietusi inž. M. Ivanausk , ir sudariusi sp ding garb s komitet . D l reng j neapdairumo didel m - s žymesni j ir pa i stipriausi j meninink nedalyvavo, bet šiai parodai atsiunt 146 darbus 27 dailininkai, kai kurie išstatydami iki 16 paveiksl ir tuo pagelb dami parod paversti beatrankine muge. Nors šios parodos laim jimu tenka laikyti i-kagos burmistro skelbim — III 7-15 d. d. Lietuvi religinio meno savait , — bet m gin parodos tvarka, atrodo, bus lietuvi meno reprezentacijai nepad jusi, bet tik pakenkusi, svetimiesiems parod me ne geriausias darbus, bet tik kas pasimaiš . Antras labai nemalonus reiškinys, kad dail. A. R kštel ši parod atneš Kristaus išdavim , kur Judu amžin s dail. V. Vizgird .

Elena Kepalait , iki šiol žinoma daugiau išraiškos šoku ir tapybos darbais, IV 5 suruoš Brooklyno muziejuje skulpt ros parod . Buvo išstatyta 17 bronzos darb , kuriuose ji siekia iki abstrakto. L. Horsto biustas pateko ir New York Times.

R. Kavaliauskait (iš Australijos) laim jo Lietuvi komiteto pasaulinei parodai rengti Pasaulin s parodos ženklelio projekto varžybas, ženklelyje: iškeltos rankos laiko Lietuvos trispalv ir apsuktas spygliuota viela.

Sukaktuvinininkai. Lietuvos garb s konsulas **Antanas O. Šalna** (Shallna) vasario 28 d. sulauk 70 m. Konsulas A. O. Šalna gim s ir teis s mokslus baig s šiame krašte, pragars j s advokatas ir daugelio lietuvi organizacij veiklus narys, Lietuvos garb s konsulu buvo paskirtas 1939. Jo darbai Lietuvai, kaip ir daugelio kit diplomat , dažnai visuomenei nežinomi ir jos nepastebimi. Sukaktuvinininkas A. O. Šalna s kmingai gyn ir tebegina Lietuvos reikalus šio krašto teismuose, paprastai išskylan ius Lietuvos pilie i palikim bylose, kurias kiekvienu metu Lietuvos okupantas vairiai bando laim ti savo naudai. Laim t sias palikim bylas prieš okupant pastangas konsulas ir adv. A. O. Šalna paskelbia vairiuose JAV teis s žurnaluose, tuo palaikydamas gyv Lietuvos nepriklausomyb s klausim JAV teisinink tarpe, tuo pa iu liudydamas ir teisin Lietuvos valstyb s status JAV. A. O. Šalna turi daug vairi nuopeln Lietuvos vard nuolat iškeldamas svetim j tarpe: jis tam randa pakankamai laiko ir prog tur damas daug pažin i JAV senatori ir kit aukšt pareig n tarpe.

Dr. Juozas Pajaujis - Javis sulauk kovo 14 d. 70 m. Jis gim s 1894 Cyraili k., Punsko vls. (okupuotame lenk trikamyje). Mok si Seinuose, stud. Berlyne ir 1926 baig ekonomij Kielio univ. dr. laipsniu. Buvo Prekybos instituto, v liau Vilniaus univ. docentas, 1950-52 Alias kos univ. prof. Nuo 1918 dirbo valstie i liaudinink partijoje, buvo 1926 seimo narys. 1941 Laikinosios vyriausyb s darbo ir socialin s apsaugos ministras.

Marcelinas Šikšnys, matematikas ir ilgametis Vilniaus Vytauto D. gimn. direktorius, Lietuvoje sulauk 90 m. Baig Maskvos univ. matematik , bendradarbiavo Varpe, v liau raš pjeses, kuri svarbiausia ir daug kard vaidinta yra Pil n kunigaštis.

Smuikininko **Izidoriaus Vasyli** no smuiko koncertas kovo 14 d., kur buvo atlikta K. Banai io sonata D-moll, Bostone Jordan Hall, sutiktas amerikie i kritikos gana palankiai. Taip pat toje pat sal je koncertavo kovo 22 d. sol. **Valentina Kojelien** , o balandžio 24 d. pianist **Aldona Kepalait** . Abu koncertai susilauk palankios amerikie i kritikos, nors, ap lamai, laikoma šiandien Bostono muzikin kritika esanti reikliausia visose JAV. Pažym tina, kad Aldona Kepalait šiais metais kovo 7 d. buvo gerai vertinta ir Naujorko muzikin s kritikos, koncertavusi Town Hall.

Toronto "Varpas" dainavo 15 dain plokštel .

Tyrim laboratorija lietuviu vardu Amerikie i Cascade Cartrige, Ine. III 16 atidar nauj laboratorij , kuri pavadino vyriausiojo šios bendrov s chemiko dr. Viktoro Jasai io vardu — Jasaitis Laboratory. Dr. V. Jasaitis (g. 1901) kovojo nepriklausomyb s kovose savanoriu, 1922 baig Kaune gimn., 1929 Vienos univ., gavo dr. laipsn . 1930-40 Ginklavimo valdybos sprogstam medžiag skyriaus viršininkas, 1940-44 Vytauto D. univ. doc., nuo 1951 dirba Lewiston, Idaho. Okupacijos metais dr. V. Jasaitis buvo veiklus pagrindžio, tremties metu LB narys. Laboratorijos atidarymo metu dr. V. Jasaitis prisipažino es s kovojan ios Lietuvos s nus, k pasteb jo ir vietos amerikie i spauda.

Kristijono Donelai io 250 m. gimimo sukakt Aidai pamin jo skirdami 3 nr., kur sutelkta gausiai apie K. Donelait studijin s ir apžvalgin s medžiagos. Pagrindinius straipsnius paraš : J. Brazaitis, Al. Vaškėlis, J. Tininis, A. Šešplaukis ir P. R klaitis. Atskiru leidiniu K. Donelait pagerb ir ikagos Pedagoginis Lituaniškos Institutas.

Antanas Maceina: Niekšyb s paslap-
tis. Antikristas istorijoje pagal V.
Solovjovo pasakojim . Brooklyn 1964,
294 psl. in 12°. Išleido Ateitinink
Federacija, viršelis P. Jurkaus. Kai-
na 4 dol.

Lietuvi Dienos 1964, 2-4 nr.

S ja 1964 2 nr.

Kristijonas Donelaitis Literat rinio
realizmo pradininkas. Jo gimimo 250
m. sukak iai pamin ti. ikaga 1964,
54 psl. in 4°. Išleido Pedagoginis Li-
tuanistikos Institutas ikagoje. Lei-
dinyje trumpos Met ištraukos, j
vertimas svetimas kalbas ir Done-
lai io s a k m s . Taip pat Instituto
klausytoj M. Drungos, M. Lekšo k -
rybos nagrin jimai.

Praeit nugiedrinus

Labai dažnai pasigesdavome sveti-
ma kalba platesnio darbo savo tautos
proistorei ir savos tautos kilmei nu-
šviesti, ypa kai ne viename krašte
daug kas vis dar nesugeba ar nenori
balt taut iš j kaimyn slav
darbu at jo dr. M. Gimbutien . Jos
darbu at jo dr. M. Gimbutien Jos
The Balts yra kaip tik vienas iš t
labai mums reikaling vadini dar-
b ir gana patrauklus svetimtau io
akiai. Autor šiame darbe gana pla-
iai apžvelgia baltus, j proistor nuo
naujojo akmens amžiaus iki istorini

laik , nagrin ja j skeld jim tauto-
mis, kuri gyvieji atstovai šiandien
t ra lietuviai ir latviai. Taip pat -
žvalgiai palie ia ir sen j balt reli-
gij , nors ia autor žvelgdama iš
proistor s, nevisada stengia antrines
apraiškas skirti nuo pirmini , tod l
ne visur tas senosios balt religijos
vaizdas yra perd m tikras. Proistori-
k b dama autor , daugiausia naudo-
jasi ir proistorine medžiaga, bet labai
dažnai sudvoja ir ties balt kalbomis
bei j žodžiais, kuriuos nevisada tiks-
liai suderina su savo srities medžia-
ga, b tent sugestyvin s prielaidos,
kad namas ir domus, Dievas ir deus
bei panaš s b t vienašakniai — ne-
tikina, nes domus prat esame jungti
su dimstimi, o Diev su Jupiteriu
(iš Dies-piter) ir t.t.

Marija Gimbutas The Balts, New
York 1963, 286 p. in 8°, su 79 nuo-
traukomis, 47 piešiniais ir 11 žem -
lapi . Išleido Frederick A. Praeger.

A. MŽ.

ATSI STA PAMIN TI

Art Collection of the Lithuanian Fran-
ciscan Fathers. Išleido T. Pranciško-
nai, Brooklyn 1963, 127 psl. in 4°.
Tekstas Pauliaus Jurkaus, išverstas
angl k. J. Boley, fotografijos —
Vytauto Maželio. Tai lietuvi archi-
tekt darb nuotraukos Kennebunk-
porte ir 30 dailinink tapybos, grafi-
kos, skulpt ros ir kit darb repro-
dukcijos, kurios sudaro 109 psl.

P R A N E Š I M A S :

Ilgos distancijos kelyje Lietuvos laisv žurnalo Laisv našt per m
nauji redaktoriai — bi iuliai Antanas Mažiulis, dr. Antanas Klimas, dr.
Antanas Musteikis ir administratorius Vytautas Žiaugra.

Link dami j žygiui s km s, žvelgiame savo dal atlikusius redakto-
rius bi iulius Stas Daun ir jo talkininkus Petr Bagdon , Aloyz Baron ,
Juoz Bauž , Vlad B t n , Vinc Rygert bei administratori Kost Bru-
ž . J ind lis — nuo Nr. 25 iki 33 — pasilieka šviesus žurnalo istorijoje ir
rezistentin s dvasios išlaikyme. Už tai jiems bi iuliškas a i .

L.F.B. Vyriausioji Taryba ir
Amerikos-Kanados Valdyba

LIETUVI STUDIJ SAVAIT

Ši vasar , rugpi io m n. 9-16 d.d. Dainavos stovykloje prie Detroito bus pirmoji lietuvi bendra studij savait , kurios pagrindin tema: Id jos ir darbai 20 met išeivijos perspektyvoje. Paskaitos lies dabartin pad t Lietuvoje, m s buit svetur ir m s santyk su Lietuva. Paskaitininkais sutiko: dr. J. Balys, dr. V. Bieliauskas, dr. J. Girnius, dr. I. Gražyt , V. Kamantas, J. Miklovas, dr. L. Sabali nas, K. Skrupskelis, dr. I. Užgirien , dr. V. Vardys, V. Vaitiek nas, B. Vaškelis. Taip pat numatyti dar simposiumai ir vakarais meno programos, tarp j ir Antrasis kaimas.

Ši studij savait ruošia jaunosios kartos sudarytas komitetas, kuriam vadovauja H. Šliažas, remiamas JAV LB centro valdybos, ypa J. Jasai io ir V. Adamkavi iaus. Reikia tik tis, kad ji bus s kminga ne tik studijini klausim žvalga, bet kartu pad s pažinti vairi srovi žmon ms vieniems kitus ir sutelks juos bendram lietuvyb s išlaikymo ir laisv s kovos žygiui. Stovyklos komiteto pirm. adresas: R. Šliažas, 3140 W. 42nd Place, Chicago, Ill. 60632, o registruotis — Jonas Buitkus, 8025 Logan St., Detroit 9, Mich.

LAISV AUKOJO:

Clevelando LP Bi iuli samb ris — 100 dol.; dr. J. Sungaila (Toronto) — 17 dol.; A. J. Vasaitis — 7 dol.; Vincas Baronas (Venecuela) — 7 dol.; A. Grigaitis (Australija) — 5 dol..

Po 4 dol.: dr. A. Baltruk nas, dr. M. Vait nas;

Po 3 dol.: K. Barzdukas, J. Norkaitis (Vokietija), A. Sabalis (Rochester), J. Žilionis, J. Kojelis (Los Angeles).

Po 2 dol.: J. Ambrizas, Ig. Andrašiš nas, L. Barauskas, K. Grina, K. Gimžauskas, dr. A. Jurkus, kun. M. Kirkilas, B. Liškus, J. Miklovas, V. Milukas, L. Padleckas, B. Raugas, V. Skladaitis, A. Skrupskelien ;

Po 1 dol.: J. Sad nas, kun. J. Velutis; J. Laukaitis (Vokietija) — 2 DM.

Mieliesiems žurnalo r m jams nuosirdžiai d koja

Laisv administracija

Paštas siun iam spaud (Bulk rate), kad ir žino nauj adres , nepersiu ia gav jui, bet gr žina siunt jui, kas sudaro administracijai trigubas pašto išlaidas.

Labai ir labai prašome, pakeitus adres , utojau pranešti administracijai.

Laisv administracija

LAISV ATSTOVYB S

Anglijoje: S. Nenortas, 1 Ladbroke Gardens, London W. 11

Australijoje: N. Butk nas, 9 Cowper St., St. Kilda, South Victoria

Italijoje: Dr. Z. Ivinskis, Via Verbania 28, Interno 18, Roma

JAV: LFB Samb ri Valdybos

Kanadoje: V. Aušrotas, 189 Glenholme Av ., Toronto 10, Ont.

Švedijoje: P. Puida, Markvards g. 9, Stockholm, Va.

Šveicarijoje: Dr. P. Radvila, Werkgasse 50, Bern

Vokietijoje: Alina Grinien , 8 Muenchen 54, Kristallstr. 8